

ATHENEUL ROMAN

1883-84.

CONFERINTE PUBLICE

062 (498) : 859-532.3

ATHENEUL ROMAN.

323264 (M2)

CONFERINȚE PUBLICE

1884—85.

[vol. 3]

BUCURESCI

Editura Librăriei SOCECŪ & Comp.

1884—1885.

ATHENEL ROMAN

CONFERENCE PUBLICE

Stabilimentul grafic

SOCECU & TECLU. - Bucuresti.

[21,376.]

BUCURESTI

Editia Tehnica SOCECU & Comp.

ATHENEUL ROMAN

PROGRAMA

CONFERINȚELOR PUBLICE

PE ANUL 1884—1885.

Duminică 2 Decembre, 2 ore p. m. —

D. C. Esarcu : Discursul de deschidere.

D. B. P. Hasdeu : Raportul între limba și inteligența poporului român.

Duminică 9 Decembre, 2 ore p. m. —

D. V. A. Urechiă : Cultura română în secolul XVII și XVIII.

Duminică 16 Decembre, 2 ore p. m. —

D. Gr. Tocilescu : Dacia sub Romani.

Foi 20 decembre, 8 1/2 ore séra. — D.

Gr. Ventura : Shakespeare.

Joii 3 Ianuarie, 8¹/₂ ore séra. — D. N. At. Popovici : Crisa monetară.

Joii 10 Ianuarie, 8¹/₂ ore séra. — D. Vitzu : Microbii.

Duminică 13 Ianuarie, 2 ore p. m. — D. Nicolae Ionescu : Invățăminte din Istoria Patriei : Epoca lui Mihai-Vitézu.

Joii 17 Ianuarie, 8¹/₂ ore séra. — D. B. Ștefănescu : Raporturile între agricultură și industrie.

Duminică 20 Ianuarie, 2 ore p. m. — D. Dr. Felix : Progresele igienei în ultimii ani.

Joii 24 Ianuarie, 8¹/₂ ore séra. — D. Duiliu Zamfirescu : Scene și portrete din Dobrogea.

Duminică 27 Ianuarie, 2 ore p. m. — D. C. C. Arion : Despre prejudeții.

Joii 31 Ianuarie, 8¹/₂ ore séra. — D. Dr. Buicliu : Isterie și ipnotism.

Duminică 3 Februarie, 2 ore p. m. — D. Gaster : Originele alfabetului și ortografia română.

Țoi 7 Februarie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D.
D. Budișteanu : Reforma penitenciară.

Duminică 10 Februarie, 2 ore p. m. —
D. Stefan Velescu : Artă de a tăcea.

Țoi 14 Februarie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D.
C. D. Demetrescu : Progres și evoluțiune.

Duminică 17 Februarie, 2 ore p. m. —
D. Ionescu-Gion : Elementul pitoresc în
cronicele române.

Țoi 21 Februarie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. —
D. G. Marian : Carmen Silva.

Duminică 24 Februarie, 2 ore p. m. —
D. Ionescu Tache : Doctrina lui Auguste
Comte în Englitera.

Țoi 28 Februarie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. —
D. D. C. Olănescu : Moravurile orien-
tale și influența lor asupra moravurilor
române.

Duminică 3 Martie, 2 ore p. m. —
D. Disescu : Opiniunea Publică.

Țoi 7 Martie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D.
Angel Dumitrescu : Barbu Catargiu.

Duminică 10 Martie, 2 ore p. m. —
D. G. Pallade : Pericole Naționale.

Țoi 14 Martie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. Xenopol: Regele Hatâr.

Duminică 17 Martie, 2 ore p. m.— D. G. D. Teodorescu: Pricolici și Vêrcolaci.

Țoi 21 Martie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. Mihăescu Porumbaru: Noile teorii politice.

Țoi 28 Martie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. Mihail Șutzu: Originele monetare.

Duminică 31 Martie, 2 ore p. m.— D. St. Mihăilescu: Energia în lumea fizică și morală.

Țoi 4 Aprilie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. Dr. Petrini-Galatz: Durerea fizică și morală.

Duminică 7 Aprilie, 2 ore p. m. — D. A. Eustațiu: Dunărea subt punctul de vedere etnografic, comercial și internațional.

Țoi 11 Aprilio, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. Mincu: Starea artelor în raport cu starea țerei nóstre.

Duminică 14 Aprilie, 2 ore p. m.—

D. P. I. Cernătescu : Istoria democrației în Europa.

Țoi 18 Aprilie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. Gr. Vulturescu : Mania d'a imita.

Dumirică 21 Aprilie, 2 ore p. m.—
D. C. Stăncescu : Figura umană în artele plastice.

Țoi 25 Aprilie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. C. C. Dobrescu : O pagină din istoria Olteniei.

Dumiuică 22 Aprilie, 2 ore p. m.—
D. Tr. George Djuvara : Superstiții populare la Români și la diferite popóre.

Țoi 26 Aprilie, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. Dr. Clement : Medicina în educațiune.

Duminică 29 Aprilie, 2 ore p. m.—
D. Stef. St. Sihlenu : Despre Ilusii.

Țoi 3 Maiü, 8 $\frac{1}{2}$ ore séra. — D. A. Lupu Antonescu : Despre mișcarea literară în România în acesti din urmă ęece ani.

Președinte : C. ESARCU.

Secretar : Gr. N. Mano.

ATHENEUL ROMAN

DISCURSUL DE DESCHIDERE

A

CONFERINȚELOR PUBLICE

PE ANUL 1884—1885

de

C. ESARCU

Atheneul. Societățile de cultură isvorite din inițiativa privată. Edificiul Atheneului.

(2 Decembre 1884.)

Domnilor,

În séra de 28 Ianuariü 1865, acela care are onóre a se afla astă-dí înaintea D-vóstre, inaugura conferințele publice din care a eșit Atheneul român.

Eram atunci puținî la număr.

Dar avém ardórea juvenilă; avém credința înaintea căria nu este obstacol; avém convingerea că represintăm un mare interes, că suntem interpreții unei mari trebuințe a societății și Statului român.

Și iată, Domnilor, cum ne exprimam

în privința instituțiunii noastre în acea epocă, pe care o voi numi eroică, a vieții noastre atheniane :

„Sunt momente, dicem atunci, când
 „idei vagi plutesc pe d'asupra societă-
 „ților, precum ceta pe suprafața pă-
 „mântului. Pe cât timp vântul împinge
 „acastă ceta pe luciul apelor sau pe
 „șesul câmpiilor, ea nu este de cât un
 „abur fără formă, fără consistență, fără
 „culore. Să întâlnească însă atunci o co-
 „lină sau un munte. Colina atrage îm-
 „prejurul său ceta, aburul se condensă
 „și devine nor, și pe când vârful mun-
 „telui este expus la tempeste sau la
 „isbirile fulgerului apa, care filtrază mi-
 „sterios, se grămădesce în cavitățile
 „sale profunde și ese la pôlele lui ca
 „să devie un pîrîu, ce devine la rîndul
 „său sorgintea vre unui fluviu imens
 „care străbate, mărinduse neîncetat,
 „câmpia sau societatea și care se nu-
 „mesce Nilul sau Danubiul sau o mare
 „instituțiune.“

Daca Atheneul n'a devenit încă uă mare instituțiune, comparabilă cu Nilul și cu Danubiul, el a condensat însă cu încetul împrejurul său multe din elementele ce plutéu fără consistență în societatea română și apa, care a filtrat misterios în cavitățile colinei, se răspândește bine-făcătoare pe câmpia națională.

Și mai întéiu, Domnilor, cine nu recunósce serviciile ce Atheneul a adus și va aduce și mai mult în viitor tinerimei române?

El a atras și continuă a atrage în sênul și sfera activității sale pe toți tinerii de talent și de sciință, îi îndémnă la muncă și le procură ocasiunea de a se manifesta în public după uă nobilă tribună.

Atheneul a atras încă altă dată în sfera lucrărilor sale pe mai mulți din veteranii și ómenii nostri politici cei mai marcanți. Ion Ghika, Ion Brătianu, V. Boerescu, D. Sturza și alți s'aú asociat

în diverse rënduricu ideea Atheneului și aũ dat acestei tribuni prestigiul numelui și autoritatea talentului lor.

Să exprimãm speranța că asemenea esemple se vor repeta și că ómenii nostri poltici vor veni mai des în templele senine ale sciinței și ale artei, unde inteligența și inima, în prezența adevărului și frumosului, etern, dobândesc acele obiceiuințe de elevațiune și de demnitate pe care le transportă în urmă în actele vieței practice.

Domnilor

Lucrările prin care Atheneul s'a manifestat până acum în public sunt: Revista sa mensuală și conferințele sale publice. Revista — din care am aci primul volum — n'a avut din nenorocire de cât o scurtă durată, ca tóte publicațiunile de asemenea natură la noi în țară. . . . Mă înșel, Domnilor, există o revistă literară care duréză și prosperă

de opt-spre-dece ani, dacă nu mă înșel, și ne facem aci o plăcută datorie de a aduce un sincer și amical omagiū perseverenței redactorilor săi. Toți ați înțeles, Domnilor, că voesc a vorbi despre Convorbirile literarii din Iași. — Revista Atheneului va reîncepe, sperăm, peste curând, grație mai cu sémă noei pleiade de tineri eminenți și de talent ce s'aū grupat împrejurul Atheneului.

Conferințele publice s'aū urmat ani îndelungați de la crearea Atheneului și până acum. Multe dintr'ênsele aū fost publicate, augmentând ast-fel micul nostru patrimoniu literar și sciințific. Anul precedent, grație unui editor inteligent, D. Socec, s'a publicat două volume din conferințele făcute după acéstă tribună și — progres însemnat la noi în țară — editorul a isbutit să'si scōță cheltuelile. Aceste conferințe publicate mai ânteiū în broșuri s'aū răspândit în tótă țara precum și în Transilvania unde,

acum câte-va luni nu fără satisfacțiune m'am întâlnit cu dâensele pe la câte-va din cunoscințele ce am vizitat pe acolo.

Dar nu numai prin publicațiunile sale, prin conferințele sale, prin căldurósele sale îndemnuri adresate mai cu sémă tinerimei de a se pune pe lucru, dar încă prin însuși ființa sa, care deșteptă și va deștepta o fecundă emulațiune în țară, Atheneul are un rol în deșteptarea nóstră intelectuală. Și aci, fie-ne permis a trimete o salutare simpatică Atheneului din Craiova care se organizează în acest moment și se pune pe acelaș tărâm ca Atheneul nostru din București. Să sperăm că esemplul Craiovei va fi imitat și de alte principale orașe ale țerei.

Un alt punct de vedere sub care aș dori să consider Atheneul este că el a fost promotorul a mai multor instituțiuni de cultură de o înaltă utilitate.

Și mai înteiú *Societatea pentru învățătura poporului român* declarată con-

stituită după această tribună în séra de 23 Martie 1866.

Când sórele răsare, el începe mai întâi a lumina vârful munților, lumina se cobóră în urmă asupra colinelor, ea se răspândește apoi asupra câmpiilor și cu încetul pătrunde prin unghiurile cele mai ascunse, prin peșterile cele mai tenebrose ale văilor.

Acésta este, Domnilor, concepțiunea care a presadat la formarea acestor două instituțiuni de cultură : Atheneul și Societatea pentru învățătura poporului român.

Mai întâi Atheneul, pus pe înălțime, adresându-se către clasele mai înalte, către colinele sociale, apoi Societatea pentru învățătura poporului, stabilită la pólele muntelui și destinată a face să pătrundă lumina pe câmpia întinsă a națiunii, prin straturile, prin văile obscure ale poporului.

De aceia cele d'ântei lucrări ale so-

cietății aū avut în vedere aceste din urmă straturi :

Scolī de adulți dōmenicale și cursuri de sēră în care aceia, ajunși în vērstă, care nu avusese fericirea să se bucure de bine-facerile instrucțiunii, putēu învęta scrierea, citirea, calculul, puține noțiuni de istoria și geografia patriei.

Scolī de meserie, conduse mult timp la început de d. D. A. Oręscu, decanul facultății de sciințe, unde meseriași noștri dulgheri, zidari etc. veniaū să învețe, pe lângă scrierea, citirea și calculul, arta desemnului și să 'și perfecționeze meseria lor.

Scolī profesionale și de comerciū, sub direcțiurea d-lui Troteanu, unde calfele de prin prāvălii și junii comercianți veniaū să învețe comptabilitate, să dobândescă noțiuni de comerciū, mărfuri etc., în fine

Scolī normale destinate a da buni învățători comunelor nōstre rurale.

Câte progrese nu s'ar fi realizat,

dacă toate aceste scoli din capitală s'ar fi respândit în totă țera susținute de public și încurajate de guvern? Din aceste scoli n'aũ rămas în picioare de cât scólele normale. Acestea au prosperat mai cu sémă în Ploesci, Bêrlad și Bucuresci. Scóla normală din Bucuresci a dat și continuă a da rezultatele cele mai satisfăcătoare subț inteliginta direcțiune a directorului sêũ D. Barbu Costandinescu și înaltă și putem dice paternă supraveghere a președintelui Societății D. general Florescu.

Societatea pentru învățatura poporului a avut și ea o fóe periodică care ocupa în straturile mai de jos ale poporului același loc ce Revista Atheneului era chemată să ocupe în clasele de mai sus.

Timpul nu 'mă permite să mă opresc mai mult asupra lucrărilor acestei importante instituțiuni și mă resum dice cênd că atât Societatea pentru învățatura poporului român cât și Atheneul

aŭ mai special în vedere cultivarea inteligenŭii saŭ instrucŭiunea propriŭ disă.

A lucra însă pentru înnobilirea inimii și înfrumuseŭarea sentimentelor, a răsândi gustul Frumosului prin amorul și cultivarea artelor în vederea părŭii estetice a culturei umane, a fost pururea una din ideile fundamentale ale Atheneului, de aceia câŭi-va din membrii sâi, cu concursul a mai multor din persoanele cele mai distinse din societate, aŭ luat iniŭiativa constituirii *Societăŭii filarmonice române* în anul 1868 și în anul 1872 a *Societăŭii Amicilor de Bele-Arte*; cea d'ânteiŭ, propundu-ŭi a face cunoscut publicului bucurescian sublimele creaŭuni ale muziceii clasice, cea de a doua, de a răsândi gustul artelor plastice și a susŭine pe artiŭti.

Tot în sînul Atheneului s'a formulat ideea constituirii *Societăŭii pentru Istoria Patriei* cu scop de a culege și a

da la lumină acele numeroase și prețioase documente ce se află atât prin țară cât și prin străinătate și a deștepta, menținând neîncetat vii, amorul Patriei, această ultimă sintesă, acest scop final al tuturilor lucrărilor și aspirațiunilor noastre.

Domnilor,

Dacă am crezut oportun de a desfășura astă-dî înaintea D-vóstre întréga concepțiune a Atheneului este ca să ajung la conclusiunea următoare:

Óre Atheneul și atâtea instituțiuni isvorîte de la densusul și destinate a aduce cele mai mari serviciuri culturai naționale n'aũ căștigat un drept órecare în această țéră?

Óre Statul, óre ómenii noștri politici însărcinați a prepara destinele viitoare ale Regatului român, n'aũ ei vre-o datorie către instituțiuni de asemenea natură emanate din inițiativa privată?

De aprópe două-deci de ani, Atheneul n'a făcut de cât a da. El n'a cerut nici o dată nimic. El n'a cerut de cât, pentru conferințele sale, acésta sală devenită de trei orí vulgară, căreia superioritatea ideei 'i a imprimat denumirea de sala Atheneului dar care nu este a nóstră și de unde putem fi dați afară orí când va plăcea autorității de care depinde.

Mă întreb, D-lor, Atheneul nu póte óre aspira a avea un local al seú, un domiciliú în care să se adăposteze și în care să 'și găséscă un asil nu numai societățile de cultură isvorite din inițiativa membrilor seí dar încă și alte societăți de inițiativa privată avênd în vedere cultura națională precum Societatea geografică, Societatea corpului didactic etc? Tóte aceste instituțiuni nu vor putea prospera și nu vor putea să ajungă scopul la care tind pe cât timp vor fi rétăcinde și fără nici un domiciliú.

Ei bine, Domnilor, noi am conceput ambițiunea de a construi în capitala Regatului un edificiu pentru toate aceste instituțiuni, un nobil edificiu în care să ia un corp și să se cristalizeze marile principii de forță și de producțiune al societăților și statelor moderne, principiul inițiativei private, principiul *self-governmentului*.

Și această ambițiune nu o avem de astă-dî sau de erî. Iată, Domnilor, cum ne exprimam în darea de sémă despre lucrările Societății Amicilor de Bele-Arte în ședința sa generală din 25 Februarie 1873, cu ocasiunea închiderii expozițiunii generală de artele plastice ce organisasem în Capitală.

„De ce, Domnilor, dicem atunci, să
 „nu avem ambițiunea ca o a doua es-
 „pozițiune generală să se facă într'un
 „magnific local care să fie proprietatea
 „nóstră? De ce să nu exprimăm aci în
 „sênul Societății Amicilor de Bele-Arte,
 „ideea ce s'a exprimat în sênul Athe-

„neului, ce s'a emis în sênul Societă-
„ții pentru învățătura poporului, ce s'a
„articulat în sênul Societății filarmonice
„române? De ce nu ne am asocia cu
„tôte aceste societăți, resultând ca și
„a noastră din inițiativa privată și, com-
„binându-ne forțele, de ce nu ne am
„gândi a înălța în Bucuresci un splen-
„did templu artei și sciinței, a ridica un
„magnific edificiu cu magnifice propor-
„țiuni arhitecturale, a înzestra Capitala
„României cu un nobil monument, pe
„care să'l arêtăm cu mândrie streini-
„lor și care să constitue într'adevăr
„unul din principalele ornamente ale
„acestei cetăți din care ar trebui cu
„toții să avem ambițiunea a face me-
„tropola Orientului. Să salutăm dar
„Domnilor cu toții, fie chiar într'un
„viitor depărtat, acel templu al artei și
„sciinței, acel nobil edificiu cu impo-
„santele, grandioasele și splendidele sale
„proporțiuni arhitecturale.“

Tóte acestea fórte frumóse, ni se va dice, dar cu ce mijlóce?

Defunctul Comite Carol Rossetti, prin testamentul seú din 9 Aprilie 1870; a legat Atheneulú un loc în strada Mercur și doué imobile : o casá în strada Academiei și un cazin în strada Rossetti la intrarea Cismegiulú, cu obligațiune ca aceste case să se vëndă și cu prețul obținut să se clădescă o bibliotecă în care să se depue cărțile sale, lăsate asemenea Atheneulú. Casa din strada Atheneulú s'a vëndut prin licitațiune publică D-luí Zerenti, mai imediat după mórtea Comitelú Rossetti, cu suma de 40,000 lei, iar cazinul de la intrarea Cismegiulú, neputându-se vinde, a rămas închiriat pentru suma de o sută galbeni pe an. Acest fond s'a gerat în timpul absenței mele din țară, ast-fel precum se vede arëtat în raportul ce am citit în ședința plenară a membrilor Atheneulú din $\frac{3}{15}$ Noembre 1883, când fondul Atheneulú s'a ridicat la

suma de 117,300 lei în scrisuri fonciare rurale 5⁰/₀ depusê la Casa de Depunerî și consemnațiunii, după cum rezultă din recepisele acestui stabiliment cu N°. 078,665 și 096,003. Din produsul cupónelor acestui capital s'a cumpărat alte titluri în valóre de 11,100 lei care iarăși s'a depus succesiv la Casa de Depunerî, după cum se vede din recepisele acestei case cu No. 099,227 și 13,916. Ast-fel în cât suma de care dispune Atheneul în momentul de față este de 128,500 la care, adăogându-se 10,000 lei lăsați prin testament de către defunctul D. H. Vasile, ajungem la suma de 138,500. De vom vinde locul din strada Mercur și cazinul din strada Rossetti, estimați aproximativ la peste 70,000 lei, vom ajunge cu înlesnire la o sumă ce pôte trece peste 200,000 lei.

Iată pe ce basăm noi începutul speranțelor n^ostre.

Se află, Domnilor, nu departe de aci unul din cele mai mari și frumoșe

edificiuri ce există în Capitală, Catedrala catolică.

Un strein (și noi aducem omagiū perseverenței sale) un singur om a început cu nimic și a găsit în țară la noi cea mai mare parte din fondurile necesarii pentru clădirea acestui edificiu, Iată, o lecție, D-lor, și un învățământ pe care 'l supuiū meditării D-vóstre.

Cu acéstă ocasiune dați'mi voe a vé cita faptul a celor câți-va cetățeni obscuri și săraci din Seviglia care, adunându-se împreună, își điseră într'o đi: Să ridicăm în orașul nostru un monument ast-fel în cât posteritatea uitându-se la densusul „să đică că am fost nebuni.“ Și acel monument face astă-đi admirațiunea lumei întregi, și aceia dintre D-vóstră care veți merge în Seviglia vé veți prosterna, cum am făcut'o și eū, cu respect și admirațiune în splendida incintă a đisului monument și veți bine-cuvęnta, de trei orī veți bine-cuvęnta sfintele umbre ale acelor nebuni

care aũ înzestrat orașul lor și lumea cu o minune.

Noi, Domnilor, din nenorocire nu suntem nebuni și nu umblăm după o minune. — Acele sfinte nebunii, care aũ sãvârșit lucrurile cele mari în lume, nu le vom întâlni în ómenii generațiunii nóstre. — Noi voim să construim un edificiu, mărturisim, mult mai modest de cât îl concepusem în primã-vara vieții nóstre atheniane.

Tóte munca nóstrã de mai mult de un an este să obținem ca să ni se acorde s'aũ mai exact să ni se vëndã locul de la' spatele grãdinei Episcopii în acelaș condițiuni în care s'a vîndut Societãții equestre. Cerem ca să se facã pentru Atheneũ și atãtea societãți de cultura ceea ce s'a făcut pentru Societatea cercului.

Statul n'are el datoria de a veni, cel puțin întru atãta, în sprijinul inițiativei private ce lucrã și voesce a lucra într'o sferã atãt de înaltã pre cât utilã?

Nu vă voiŭ osteni, Domnilor, prin nararea tutulor ostenelelor ce ne am dat, tutulor demersurilor ce am făcut pe la tóte persónele ce direct saŭ indirect am cređut că ne-ar putea fi utile in afacerea ce ne ocupă. Vă voiŭ spune că am întêlnit cea mai mare bunăvoință din partea D-lui Primar care, intru cât privesce primăria, a rezolvat cu desăvêșire chestiunea în favorul nostru, precum și din partea D-lui Președinte al Societății equestre D. general Florescu, care este în ajun de a o rezolva asemenea în acelaș sens. Să exprimăm acum speranța că ministerul domeniilor, va căta în cele dinurmă să o rezolve definitiv printr'un proiect de lege în Cameră, proiect de lege pe care junii, eminenti și numeroșii athenisti ce s'aŭ ilustrat la acéstă tribună — ajunși astă-đi în Parlament — își vor face, avem ferma convicțiune, o sacră datorie de a provoca și a susține.

Două cuvinte, D-lor, și sfișim.

Vorbim cu toți, D-lor, de o eră nouă.
Ce facem pentru a inaugura această eră?

Toți ne mândrim de rolul important
ce Regatul României este chemat a
juca aci pe confinele Orientului și Oc-
cidentului, de locul preponderent ce
trebuie să ocupăm în constelațiunea
statelor din peninsula balcanică, de mi-
siunea noastră civilisatrice în Orient.

Ce facem pentru toate acestea?

Orî ne înșelăm profund, D-lor, orî
concepțiunea Atheneului ast-fel precum
o desfășurăm înaintea D-vostre, corpo-
risată și cristalisată într'un nobil edi-
ficiu este menită a deveni un puternic
factor de civilizațiune și de prestigiu
atât în țară cât și afară din țară.

XI

Dr. I. FELIX

Despre progresele igienei din cei din urmă ani.

Conferință ținută la Atheneu, la 20 Ianuarie 1885.

90(498) „16”

XI

323361

IONNESCU-GION

Elementul pitoresc în Cronicele române

Conferință ținută la Athenei, la 17 Februariu 1885.

ELEMENTUL PITORESC IN CRONICILE ROMÂNE

Dómnelor și Domnilor,

Orațiú, poetul Romei, asemănă într'una din epistolele séle poesia cu pictura. Inainte de rostirea acestuí adevăr și în urmă, péné în timpurile nóstre, toți aleși de frunte ai minței omenesci, poeți, scriitori, pictori, sculptori. . . . și „cei destoinici în ale musichiei“ cum ȳic cronicarii nóstri, adică compositorii. . . . toți artiști în deobște, au adevărit prin lucrările lor acéstă vecinică înfrățire a frumóselor arte.

Elementele alcătuitoare ale poesiei sunt la îndemâna pictorilor; frumusețele picturei folosesc poeților; tăcuta și 'n acelaș timp mult vorbitoarea linisce a sculpturei trece în paginele scriitorilor, precum tot în ele se revérsă adese-orí valurile de armoniá ale musicei.

Imprumuturile se fac cu darnică mână și se primesc cu bucurie în Republica literilor, — care e adevărata *Civitas Dei* în care, de la Omer și pînă la Victor Hugo, legile sunt aceleași, și 'n care, fără adunări legiuitoare și fără alți factori mai mult sau mai puțin firești, dér foarte constituționali, Adevărul, Frumosul și Binele aŭ domnit fără certe în reslătirea vécurilor.

Drept acestea, Dómnelor și Domnilor, veți găsi tot-dé-una elementul poetic în tablele maistrilor, elementul musical în versurile poetilor și elementul pitoresc în paginile scriitorilor.

O pagină din cele cari vor infrunta „timpul de tóte mîncător“ o pagină din cele cari nu sunt osândite din născare să trecă de la librăria la băcănă, se înfățișeză cititorului întocmai ca... o iscusită oglindă... nu numai a minței omenesci cum ȕice Miron Costin, ci și a tuturor stărilor și mișcărilor cari alcătuiesc în de obște viéța întregi firii... și 'n parte viéța omului..... „comedia într'o sută de acte deosebite și-a cărei scenă e universul“ cum ȕice La Fontaine, cel mai pitoresc din scriitorii Franciei.

Intr'o asemenea pagină, printre fiă-care din rândurile ei, cititorul vede trăind, miș-

cându-se și lucrând pe eroii séu pe cei din urmă muncitori ai dramei ce citește.

Un singur cuvânt îi aduce adesea-orî înaintea ochilor un tabel, o vorbă îi zugrăvesce pe un eroü ; epitetele lui Omer sunt tot atât de bogate în culori ca paleta lui Veronese și a lui Rubens ; ér Tacit, cel mai mare pictor... cu condeiul... de scene istorice, e ađi cu sânteniă și cu credință copiat cu pensula de pictorii cari cred că se mai găsesc și la cei vechi lucruri frumoșe, bune și folositoare... cari sunt convinși ca și cronicarii noștri că „faptul copt de bătrâni cópte lucruri adauge tinerilor“..... Rafael citea pe Virgiliü, și dulcele poet al Mantovei, de ar fi avut în față-ı o Madonă a pictorului din Urbino, ar fi rămas înainte-ı în genuchı, lung, mereü și fără sațiü, citind în idealulü chip al Feciórei cântecul iubirei materne séu mai vechiul de cât lumea și tot-dé-una noul cântec al Amorusului.

Și-acum, decă din înălțimele pline de sóre ale poesiei, cercetătorul se cobóră la vale, în nemărginitele câmpii ale prosei, pitorescul, elementul pitoresc, nu perde mult din intensitatea sa, ba încă el câștigă póte în esac-

titate; vorbele intraripate ale poetului devin vorbele proprie ale prosatorului...

Montaigne e mai pitoresc pôte în descripțiunea deochiului său în aceia a punerei cuțitului, de cât cutare său cutare poet al scôlei alexandrine grece său al decadentei romane.

Și... nici vorbă, ne place la toți mult mai mult minunatul pitoresc al lui St-Simon, celebrul memorialist al Franciei din secolul trecut, de cât pitorescul unora din poeziile de pe atunci, cari cântău în stichuri aceleași subiecte ca și St-Simon.

Și pentru că, Dómnelor și Domnilor, asupra lui St-Simon ne cădu vorba, se ne oprim în față-î; s'î chiamăm mai la o parte din mulțimea compatrioților cu cari, împreună, stă la loc de frunte în Panteonul gloriilor literare ale Franciei.

În acelaș timp, se deșteptăm din somnu-î secular pe Marele Vornic de țera de sus a Moldovei, pe Ion Neculce, autorul Croniceii moldovene de la 1662 pêne la 1743. St-Simon,.... suntem siguri.... va răspunde cu plăcere la chiamarea noastră, căci și lui, ca și lui Montesquieu, contimporanul său, îi plăcea fôrte să stea la vorbă cu străinii, de la cari, dicea cel din urmă, poți învăța lucruri

mai folosite de cât spusele și glumele adeseori nesăbuite ale curtesanilor de la Versailles, Marly și Trianon.

Apoi, decă vom spune lui Neculcea, că St-Simon e curat boier din moși-strămoși, că nu e nici boierinaș, nici mojiș de felul celor pe cari Neculcea nu putea să-și sufere când îi vedea pe la curtea domnască; decă vom adauge că St-Simon e tot atât de... conservator precum e și dânsul, că e prietin bun cu Stanislas Lecsinski, fiul lui Lecsinski, voevodul Posnavskieï, prietinul lui Neculce, apoi, de sigur, cronicarul Moldovei va cabulipsi, va catandicsi, cum se dicea p'atunci, va *daigna*, va condescinde, cum dicem noi, să stea la vorbă cu memorialistul Franciei.

Să nu vă fiă témă, Dómnelor și Domnilor, să nu credeți că Ion Neculce ne va da de rușine în fața nobilului duce de St-Simon; de loc; — Neculcea nu e *paysan du Danube*... în însemnarea francesă a acestui cuvânt... Neculcea nu e *paysan du Danube*, nici chiar în felul de a bea caféua négră, — béutura divină a lui Voltaire.... Trecuseră vremurile lui Tăut Logofétul, diplomatul lui Ștefan și lui Bogdan, care cu bătrână veselie sorbia

felegénul ca altă băutură, strigând să trăiască Sultanul și Vizirul.

Nu; Neculcea cunoscea pe de rost „Condica obiceiurilor“ de și pênă atunci nu se găsisse un Ghiorghake Logofétul, care s’o scrie pentru a sluji la primirile, mesele și toate ceremoniele Curței Domnesci.

Neculcea cunoscea aménunțele etichetei, după cum spune el-însuși în multe locuri ale Cronicei séle. De când era ténér postelnicel, și ca atare fusese față la bogata și crăiasca — regala — nuntă a lui Constantin Duca cu Maria C. Brâncovénu, și pênă când însoți pe Petru-cel-Mare, prin ulițele Iașilor, Neculcea avu prilej să învețe și să se pētrundă adânc de adevérurile acestei înalte sciințe a ceremonialului. Ba încă o cunoscea atât de bine, în cât orî de câte orî era vorba să se trămită un boier să represinte Moldova și pe Domnul ei în Țéra-Románescă, în Polonia, séu la Țarul Rusiei, cum fu în vremea lui Cantemir, Neculcea nu era uitat. Orî de câte orî trecea un sol, un ambasador séu un ministru plenipotentiar prin Iași, Neculcea era numit a face onorurile.... „mursarfirlicului“ și a hotărî ceremonialul primirei la curte.

Așa, bunióră, pentru a vă arêta cât de

sciut era șăgalnicul cronicar în cestiunile de presentațiune și de primire, se vë amintesc trecerea prin Iași a aceluiași voevod al Posnaniei de care vorbiam mai sus. Neculcea era agă și fusese „rânduit de Domniă să grijescă pe sol“.

Se ținea mare Lecsinki și trămisese să spuiă lui Antioh-Vodă că, de nu'l va întâmpina la jumătatea scărei cêrdacului nu va veni la cinste..... să-î facă visită. Negociațiunile începură; cestiunea, după cum vedeți, era atât de însemnată, în cât Neculcea, și Domnul, și solul, tractară și se trudiră mult pêne să cadă la învoiélă în privința numărului treptelor de scoborit și de suit.

„Deci, dice Neculcea, așa s'aũ aședat să se scobóre Antioh-Vodă pêne la trei scări, și solul să se suiă iar pêne la trei scări, și la a șéptelea scară, unde este giუმătate, să se închine unul altuia, și așa alătura se mêrgă pêne în casă....“

Și nu numai atât, Dómnelor și Domnilor. Negociatoriî mai hotărîră și un alt punct „când vor bea — apa la dulcêță și vinul la masă — tot-o-dată se bea amêndouî“.

În fine, tot Neculcea fu boierul moldovén care îngriji de cele trebuitóre împêrătesei Caterina, și tot el fu, în vremurî bune și'n

vremuri rele, boierul căruia Cantemir încredința pe soția sa Casandra, născută Șerban Cantacuzen, una din cele mai frumoase și mai deștepte Dómnne române, atât după spusa cronicarilor noștri cât și după aceia a diariștilor francesi de la jumătatea secolului trecut.

Din tóte acestea vedeți, Dómnnelor și Domnilor, că boierul moldoven va putea sta alături cu nobilul duce frances, fără ca acesta din urmă să constate la Neculcea ceia-ce constata o altă memorialistă a Franciei, dómna de Motteville, la ambasadorii Poloniei, veniți în timpul regenței Anei d'Austria la Paris: „Erañ ticsiți cu diamante și cu alte pietre prețioase și aveau... cămășele neschimbate de când plecaseră din Polonia“; sėu mai bine ceia-ce constatañ cronicarii florentini la trãmișii marilor duci ai Moscoviei în suta XVI: nu voiañ sė mănãnce de cât icrele ce aduceañ în butóe cu ei din Rusia, și de li se da paturì in superbele palaturi ale Medicilor, ei rídeañ ș'apoi se culcañ pe jos învélindu-se în pei de urs... — Și mai făceañ și altele trãmișii Rusiei din suta XVI!..

Față în față, St-Simon și Neculcea, vorbãreți de frunte, *parfaits causeurs*, cum dic

Francesii, nu vor întârzi a'și împărtăși cele vădute și audite în timpurile trecute, în timpurile tineretelor lor. De óre-ce și pentru unul și pentru altul Țarul Rusiei, Petru-cel-Mare, e o vechiă cunoscință, e firesc lucru ca vorba lor să se aducă asupra acestui geniū al rasei mongole.

— L'am vădut la Paris, va dice St-Simon...

— L'am vădut la Iași, va răspunde Neculcea.

Și-améndouī, pe rind, și cu aménunțele cele mai curioase și cele mai tipice, se vor lua la întrecere de *pitoresc* asupra caracterului, purtărei, vieței lui Petru-cel-Mare.

Din incidentele și aménunțele ce ei și-ar spune, noi nu putem sci astă-dī de cât cele ce găsim în „Memoriile“ unuia și în „Cronica“ altuia. În multe, Neculcea merge pe o liniă cu St-Simon; aceeași puternică observațiune, aceeași liberă și boierescă frumusețe de stil, acelaș spirit în reflexiunile ce le inspiră suveranul Nordului.

— Și mai întéiū, étă portretul Țarului Petre după Neculcea: Impăratul era un om mare, mai înalt de cât toți ómenii, (*fort grand homme*, dice St-Simon), érá nu gros; rotund la față (*le visage assez de forme ronde*), cam sméd (*assez maigre*), ócheșū (*le teint rougeâ-*

tre et brun), și cam aruncă câte o-dată din cap fluturând...

Acéastă aruncătură din cap, fluturatică, s'ar părea ciudată și cam nelămurită în portretul lui Niculcea. St-Simon ênsé o esplică spunându-ne că Petru-cel-Mare suferia de un fel de *tic* séu de strîmbătură nervósă care'î contracta figura din când în când, schimbându-î privirea și pocindu-î întréga fisionomiă. Când era mâniat — și mâniele Țarului erau grozave și convulsive — acest tic devenia mai des și da privirei Țarului un fel de zăpăcélă și un fel de teróre cari înpăiméntaũ. După bătălia de la Stănilescî și pacea de la Focșani, cronicarii noștri, Nicolae Costin, Nicolae Muste și Neculce, spun că orî de câte orî Petru audia rostindu-se în fața lui numele lui Constantin Brâncovénu, tot-dé-una avea acest tic de care vorbesce St-Simon; ba încă adese-orî îi venia cu atâta putere în cât îngrozia pe cei care'l vedeaũ. Și póte, pentru acésta, în înalta și luminata lor înțelepciune, sfetnicii Rusiei sfătuiră pe stăpânul lor să poruncéscă a se blestema prin biserici la tóte sêrbătorile împêrâtescî numele Domnului românesc. Scim că Petru pêně la mórte n'a scăpat de tic, ér numele lui Brâncovénu a rêsunat în blesteme prin

tóte bisericile pravoslavnicei Rusii, pênă în timpul Caterinei II, când strănepotul nefericitului Domn român, Nicolae Brâncovénu, isbuti să facă a înceta acest negru obicei!

St-Simon va dice ca și Neculcea că Petru „nu era cu mărire multă ca alți Monarhi“ dér Francesul va adauge cu îndoită deștep-tăciune că era ast-fel grațios și binevoitor când își instruna firea, căci, când îi da drumul, era fioros, ca un adevărat moștenitor al lui Ivan Gróznicul; cu alte cuvinte, îndată ce mânia său orî-ce alt sentiment inverșunat 'l „flutura“ său mai bine „l'apuca“ nu mai făcea pe civilisatul, ci redevenea omul stepelor, cela care va ridica securea să omóre pe fiul său Alexe....

Petru, dice Neculcea, avea mania sărutărilor; când zărea pe Dumitru Cantemir, o dată întindea mânele și apuca pe Domn de gât, și'l săruta pe cap și pe ochi.... ca un părinte pe un fiu.... Și Neron săruta pe Britanicus...!

La Paris, St-Simon spune că Petru, când vedu pe Regele Ludovic XV, atunci copil de 6—7 ani, 'l luă 'n brațe de subțiori și ridicându-l în sus 'l sărută pe amândouă obrazii. Mareșalul de Villeroy, preceptorul Regelui și ducele de Maine care'l însoția, cre-

dură că'l strînge de gât.... Noroc numai că Regele nu se spăria, și — amēnutul ni-e dat și de Neculcea și de St-Simon — făcu Țarului „orațiă frumósă“ Țice cronicarul moldovén, „un mic și scurt compliment“, Țice memoria-listul frances.

Ceia-ce spăria și făcea pe Francesi să cadă din ceruri de mirare, e un lucru pe care și Neculcea 'l spune tot atāt de pitoresc ca și St-Simon. Cantitatea de mȃncare și de bēutură ce consuma Țarul Rusiei, sfetnicii și slujbașii corónei séle, era ceva care pentru Francesi trecea dincolo de mēsură firei. St-Simon nu enumeră felul bucatelor cari se aduceau la masa Țarului, dar, după cum Țice Romānul veselnic, de óre-ce „mȃncarea'i ca mȃncarea, bēutura e ce e“, St-Simon nu uită a spune că Țarul bea la aceiași masă și bere, și vin, și licoruri, și la fine rachiū în cantități mai mult de cât respectabile.

Persóna énsē care împietrea cu desēvērșire pe Francesi prin puterea de a mȃnca și mai cu sémă prin aceia de a bea, era un popă, duhovnicul Țarului, care tot-dé-una ședea la masa imperială. „Dă-i cu bere, dă-i cu vin“, popa începea să se simtă „turmentat“ ca Mateescu în *Scrisórea perdută*; acesta făcea pe Țar să petrécă și să rîdă.... Țarul, pentru

acésta, iubia pe duhovnic, adauge St-Simon, schițând printre liniî unul din acele ironice surîsurî cari svêntaû pe vrăjmașii sêi din Parlamentul Parisului și din consiliile Regeței....

La Iași, după ce se plimba singur prin ulițele orașului, pe jos, numai cu câte două-trei slujitori, ca și la Paris unde voia mai bine trăsuri de birjă de cât trăsurile Curței, Petru, dice Neculcea, se ospăta și se veselia prea frumos cu vin de Cotnar „și lăuda vinul fórte, și încă mai bine le plăcea vinul cel cu pelin, și mult se mira, cum spre partea lor, nu se face vin cu pelin așa bun“. După ce s'aû sculat, continuă cronicarul, de la masă aû venit și boierii țerei de s'aû împreunat cu împêratul, și le-aû dires împêratul cu mâna lui tuturor câte un pahar de vin.“ — Acesta-î primul tabel.

Al doilea e cinstea Impêrătesei cu Dómna și cu jupânesele moldovene care, spune cronicarul, încă ședeau în casa cea mică de se cinsteaû.

Impêrătésa da, dice Neculae Costin, Dómnei și jupâneselor daruri frumoșe, cum fu uă dată un left de aur cu lântuh și cu petre scumpe, hărăzit Casandreî Cantemir „de și l'aû pus pre grumazi“.

Un al treilea tabel care, eu sper și doresc, că mai curând se va ispiti penelul vr'unui artist pictor, iubitor al Cronicelelor noastre, ni-e dat tot de Neculcea, cu privire tot la unul din ospetele lui Petru-cel-Mare, ospet istoric, căci, a doua-zi după el, Domnul, Mitropolitul și boierii tocmiră și subsemnară *catastihul cel de tocmelă*, tractatul care, din fericire pentru țera Moldovei, nu se aduse la îndeplinire.

Descripțiunea acestui ospet, făcută de Neculcea e'un colorit din cele mai vii, e prea lungă; voi resuma-o și veți judeca din datele ei în ce stare erau a doua-zi Domnul și boierii țării, printre cari și cronicarul nostru, când își puseră iscălitura pe tractatul alcătuit de pravoslavnică Rusiă.

Era 'n ziua sf. Samson, cu două zile înainte de sf. Petru, ziua aniversară a bătăliei de la Pultava, unde, după cum șcim, Petru bătuse pe năsdrașvanul rege al Suediei, Carol XII, Craiul care a dat prilej de numeroase descripțiuni și povestiri pitoresce multora din cronicarii noștri Petru era poposit lângă Prut cu oștea.. Pentru că voia să serbeze ziua aceea, el invită de la Iași pe Cantemir, pe boieri și pe Mitropolitul Gedeon, și după ce se sluji leturghia și toți cu multă evla-

viă se rugară pentru izbânda armatelor creștine, intrară în corturi. Cronicarul descrie cu deamănuntul totul: podóba corturilor, felul mesei, salvele dragonilor... „se slobozeau fiintele din om în om, împrejur, de mergeau cum merge fulgerul...“. Las tóte la o parte; pictorul român le va consulta cu deamănuntul. Citez intocmai finele acestuî loc: „Și era într'o Mercuri, dice Neculcea, în post (postul sf. Apostoli); dér aű mâncat toți carne pentru libovul (iubirea) împératuluî creștinesc, și i-aű cinstit împératul prea bine și frumos, și mai pre urmă ne-aű închinat singur împératul *cu nisce vin al luî de la Franțuji*, care îndată cum aű bătut cum aű mărmurit toți de beți, bând de acel vin; și n'aű mai știut cum aű dormit în acea nópte și Domnul și boierii“.

Vinul, Dómnelor și Domnilor, era, după cum ați ghicit, vinul din Champagnia. Cu el în cap, repet, boierii și Domnul iscăliră a dona-đi tractatul, *ponturile*, cum dice cronicarii, care legaű Moldova de Rusia.

„Sfaturile cele întregi aduc norocire Domnilor“, dice Nicolae Costin; acesta al luî Cantemir era neîntreg, neînchegat, nescos din mintea și din inima țerei. Neculcea după bătălia înțeleșese greșéla și se sileșce cu

jurăminte și alte argumente se facă pe cititor a crede că nu el, nici boierii sfetnici ai domniei lui Cantemir, Sturzescii, Costăkescii, Catargiilor, Jora și Dabija, sfătuiseră pe Domn să asculte adimenirile rusesci și să se dea lui Petru-cel-Mare. Acestea însă le dăce după ce mănâncă din brutul muscălesc, din pânea amară a străinătății; în urmă când plécă spre Moldova, el vede cine sunt creștinii în mijlocul cărora stetese câtă-va vreme.

„Eram bucuros, dăce Neculcea, că au venit „acel cés de am găsit vreme să es dintr'acel „norod greū, că sunt nisce ómenii fórte ne- „credincioși, și prea cu greū traiū are ómenii „ce sunt nedepriși cu acel fel de ómenii din- „tr'acele părți“.

Și mai la vale, c'un avént de elocință convinsă, întocmai ca omul care a crescut și păscut neajunsurile pribegii, Neculcea strigă :

„Ce, fraților Moldoveni, rogu-vă să luați „aminte, să vă învățați și să vă păziți. Orî- „cât îi fi în cinste la vre-un Domn, bine este „să-i slujesci cu dreptate, că și de la Dum- „neđeū ai plată. Érá cu Domnul nici o-dată „să nu pribegesti, măcar cum ar fi; și nu „numai în țéră străină, ci nici în Țarigrad

„cu densusul să nu mergi, fiind tu Moldoven, „ci să-î slujesci în țera ta“.

Sfatul ce Neculcea adresa cu atâtă emoțiune boierilor moldoveni era, Dómnelor și Domnilor, cât se póte de la vremea lui.

Căci, într'adevăr, pribegirea, rătăcirea pe căi străine, ajunsese, atunci la sfârșitul secolului XVII și la începutul celui d'al XVIII, un fel de bólă endemică.

Toți cronicarii Moldovei de la Nicolae Costin încóce, Neculcea, Muste, Acsinte Uricarul, Enake Kogálnicénul, Canta, și cei cari merg în urma lor în Valachia, Const. Căpitanul, Radu Grecénu, Radu Popescu și învățatul Cronicar Anomin de la 1689 încóce, toți fără deosebire înregistréză... adese-orî cu aménunte din cele mai pitoresci,... fuga boierilor și jupăneselor când în Polonia, când în Ungaria, când în Bugeak séu la Crîm, când în fine în Turcia la Odriü (Adrianopoli) séu la Tarigrad. Uniî, din cei citeți, dau razna în lumea mare, treceaü, cum dice Românul, peste nouë mări și nouë țeri, și răsăriaü în Venetja, în Viena, în Innsbruk, în Francia la Paris séu aiurea, în Anglia, în Suedia, în Prusia; unul, un Basarab, în

secolul XVI era în Espania. Cronicarii îi urmăresc pêne la un loc, ș'apoi îi perd din vedere și incheiă cuvântarea asupra lor dîcînd „s'aũ dus în țera nemțescă și d'acolo și mai departe, în mai multe părți de loc“. Unde s'aũ dus și ce aũ făcut, cronicarii nu spun, dér istoricul de ađi va sci sê complete datele neîndestulătore ale bătrănilor cu mai mult de cât tolositórele documente istorice ale *Arhivei* d-lui Hasdeu, ale colecțiunilor *Hurmuzaki*, *Esarcu* și *Odobescu*, publicate de Academia Română.

Plecaũ tot-dé-una cu pungile de banı și cu petrele scumpe, pentru a putea sê se reîntórca ierăși in țeră. George Ștefan al Moldovei, fugind din țeră după venirea lui Ghika la domniă, luase cu dênsul o cruce ferecată de aur și cu petre care prețuia, spune Neculcea, mai mult de cât 400 de pungi de banı. O dărui Muscalului, adauge cronicarul, pentru a i se da óste sê viă sê-și reia tronul. Muscalul luă crucea și... nicı vorbă... nu dede óstea.

Diseiũ că unii plecaũ cu giupănesele. Citez doué esemple : ántáiũ chiar pe George Ștefan de care vorbiĩ mai sus. Dómna lui, Sa.ta,

din n mul Boescilor, a cărei pitor sc  ave-
tur   i-apoi căsătoriă cu  tefan-Vodă, Necul-
cea le spune la începutul cronice  séle, Dómna
Safta  nso ise pe bărbatul s u în Pomerania,
la Stettin. Acolo ea se *plictisise*; numai era
vie ta alintată din Iași  i voio ia frumóselor
Moldovence cari  mpodobia  casele Dómnei;
nici plimbările pe la m n stiri, pe la vii,
pe la ferede ; nici R pedea, nici Copoul, ad-
mirabila panoramă a Ia ilor în amurgul se-
rei — Dómna Safta nu le mai găsea în tăcuta
 i trista vie t  germană, sub cerul posomorit
al Pomeraniei. La curtea lui Frederic-Wilhelm,
Marele-Elector, nu mergea,  i ca visitor assis-
du  în pusnicia ei de la Stettin, Dómna Safta
nu avea de c t pe marele spătar Nicolae
Milescu. Acesta tocmai reu ise, mulțamită
sciinței unui doctor.... p te din Berlin ... să' i
meremetis c  nasul pe care i-l crestase
ad nc de tot Stef ni -Vodă, fiul lui Vasile
Lupul.... — E prima opera iune de rinoplasti 
făcută la nasul unui boier român.... — Neculcea
care nu uită nimic... descrie, ca  i cum ar
fi văduț, opera iunea nasului sp t resc  i
afirmă cu minunată  i glum t  naivitate că
nasul a crescut la loc, a a că, intorc ndu se
Milescu în  era Moldovei în timpul Dom-

niei lui Iliuş-Vodă, d'abia i s'a fost cunos-
când că i-e tăiat nasul.

Pricepeţi deci, Dómnelor, că biéta princi-
pesă avea tot dreptul să se *anostéscă* numai
cu Gheorghe-Ştefan... bărbatul ei..., şi cu spă-
tarul Milescu care, ca orî-ce om, vorbia de ce-î
păsa, şi prin urmare de *meremetiséla* nasului
său. Pe lângă acestea, Cronicarii spun că o
urîse Domnul soţul ei, ale cărei schimbătóre
favoruri adumbriseră atunci pe o nemţoică din
partea locului. Drept acestea, Dómnă Safta
se întórse singură în Moldova şi mai trăi mult
âncă după mórtea lui George Ştefan.... ne-
dorind, de sigur, nici Germania nici petre-
cerile ei.

Al doilea exemplu de Dómnă pribégă şi'n-
delung călătóre ni'l dă soţia Domnului Gri-
gore I Ghika, sora spătarului Teodor Sturza
din Moldova, femeia deşteptă şi învăţată;
una din rarele Dómné române cari „au făcut
politică“ şi care rămase într'un timp.... re-
gentă, când plecase Ghica cu Turcii în Po-
lonia. Ea fugi la Viena cu soţul său şi acolo
născu un copil pe care i-l boteză Leopold
împăratul Germaniei. În urmă, descinse tot
cu Ghica la Veneţia. Aci lepădă portul mun-

tenesc și se îmbracă în haine frâncesci...
 ȃic cronicarii, adică haine venețiane....

Vă o închipuiți lesne, Dómnelor și Domnilor, chipeșă la față și falnică la mers, eșind în mărețul costum de dogaresă, imortalizat de Tizian, de Veronese și de Tintoretto, eșind, ȃic, dintr'unul din palatele de marmură ale Loredanilor seú Foscarinilor, și intrând în tăcuțele gondole, pentru a merge la Lido, seú pentru a se plimba, legănată de valurile murinde ale Adriaticei, pe incomparabilul *Canal Grande*.

Când Ghika se întórse la Constantinople, și d'acolo plecă éráși Domn la Bucuresci, Dómna rėmase singură în Veneția și aștepta liniscea și aședarea domniei bărbatului seú. Și'n urmă, când frate-seú, spătarul Sturza, veni s'o iea la Bucuresci, deștepta Româncă nu voi se plece din Veneția — spun documentele colecțiunei *Esarcu* și acelea publicate de d-na principesă Dora d'Istria (Aurelia Ghika), — deștepta Româncă nu voi se plece din Veneția, pėnė când Senatul Republicei nu-ı acordă onorurile datorite unei suverane și o galeră a Republicei care o conduse pėnė la Spalatro, de unde apoi se îndrumă spre tóra Muntenescă cu cheltuiala soțului seú.

Ajunsă în Bucuresci, — acėsta o spun

cronicarii — Dómna lepădă hainele frâncesci și luă ierășii pe cele muntenesci; dér „erau hainele fórte frumoșe“, spune cronica anonimă a Moldovei.... Și decă cronicarul anonim ar fi fost înzestrat cu darul observațiunei pitoresci pe care 'l vedem la Neculcea, de sigur ar fi adaus : și se uitaă giupânesele boierilor la hainele frâncesci ale Măriei séle Dómnei. de credeaî că are sē le sórbă tóte cu privirea. Probabil că cronicarul anonim nu studiase și nu urmărise adesea diferitele arētări séu manifestațiunii ale *Eternului feminin* din timpurile acelea, — căci, alt-fel, ar fi avut multe de đis asupra acestuî subiect, a căruî comprehensiune se întinde de la Eva și pêně la Domniele vóstre, Dómnele mele.

Cu privire la acest rol al Dómnei române în Cronicele nóstre, unul din spiritualii noștri dramaturgii ni se plangea mai đilele trecute, spunēdu-ne că puține date, puține subiecte de dramă, ar găsi cercetătorul în Cronicele nóstre. Nu cred, Dómnelor și Domnilor.

Evoc numai în memoria Domnielor vóstre, figurele Elenei Rareș, Rucsandreii Lăpușnénu, Elisavetei Movilă, Rucsandreii Vasile Lupu, Dafinei Dabija, Anastasiei Duca, Elenei Matei

Basarab, Stanchei Preda Brâncovénu, și mai presus de toate pe cea mai dramatică figură de Dómnă română, pe aceea care se înfățișează ochilor noștri astăzi, după trei secole, însoțită de *pitorescul* posomorît al nesățióselor poftiri, al nefericirei și al resbunării fără sfârșit.... pe aceea care ar fi fost demnă de condeiu lú Tacit, căci, ca și Agripina muma lú Nerone, ea putea dice : „sunt fiică, sor' soția, și sunt mamă de Domni“, — pe Dómnă Kiajna, fiica lú Petru Rareș, sora lú Iliăș-Vodă, soția lú Mircea III și mama lú Alecsandru-Vodă și a lú Petru-Vodă... Mărétă figură de Dómnă română, femeia pe care istoricul, cunoscător al tuturor documentelor, nu se va îndoi a o pune, pentru sciința, priceperea și bogăția machinațiunilor séle, pe aceeași liniă cu Caterina de Medici, regina mumă a ultimilor Valois, cu Elisabeta, regina Angliei, aiândouă contimporanele séle...

Vé rog a crede, Domnilor, că nu véd figura și rolul Dómnéi Kiajna, în Bucuresci și la Constantinopole, prin ochianul entusiasmului mai mult séu mai puțin ardinte; nu-í admir luptele vieței *en raison du carré des distances*, cum dice la Fontaine.... de loc! o véd astfel din documentele publicate de Charrière, în magistrala sa colecțiune intitulată *Négo-*

ciations de la France dans le Levant, și din documentele pe cari Academia noastră le va da în curând la lumină, spre marele folos al cercetătorilor români....

Écă pentru dramă și pentru tragediă. Pitorescul Cronicarilor noștri va da dramaturgilor români și subiecte de comediă.

Figura Dómnnei Anastasia Duca, fíca Dómnnei Dafina Dabija, dér din prima căsătoríă cu Vornicul Buhuș... écă o Dómnă a căreí sgârceniă era proverbială ca și curățenia care domnia în casa eí,... „de se putea cânta sfânta leturghiă prin tóte odăile caseí séle“, cum dize Nicolae Costin... Era póte din fire sgârceniă Dómnnei Nastasia, dér era și din pricina fetelor ce avea. A avea șése... șése petre în casă, și prin urmare șése circumstanțe atenuante ale sgârcenií séle!... Când se uita la Domnițele Catrina, Maria, Iléna, Sanda, Safta și Anastasia, se înoura fruntea bieteí mame și atunci, cum dize cronicarul „cârcimăria de zor bucatele din casă, bėutura și plocónele ce le vineău la beciú...“.

Ér musafirilor cari veniaú la Curte, Dómnna Anastasia Duca nu le da, ca odiniórá Elena Mateí Basarab și mai în urmă Dómnna lui

Constantin Brâncoveanu, bogate daruri și dulceți, și vutci fără cusur,.... ci.... póte.... năut și *stafide*.... stafidele istorice de cari vorbesce Neculcea, și cari, la orî-ce răscólă în tîrgul Iașilor, în contra Turcilor Balgii sîu Grecilor bacalî, înegreaû pămîntul spre bucuria copiilor.... și țeranilor....

Alte timpuri! alte moravuri! În dîilele nîstre totul s'a schimbat.... Pîne și stafidele lui Neculcea s'aû suit la cinste.... nu la noi!... Suntem prea Romani.... prea Latini pentru a ne ocupa cu stafidele.... ci în Grecia,.... unde adevărații patrioți greci spun și scriu cu dréptă mândriă că Grecia trâmite Angliei și Franciei în fie-care an mai mult de 140,000,000 de livre de stafide, după cum scria diarul *Phorologoumenos* din Patras mai anul trecut.... în Grecia unde diarele tóte anunțaû mai dîilele trecute cu adîncă bucuriă ridicarea taxei pusă de guvernul rusesc asupra stafidelor.... și unde profesorii de facultate ca d-nu Antonios Damaskinos, doctor în matematice, își consacră orele libere la descoperirea unor miđlóce mai grabnice pentru uscarea stafidelor....

Ce bine fac, Domniî mei, ce bine fac, în

Grecia modernă, diarele, învățații și economiștii cari se indeletnicesc cu perfecționarea culturei stafidelor, ér nu cu luarea Constantinopolei!!

Revin énsé la Dómna Moldovei, la aceia pe care Neculae Costin și Neculcea ni-o descriú ca sgârcită.

Tot uitându-se la cele șése domnițe, Dómna Anastasia și soțul ei Duca I luaú ginerii cum li se înfățișau, cu ochii închiși.... Ast-fel, pe mai sus numita Catrina, le-o ceru Ștefan-Beizadea, fiul lui Radu-Vodă.... Duca și Dómna închiseră ochii și'l primiră, dér vai!... când îi deschiseră se-și véđu odorul, se spâriară căci era, dice Neculcea, *grozav la față*, și decă Domnul socru și Dómna sócră il găseau grozav la față, cum trebuie s'el fi găsit biéta Domnița Catrina!

— N'o mai dăm, strigară părinții.

— Nu se póte, răspunse cu tăria Beizadeua; ați făgăduit-o, v'ați legat, dați fata, căci fac *durăt*, sgomot fórte....

Socrul și ginerele intrară la judecată la Divanul din Tarigrad....

Vé inchipuiți cam greú, Dómnelor și Domnilor, pe pașulele, ulemalele și softalele di-

vanului judecând cestiunile matrimoniale? Și noi d'asemenea; dér trebuie să constatăm cu mirare că membrilor divaniți ai Sultanului le plăcea să se amestice în cestiunile de căsătorii și de cereri în căsătorii — cestiuni cari de multe-ori nu-î priveau nici de departe nici de aproape....

Așa, bunióră, când fu la finele secolului XVI, ca Elisabeta, regina Angliei, să ia de bărbat pe ducele d'Alençon, al treilea fiu al Caterinei de Medici, Vizirul chiamă pe ambasadorul Franciei de la Constantinopole și, nici una nici două, întrebă pe ambasador: pentru ce dă împăratul tău pe frate-său după preutésa Engliterei....

Preutésă, pentru că de la Henric VIII, tatăl Elisabetei, suveranul e capul bisericei anglicane.

— Pentru că ast-fel convine intereselor Franciei, răspuse ambasadorul....

— Ce întere se !.... Preutésa aceia trebuie să ia de bărbat pe Papa de la Roma, ér nu pe ténërii tău stăpân.

Acestea rees din documentele publicate de d. de la Ferrière în cartea sa intitulată *les Projets de Mariage de la Reine Elisabeth*.

Tot ast-fel și Divanul, în cestiunea căsătoriei lui Ștefan-Beizadea, cu Catrina Duca....

Beizadéua câștigă... probabil pentru că Diva-
nul îl găsisse ceva mai frumos de cât dracul,
cum ȕice proverbul român cu privire la fru-
museȕea bărbatului...

Écã deci și tipuri de comediã pe cari
Cronicele 'l daũ cu îmbelșugare dramaturgi-
lor noștri.

De sunt și mai esigenȕi, de cer să se gă-
sescã, în galeria femeilor istorice române,
figuri de felul dómnelor Diane de Poitiers,
de la Vallière, de Montespan, de Pompadour
și Du Barry, Neculcea, și Costin Nicolae, și
Radu Grecénu le vor oferi multe din iubi-
tele domnilor.

Citez numai pe ténëra, pe frumoșa, și....
Neculcea ȕice.... pe sulemenita Aniȕa, fata ra-
chieritei de la Podul Vechiũ al Iașilor, aceia
care cu frumuseȕa și cu deșteptãciunea ei,
înebunise pe Dumitrașco-Vodã Cantacuzen,
în a doua sa domniã (1684).

Ce giuvaricale, ce haine, ce podóbe îi da!
Neculcea e furios.... dér spune tot.... Careta
domnéscã cu o cétã de Seimeni, de Vornici
și de Comiși, era la poruncile Aniȕei; eșia,
esclamã boierul cronicar, eșia ȕiua nãméda
mare la plimbãri, la feredeũ, la vii și la

mânăstiri, și ceia-ce e și mai mult, ceia-ce scóte pe Neculcea din țiginele blajinei séle firí, e faptul următor. Dumitrașcu-Vodă di-cea boierilor de'și trãmiteaũ giupânesele cu dânsa, și când se întorceaũ acasă, la cele cari fuseserã.... gentile cu Anița.... le da Vodă daruri fórte frumoșe și fórte bogate....

Când își închipuesce Neculcea pe ficele și soțiile Sturzescilor, Bălșescilor, Bogdanilor și Costăkescilor, coborând în rãdvanele lor dupã careta în care sta trântită fata rachieriței de la Podul-Vechiũ, de la Rãpedea spre oraș, la casele domnesci,... Neculcea își perde cumpétul și strigã din bãerile inimei séle de boier vechiũ: Oh! oh! „sêracã țerã a Moldovei! ce nenorocire de „stãpâni ca aceștia ai avut!.... Ce sortí de „viეტã ți-a cãdũt! Cum aũ mai rãmas om „trãitor în tine de mare mirare, cu atâtea „spurcãciuni de obiceiuri ce se trag pênã „astã-dí în tine, Moldovo!.... Și din vreme în „vreme tot s'aũ mai adaus spurcatele obi- „ceiuri, care mai 'nainte se vor scrie....

Obiceiurile!..... Dómnelor și Domnilor..... obiceiurile erau multe, și veniaũ cu fiã-care domniã și altele noui.... Boierii și țera nu mai

sciaă cum să le dea de capăt, cum să le păzescă și cum să le urmeze. V d nd în dese r ndur  z p c la ce ele pricinuiaă, cronicarii scriă cu ad nc  convingere.... „obiceiurile cele nouă fac risipa ț rilor și peirea Domnilor“.... Lucrul era cu at t mai adev rat, cu c t îndată ce în Domn introducea un obicei  nou pescuit prin Constantinopole, în ț rile Apusul, s n pe la curtea regilor Poloniei, totă-una, f i  smint l , acel nou obicei  era urmat de o nouă *or nduial *, adică de noi imposite.

Cu t te acestea, Dómnelor și Domnilor, nu t te obiceiurile cele nouă erau rele.... Chiar cele venite la timp, cele cari r spundea  la cerințele țării și le mult miaă, cronicarii le  nregistr z  c un fel de tăcută b nuiel .... De ce?... Pentru că multe reforme, adică obiceiuri nou , veniseră și mai înainte, t te bune, t te folositoare în ele.... Altoirea lor  ns  în p m ntul rom nesc, Domnul și slujbașii o făcuseră at t de nepotrivit, at t de rău....  n c t în loc de miere,.... fiere eșise la rod.

De aceia și cronicarii tac, nu le laudă și așt pt  să le v d  urma.... căci, după cum dice prudent a poporului : urma alege în t te..

Enake Kog luic nul, vătav de aprođi în

țera Moldovei și autor al Croniceii de la 1733 pînă la 1774, ne dă un exemplu despre acesta.

E vorba despre un obicei nou, și foarte bun, și foarte cu vreme... adus în Moldova de Constantin Nicolae Mavrocordat.... Domnul fanariot care, de la 1731 și pînă la 1769, domni de șese orî în țera Românească și de 4 orî în Moldova, sărind din tron în tron, de la Iași la Bucuresci, întocmai ca unul din acei comedianți, din acei pehlivani de cari vorbesc cronicarii noștri.... și pe cari ei îi vedeau la nunțile și petrecerile Domnilor.

Mavrocordat, deștept și foarte citit, — a avut una din cele mai bogate bibliotecii ale Orientului, — venind a doua oră și în urmă a treia oră în Moldova, se spăriase adânc de ignoranța, de întunerecul în cari zăceau duse tôte mințile chipurilor bisericescii... tot clerul din țera Moldovei.... Nu unul, ci sute de preoți nu sciau să citească.... Decî, Domnul care făcuse și alte reforme..... reforme buciumate.... cu cheltuiala lui.... și'n presa apusenă.... *Le Mercure de France*, din Iuliu 1742, 'l pune alături cu marii întemeiători de state... Constantin dic, se hotărise să 'nvețe pe popi să citească.... ér pe cei de orașe să scia grecesce, românesce și slavonesce.... să cunósca,

cum ȕice Kogălnicénul, pe de rost orânduéla bisericeî, a botezului, a ispovedanieî.... Li-venia cu greú preoȕilor.... ŕi mai cu sémă la bêtrâneȕe, s'şî mai éså din mult vlăgui-tul tipic. Constantin énsé întrebuintă miȕ-lóce eroice: îi punea la bir... le lua darul... biserica ... îi strîngea cu d'a sila cârdurî.... cârdurî.... îi băga într'o biserică, punea cio-hodarî la uşă ŕi trăn.itea un dascăl de'î *mustruluia* tótă ȕiua....

Se luaseră de gândurî bietîi părinȕi ai bi-sericelor moldovene!.... Unde aveaú s' éså cu atăta învăȕatură?..... D'atuncî póte ŕi ȕicétórea populară : „eh! ce atăta carte.... că n'o s' te faci popă“!....

Obiceiul cel noú era bun.... dér Enaki Ko-gălnicénul nu'l laudă.... nu ȕice nimic.... Lasă urmaşilor s' s' véȕă ŕi s' constate décă ródele m'şureî lui Mavrocordat aveaú s' fiă bune orî rele.

Ceia-ce énsé deşteptul boier cronicar scrie c'un fel de glumétă ironiă..... ceia-ce Kogăl-nicénul înregistrézá c'un fel de plăcere verde románescă e o altă m'şură luată de Con-stantin Mavrocordat.... ŕi privitóre la călu-gărîi grecî de prin monastirile cele marî ale

Moldovei... Se făcuseră de nesuferit călugării... nu e vorbă, încă de la începutul venirii lor în țeră.... d'ér se pare că'n timpul celei d'a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat, „vasul răutăților lor“ se umpluse ochiū și da pe din afară.

„Ajunseseră, ȕice Kogălnicénul, — citez teș-tual, — ajunseseră Grecii, când tāmăiaū în bi-serică pe muierī, de staū câte un minut înă-intea fiește-căriea muiere de o tāmăia și o „privia din talpă pēnē în cap, puind gānd „rēū în capul lor asupra acelor muierī....“.

O! și dēcă gāndurile rele, Dómnelor și Domnilor, dēcă gāndurile rele ale călugărilor greci, s'ar fi oprit numai la acest fel de tāmăiare extra-canonică,... îndreptățitā póte de cunoscutul adevēr al lui Terențiu : *homo sum*.....

Dér, spre nefericirea adāncă a Moldovei și a Țērii-Romānesci, nu se opriau aci gāndurile cele rele ale călugărilor greci.... nu ȕic ale Domnilor, căci aū fost printre Fana-rioțī și domni bunī.... bunī cu sila, bunī din pricina împrejurărilor.... și alții bunī din fire... d'ér bunī.... Gāndurile cele rele ale călugărilor greci mergeaū de multe-orī atât de departe

în cât isbucniaă și Domni, și boieri, și clerul pământén.... în contra căruia nu veți găsi nimic, Dómnelor și Domnilor, în cronicarii noștri....

Din contră, sunt scene superbe de mândriă și de durere românéscă cari se petreceau adesea între Mitropoliții români și principii greci ai Moldovei, spre lauda neperitóre a celor d'ântăiă și spre rușinarea adâncă a celor d'ai doilea. Voind să pună bir nou pe țéră séu să desgrópe din nou pe cele desființate cu afurisania, și să le arunce în spinarea țării, principii greci aveau trebuință de bine-cuvéntarea Mitropoliților.

— Ia-ne cîrja, diceau capiil clerului nostru; trămite-ne să ne petrecem vieța în skiturile perdute de la munte, pune alții în locu-ne; dér nu ne sili, Dómne! să chiámăm bine-cuvéntările cerului asupra nedreptăței ce vreil să faci.....

Țéra întregă.... uita blândețea ei firéscă... uita pravoslavnică evlaviă și răsufila într'una din acele istorice afurisanii, cari eșiau clo-cotind din băerile inimilor românesci: „*Vént și vișor.... foc și pară să fiă partea paharului vostru!!*“ dicea Țéra Grecilor.....

Și Grecii rideau, căci îndată ce Românul reîntra în pacinica lui fire, călugărul grec îi spunea că Iadul l'ascéptă; căngile și furcile dracilor staū gata să-l împungă de vreme ce luase parte la afurisania călugărilor Sfântului Munte său mai sciū eū a căruī sf. locaș din spre Ierusalim. Ér Românul, îngrozit la descripțiunea ce-ī făcea Grecul despre balta Iadului cu smólă aprinsă în care bietul boier avea să se îmbăieze de 3--4 orī pe ȕi după mórte... se grăbia a mai închina și alte moșii sfântului Munte, *la sfet' Agora*.... cea mai teribilă tulumă său *pompă aspirantă* care supse 3 secole și jumătate avuțiile României.... și care nu fu, cum ȕic fisicii, *pompă fulantă*, de cât pentru a arunca în Moldova și'n Țéra Românescă, cetele hrăpitóre ale egumenilor arendași... cari se înfigeau în tóte orașele și'n tóte moșiele României.

Acestora mai mult de cât unora din Domniī greci se potrivesc întocmai cele ce Neculcea ȕice cu lacrimi... și cu mâniă în contra Dumneȕirii care răbda asemenea nedreptăți....

„Când a vrea Dumneȕeu, scrie Neculcea, „care acum nu mai rīde.... când a vrea Dumneȕeu să facă să nu hie rugină de fier.... și „Turci în Țarigrad să nu hiă.... și lupii să

„nu mănânce oile în lume, atunci pôte nu
 „vor fi nici Greci în Moldova și în Țera mun-
 „tenescă... ér alt léc n'aũ rămas cu condeiu
 „meũ sã mai pomenesc ca sã pot ghici....
 „Focul 'l stingi... apa o iezesci și o abați pe
 „altã parte... vîntul când bate, te dai în lã-
 „turî într'un adãpost și te odihnesci.... sórele
 „intrã în nourî... nóptea cu întunerecul trece...
 „dér se face iar luminã... ér la Grec milã, séũ
 „omeniã, séũ dreptate, séũ neviclesug, séũ
 „frica lui Dumneđeũ... nici unele de acestea
 „nu sunt.... Numãi când nu pôte sã facã rãu,
 „se arétã cu blãndețã, ér inima și firea, tot
 „cãt ar putea, este sã facã rãutate....“.

Acesta-î, Dómnelor și Domnilor, strigãtul
 de durere al Moldovei, jalea boierului iubitor
 de țerã în fața Egumenilor și Domnilor
 Greci....

Vornicul Alexandru Beldiman, autorul *Jalnicei Tragodiï* din 1821, đice cã Neculțea
 scrie cu patimã....

Pricep invinováțirea lui Beldiman, de și
 nu e dréptã....

Poetul *Jalnicei Tragodiï* trãia într'un timp
 în care Greci negustoriaũ țãrile romãnesci de
 o sutã și mai bine de ani.... Suferințele ajun-

seră să fiă starea normală a Moldovei și a Țării-Românești...

A munci pênă la sleirea completă a puterilor; a fi adî cu casă și mâne nici cu cămășă; a mânca pâne făcută cu ghindă și a sta lună întregi prin fundul pădurilor de frica zapciului; a blestema pămîntul strămoșilor tei și a fugi în mijlocul Turcilor de la Diî (Vidin), ca să scapi de Greci; a fi boier pămîntén, a te numi Căndescu, Buzescu séu Dudescu, și a te vedea la curtea beiului batjocorit de un Mavrake, de un Georgake, de un Stavrake, — tóte acestea erau, după 150 de ani de vreme, pentru Vornicul Beldiman, a trăi bine, în lege, cu omeniă, a trăi românesce — în țera părinților tei.

În timpul lui Neculcea, boierul cu dor de țeră înțelegea alt-fel viéta Românuî și drepiturile Țerei... Ecoul depărtat al vitejiei și marilor fapte ale strămoșilor răsuna încă la urechile lor, și inima le bătea cu putere când citeau istoria Moldovei și țărilor românești. Neculcea auđise póte că unul din cei mai mari regi ai Franciei umblase mult după alianța lui Mihaiu-Vitézul; Vornicul Beldiman nu vedea póte de cât cum umblau Domniî Moldovei și Țării-Românești după grațiile,

favorurile și zîmbetile consulilor francesi s'eu ruși din Iași și din Bucuresci.

Deosebirea decî, în felul de a judeca pe Greci, trebuia să fiă adîncă, ér judecata lui Neculcea trebuia să pară lui Beldiman cu patimă. Autorul *Jalnicei Tragodii* trăia de mic copil și părinții lui trăiseră în câmpiile pustiite ale țerilor și virtuților românesci; Neculcea apucase timpuri în cari pustiirea și mórtea nu se întinseseră pretutindenî. Prin urmare, v'eduse binele și putea să judece réul. Vornicul Beldiman nu vedea de cât réul, și prin urmare nu putea să judece paguba făcută țerilor române de locustele Fanarului.

De aceia, Neculcea și toți cronicarii din timpul s'eu blestémă cu foc, căci ei v'ed și simt veninul p'etrunderî în vinele țerei și constată ceia-ce constatau istoricii cari au povestit agonia Imperiului roman.... Cronicii români constată că ceia-ce nu putuseră face nici Hunii, nici Avarii, o făcură Grecoteii.... *Quod non fecerunt barbari, fecerunt Græculi...!!*

Bêtrânul Urechiă și cronicarul cel cu fire antică, moldovénul *Vir bonus, scribendi pe-*

ritus, Miron Costin.... caută tot-dé-una să fugă de timpurile presinte... de timpurile lor... căci... măi cu sémă cel d'al doilea, vedea cu ochii „la ce stat, cum ḍice el însuși.... la ce stat aũ adus Grecii și Ṭera și boierimea....“.

Miron Costin se înfunda, se pierdea c'un fel de nesăturată plăcere în vécurile trecute ale istoriei române.... Pe acestea, și el ca și Urechiă, le povesteste, și le laudă.... și le esaltă fără sațiũ.

„Venit-aũ, ḍice Urechiă.... (și mândria ro-
„mână pare că străluce în rândurile séle,...
„venit-aũ Sultanul să stropṣescă ț̣era Mol-
„dovei....“.

Describe apoi bătălia de la Valea-Albă, și'n urmă izbucnesce cu adâncă mulțămire sufletescă:

„Minunat lucru! După poticala lui (a lui
„Ștefan) d'ântăiũ, cela ce nu avea voinici, ci
„strîngea păstorî de munți și argați de-ĩ în-
„tr'arma, acum ér se ridică de asupra birui-
„torilor.... Cela ce ăntăiũ se vedea că a perdut
„ț̣era, acum dă domniĩ altora și ț̣era 'și lă-
„ț̣esce“.

Urechiă și Miron rămân în mută admirațiune înaintea celei măi mari figurî de Domn

Român, înaintea lui Ștefan.... Devin superstițioși.... Ei nu mai ȳic că cutare lucru, s u cutare victori , s u cutare bine s'a făcut, cu ajutorul lui Dumnezeu... ci cu ajutorul lui Dumnezeu și cu norocul lui Ștefan-Vodă....

„Cu ajutorul și cu norocul lui Ștefan, strig 
„Urechiă, și Moldova, și boierii, și Domni 
„străini aveau nădejde că vor isbuti“!....

„La scrierea Cronicilor, ȳice Miron Costin,
„g nd slobod și fără valur  trebuie“....

De aceia, pentru a scăpa de valurile timpului său și a dob ndi acel g nd slobod și senin, Marele Logofăt al Țerei-Moldovenesc  se ridica cu mintea spre vremurile cele vechi ale istoriei....  r d c  vorbea de cele noui.... d c  înregistra cu amărăciune prostirile timpului său.... Miron ȳicea: „alte vremuri socotesce,
„cetitoriule, ȳerilor acestora“....

Plin de amintirile virtuților străbune și iubindu-și țera c'un fel de pasiune care înfrunta t te m niile Domnilor celor cruđi.... Miron va ȳice lui Petriceico-Vodă, celui care esclama o-dată: *oh! dulce este Domnia  n Moldova!*.... Miron va ȳice o-dată lui Petriceico-Vodă: „or  să fi  voia Măriei-T le, or  „să nu fi , noi nu ne vom lăsa casele să ni „le iee Tătarii“.... Și neascept nd răspunsul

lui Vodă... Miron adauge : Fii sănătos Măria Ta!... și eșia afară...

Altă dată, el dicea verde marelui Vizir : „suntem noi Moldovenii bucuroși să se lă-
„țescă împărăția în toate părțile cât de mult...
„eră peste țera noastră nu ne pare bine să
„se lățescă“...

Acestea le vorbea marelui Vizir, aceluia care, conform tradițiunilor diplomatice ale Turciei din sutele a 16-a și a 17-a, putea să arunce cu scăunașul în ambasadorul Franciei, să bată cu pumnii pe trimisul Venetiei, și să pună la falangă pe Kapukehaielele Domnilor români... Se sciă că cel care mergea p'atunci la Constantino-pole ambasador, trebuia să aibă *capul burduf de carte* și să se ascepte a-i-se face spinarea *burduf de pumnă*... argument și acesta eminaminte diplomatic...

Tot Miron va opri pe boierii să nu fugă din țeră atunci când dintr'o parte Turcii, dintr'alta Tătarii, dintr'alta Polonii năvăliau spre Moldova, și când vârtejurile spaimei ridicau pe boierii cu totul și'i asvêrliau spre munți.

In fine, tot Miron fu boierul care aruncă istorica apostrofă lui Cantemir Bătrânul: *mai des cu paharele, Măria-Ta, și mai încet cu orînduielele (birurile)... că birul țerei este iertat de Pórtă.... și'i vrea Măria-Ta s'e'ți dai s'ema o-dată.... și nu'i putea....*

Și cu tóte acestea, Dómnelor și Domnilor, și Miron ca și toți Cronicarii moldoveni și munteni, nu se pot opri d'a nu adeveri, unii mai elocinți de cât alții, nesecatele puteri ale țerilor române. Treceaú armatele, duduia răsboiul în tóte unghiurile țerii; pustiul se întindea pretutindenă; s'ar fi cređut că decimă de ană aveaú să trebuiască Moldovei și Țării-Românesce pentru a-și veni 'n fire.... De loc; după 2—3 ană, Miron ȓice:.... „precum „florile, și pomi, și tótă verdéța pămêntului „staú învélite și împedecate de rēcéla bru- „mei căđute fără vreme.... și apoi după lina „căldură a sórelui vin iér la firea și frumu- „seșile séle cele d'ântăiú, așa și țera moldo- „venescă aú venit la firea sa, și pêné la „anul s'a împlut de ómenă și de tot bilșugul“...

Cronicarii munteni, povestind aceleași pustiiri pricinuite de armiele Turcilor, de certele

civile, de locuste, constată aceiași putere și în Téra-Românescă; și acesta, ca și Moldova, își revenia în fire.... ba încă bieții locuitori începeau să fiă atât de veseli, în cât la venirea Domnilor cari le făgăduiau pacea și liniscea înăuntru, simțiau un fel de fericire care-i făcea să închine în sănătatea Domnului pe care încă nu-l cunosceau....

„Și când n'aveau vin cu ce să închine... „dize Constantin Căpitanul, *închinău cu apă*“ ... ca'n vremea venirii lui Șerban Cantacuzen....

Spun, Dómnelor și Domnilor, spun multe Cronicarii noștri, și despre blândea caracterului, și despre nesfârșita putere a poporului de a munci și de a suferi.... și despre desfășurarea vieții naționale și vieții străine în țările noastre, de când se întocmiră statele române și pênă în timpul în care cronicarii scriu....

În această scurtă răsfoire a cronicelor, n'am putut atinge de cât o minimă parte din elementul pitoresc care esundă întrênsele.

Câte mai rămân de spus și de povestit!.... câte culori nu mai sunt la îndemâna celor cari vor voi să stea la vorbă

cu Urechiă, cu cei două Costini, cu Kogălnicenu, cu Neculcea și cu Grecenu!...

Zidirea mănăstirilor, punerea birurilor noui, luptele... bunióră acelea ale lui Ionașcu, seú Ion-cel-cumplit al Moldovei,... eroismul aceluí „*vestit între Domni*“... adică victoriile lui Mihaiú-Viteazul... domnia lui Petru Rareș și romantica lui fugă peste munți în Transilvania..... rescólele Țăranilor cari se năpustiaú la Iași la Domniă, făcênd se se cutremure târgul de strigătele de „*Dă-ne, Dómne, pe Grecii*“... intrigele și vieța bizantină a Beilor trămiși de la Pórtă, încuscirile boierilor pămêntení cu veneticii Țarigradului... tóte acestea și altele multe... multe, strălucesc în Cronicarii noștri, și ascéptă buna-voința și talentul istoricilor, romancierilor și artiștilor români.

Adí, Dómnelor și Domnilor, mulțămită muncéi, și trudelor, și sângelui român.... mulțămită norocului țérilor acestora cari, după cum ȓice bétrânul Urechiă, *puse aú fost în calea réutăȓilor*.... dér cari, după vorba lui Miron.... „*aú stat ca temeii neclătít, căci cel ce este răděcină nu se mută*“... plimbe-í cu condeiful lor cel învêțat Rösler și Roes-

lerianii ori cât ar pofti.... ađi.... ăic.... s'a realizat avântul inimei lui Miron Costin, care, în *Precuvântarea Cărței pentru descălecatul d'ântâiului al Moldovei*, ăice cu tainică rîvnă :

„Puternicul Dumneđeu, cinstite și iubite cetitoriule, s'ăți dăruiască după aceste cumplite vremuri ale anilor noștri, când-va și mai slobode vécuri,... întru cari... pe lângă alte trebă... s'ă aibi vreme și cu cetitul cărăilor a face iscusită zăbavă“....

Drept acestea, Dómnelor și Domnilor, decă noua eră de lumină, de civilisaăiune și de pozitivă propășire a început pentru Regatul României... decă „vécurile slobode“ și... „gândurile fără valuri“ domnesc ađi cel puțin într'unele din țările în cari de 1700 de ani se aud fără întrerupere cuvintele legionarilor romani: *Sunt Român!* — apoi, de sigur a venit și timpul de a se face pe lângă alte trebă și „iscusită zăbavă cu cetitul cărăilor“.

Societatea Ateneului român și tóte societățile surori în cultura poporului aă ascultat marea voce a trecutului nostru....

Fruntașii minții române au luptat și luptă de mult încă pentru intruparea adevărului lui Miron Costin. După catedră și la tribună, prin diare și prin cărți, în țară și'n afară luptă bătrânii, și după ei, cu învățămintele și încuragiările lor, luptă tinerii, sprintenii și adese-orî sglobii cercetași ai Științei... muncind, împreună cu Domniele-vóstre, căutând, gășind, biruind... tot-dé-una și pretutindenî spre binele, folosul și fala națiunei române.... din tóte țerile Daciei Traiane.

GION.

17 Februariu, 1885.

A XX^a aniversare a Atheneului român.

Membrii și conferențiarii Atheneului
ău celebrat, într'un splendid banchet, la
28 Ianuariu anul curent, a XX^a aniver-
sară a înființării Instituțiunii lor.

Invitați la acest banchet, n'ău fost de
cât președinții Societăților de cultură
izvorîte din inițiativa privată, societăți
din cari unele sînt fice predilecte ale
Atheneului, altele, urmărind un scop a-
nalog, ău drept la respectul și iubirea
Atheneistilor.

*Societatea pentru învățătura poporu-
lui* era represintată prin președintele seü
d. general Florescu, *Societatea amicilor*

de Bele-Arte prin d. Gr. Cantacuzino, *Societatea geografică* prin d. general Manu, *Societatea corpului didactic* prin d. A. Orescu, *Societatea politehnică* prin d. C. Olănescu și în fine *Junimea* prin d. T. Maiorescu.

Printre vechii membri și conferențiară ai Atheneului se observă d-nii V. A. Urechiă, George Crețianu, C. Boerescu, Al. Petrescu, P. S. Aurelian, C. Stănescu, Maniu, Tătărescu, Vachman, A. Lahovary, A. Vericeanu, Dr Felix, St. Velescu etc. etc. Venia în urmă întréga pleiadă a celor tineri, peste tot aprópe 60 de comenseni.

Banchetul era presidat de d. Esarcu care avea la drépta sa pe marele nostru poet V. Alecsandri iar la stânga pe președintele societăței pentru învățătura poporului, d. general Florescu.

La începutul banchetului d. Esarcu comunică comensenilor următoarele rânduri ce le primise de la Palat cu câte-

va minute înainte și în care d. mareșal al palatului îi dicea :

«Nu am lipsit de a supune la cunoștința M. S. Regelui, că serbați astă-seră a 20-a aniversară a existenței Ateneului român.

«Majestatea Sa a bine-voit a primi această știre cu o deosebită plăcere și m'a însărcinat de a vă transmite urările sale pentru progresul acestei frumoase instituțiuni, menită a desvolta, împreună cu sentimentul frumóselor arte, și iubirea de Patriă.»

Acastă comunicare fu sălutată cu căldurose și prelungite aplause.

Principalele toasturi ce s'aũ pronunțat la acest banchet sînt următoarele :

Toastul D-lui Esarcu :

Domnilor,

Daca ridic acest prim toast în sănătatea M. S. Regelui, nu este pentru a mă conforma unui obiceiũ de înaltă bună cuviință, dar pentru a mă supune unui sentiment mai intim care ne comandă a

aduce un omagiū de devotament și iubire Augustului Președinte de onóre al Atheneului român.

Nu putem, d-lor, pronunțând Augustul nume al Președintelui nostru, să nu pronunțăm în acelaș timp — mai cu sémă într'o sêrbătóre literară — să nu pronunțăm, cu respect și dragoste, numele M. S. Reginei, numele dulce și poetic al Carmen Silvei.

Domnilor,

Este o mare satisfacțiune pentru aceia cari, în séra de 28 Ianuarie 1865, aū inaugurat conferințele publice în Capitala României ș'aū pus fundamentele Atheneului român, este o mare satisfacțiune de a putea dice astă-séră : Serbăm a XX-a aniversară a instituțiunei nóstre.

Douë-șeci de ani de perseverință, de urmárire obstinată a unei idei, este o perioadă însemnată în societatea română.

În acest interval de timp s'aū aruncat multe idei de pe tribuna Atheneului, idei cari aū augmentat patrimoniul intelectual și moral al națiunii.

În acest interval de timp s'a semănat sēmânte binefăcătoare în solul Patriei și câte-va dintr'ênsele aũ prins rădăcini ; unele mai profunde, altele mai superficiale, și din aceste sēminte aũ eșit instituțiuni folositoare și anume : *Societatea pentru învățătura poporului român, Societatea amicilor de Bele-Arte, Societatea filarmonică română*. Suntem fericiți de a saluta astă séră în mijlocul nostru pe reprezentanții acestor societăți.

Domnilor,

Atunci se pôte dice că o națiune intră în perióda virilității, când principiul inițiativei private începe a fi înțeles și practicat ; când cetățenii, — luând consciință de forța și valórea lor — las la o parte guvernul, se pun cu virilitate la lucru, iaũ în mână cu vigóre definderea intereselor vitale ale națiunii și se constituă în organisme vivace cari să pótă trăi prin ele însēși, cari să creeze o forță independentă, o forță de sine stătătoare.

În sfera activității nóstre noi am cătat tot-d'auna a fi credincioși acestui principiu, și, fără preget, ne-am dat tóte si-

lințele pentru a'l vedea pretutindenî în-
teles și practicat.

De aceea ne-am înveselit ori de câte
ori am vădut constituindu-se asemenea
organisme, mai cu sémă în sfera de idei
analóge cu acelea în cari ne menținem.
Ast-fel am vădut cu bucurie constituirea
Societății geografice, *Societății corpului
didactic*, *Societății politecnice*. Suntem
fericiți de a saluta la acest banchet pe
eminenții presidenți ai acestor societăți.

Dar mai înainte, d-lor, ca aceste so-
cietăți să se fi instituit în București,
exista în Iași o asociațiune care — fără
a fi organizată pe baza unor statute sau
reglemente — nu constituie însă mai puțin
un organism vivace și activ. Acéstă
asociațiune, a'ți numit'o toți, este *Junii-
mea*. Junimea, d-lor, are un merit es-
cepțional. Ea are un organ de publici-
tate pe care a știut să'l facă să dureze
în timp de 18 ani, o revistă importantă
pe care o cunoștem toți : *Convorbirile
literari*.

Acestea ți se, d-lor, și fiind-că nu'mi
propui a face un discurs, viú imediat
la conclusiunile la cari voesc să ajung.

Aceste conclusiuni sunt :

Mai întâiu un toast în sănătatea iluștrilor presidenți ai societăților de cultură ce enumerarăm.

În urma acestui toast, să formulăm dorința noastră tuturilor ca să se stabilească legături din ce în ce mai strânse între toți membrii societăților ce numim și să se creeze o solidaritate care să le dea forța necesară pentru a'și îndeplini scopul ce urmăresc.

Domnilor,

Tóte societățile noastre au o țintă comună : Instrucțiunea și Educațiunea națională. Ele sunt surori și uitându-se cine-va la dênsele îi vine în minte versul lui Ovidiú :

Facies non omnibus una, nec diversa tamen qualem decet esse sororum.

Ele n'au aceeași figură, dar nici însé atât de diferită — ast-fel tocmai cum se cuvine unor surori.

Este de dorit ca aceste surori să trăiască împreună, însé ca să pótă duce o viață la adăpost de intemperiile timpurilor, trebuie să aibă un locaș, un domiciliú. Nu vor putea ele óre isbuti,

combinându'și forțele, să'și clădească acest domiciliu? In capitala României nu s'ar putea ridica un monument în care — cristalisându-se, dupe cum am țin după tribuna Atheneului, principiul de forță și de producțiune al societăților și statelor moderne, principiul inițiativei private, *self governmentul* — să fie destinat a deveni un adevărat templu al artei și științei.?

Să salutăm, domnilor, împreună, astă seară, să salutăm cu toții confederațiunea societăților noastre stabilită domiciliată la dânsa casă.

D. general Florescu, ca președintele celei mai vechi societăți după Atheneu, a răspuns la toastul d-lui Esarcu în modul următor:

Domnilor,

Am cercat o mare satisfacțiune atunci când, eu, vechi membru al Eforiei școlilor, am avut onórea de a fi ales președinte al Comitetului societății pentru învățătura poporului nostru.

Astă-đi, acea satisfacțiune este și mai mare, căci aceleași situațiuni dătoresc plăcerea de a mă afla în mijlocul domniilor vóstre.

Permiteți-mi, domnilor ca, răspundând la toastul onor. nostru amic, d. Esarcu, să amintesc aci că învățământul public care datéază la noi abia de la 1830, când s'a inaugurat cel d'întéiú liceú român cu internatul său de la sf. Sava, s'a dezvoltat treptat până la gradul în care se află astă-đi. Acéstă dezvoltare o găsim însé mai exclusiv în învățământul superior, în liceuri și facultăți, dar nici cum în ceea ce constituie basa fundamentală a învățătorei unui popor, școla primară rurală; acésta a fost și cauza celei mai serióse preocupări a bărbaților noștri luminați din trecut; ei 'și aú đis, sunt 19 ani astă-đi: școla primară este începutul, întéiul capét al vieței intelectuale; învățătorei însé lipseau și pentru a'i forma s'a constituit societatea pentru învățătura poporului nostru. La cel-alt capét, acești bărbați luminați și iubitori de țară, aședaseră instituțiunea atât de măreață și de folositóre, acea a Atheneului, a căruia a două-đecea aniversare o serbăm

astă-zi. Asemenea întreprinderi cer tot-d'a-una concursul unor elemente tinere și devotate științei, precum a fost acela, foarte tînăr pe atunci dar care astă-zi are 20 de ani mai mult și contribuie prin perseverența sa neobosită la întărirea și desvoltarea Atheneului.

Ridic dar acest pahar, la scumpa și venerata memorie a inițiatorilor și a organizatorilor Atheneului Român! Beați în sănătatea d-lui Esarcu și într'aceea a domniilor vóstre tuturor care susțineți, și care faceți, prin cuvântul domniilor vóstre luminat, să ajungă instituțiunea Atheneului la adevărata sa menire.

După d. general Florescu, d. P. S. Aurelian a ridicat următorul toast în sănătatea d-lui V. Alexandri, care avea locul de onóre la drépta d-lui Esarcu :

Domnilor și iubiți colegi,

Mi-a căđut sortul să ridic un toast ; și pentru cine? Pentru ilustrul bard al Românilor ; pentru poetul național între cei mai naționali ; pentru acela care face

să răsune de atâți ani lunca Mirceștilor de armonioasele sale cântări.

Lunca Mirceștilor, loc pentru pururea scump inimelor românești, m'am umbrit sub falnicii tăi stejari; am ascultat în murgul serii și în crăpatul Țilei, cântarea cântărilor ce se înalță de veacuri, de când este lumea, către cel Atotputernic. Nu știu cine inspiră aceste vecinice concerte de bucurie și de recunoștință; atât știu că în mijlocul lor s'a zămislit cel mai credincios și cel mai suav interpret al inimei românești; în mijlocul lor răsună de Țeci de ani o liră neobosită pentru ridicarea nĂmului nostru.

Te salut cu respect, luncă a Mirceștilor, leagăn rĂsfățat al celui mai rĂsfățat dintre poeții români, al celui mai iubit printre cei mai iubiți; 'mi plec capul cu recunoștință înaintea tainiceii tale creații, căci tu ai contribuit a crea acest frumos geniĂ care împodobește cu atâta strălucire, ca o peatră nestimată, coróna poeziei române.

SortĂului, norocului datoresc, iluste și mare poet, onórea de a ridica acest toast. PĂcat numai că acĂstă favóre cade peste mine care, orĂ câte mi-ar Țice inima,

nu știu, nu pot să spun acelor care te admiră din preună cu mine, aceea ce simte inima mea.

Ce să'ți spun, dulce și încântător bard al României? Că ești poet mare; cine n'o știe? Să'ți spun că de la tron pêne la colibă, de la munte pêne la baltă, că dincolo de munți, atâtea milioane de inimi ascultă în admirațiune musica ta atât de variată și atât de sublimă? Să'ți spun că faima numelui tău a trecut preste țări pêne la leagănele neamului nostru? Că latinitatea te proclamă cu mândrie poetul său? Și acestea toate sunt știute.

Ce să'ți spun, că ești geniū? Și cine nu o știe? Să'ți spun că ești geniū cu noroc? Da; căci, vai! câte geniuri n'au fost nenorocite!

Da, ai fost geniū cu noroc căci ți-a fost dat să guști fericiri necunoscute de nici un alt poet român. Alții, mari și ilustri, au cântat cu lacrimi și au închis ochii plângând; tu, ilustre poet, ai plâns ca și alții însă ai trăit să vezi împlinindu-se visul tuturor poezilor noștri, reînvierea Patriei!

Ai deșteptat în inimele noastre dragostea poeziei naționale, ai adunat cu

religiositate, ca pe niște mōște sante, atâtea mǎrgăritare, atâtea cāntări isvo-rite din adēncul inimei romānesci; ai le-gănat generațiunii peste generațiunii cān-tāndu-le dorul de țară, iubirea de pa-trie; ai făcut să trăiască pentru vecie acele versuri populare, frumusețea lim-bei nōstre, espresiunea cea mai fidelă a întristărei și a bucuriei, a căderei și a înălțarei neamului nostru; ai cāntat cu atâta inimă și atâta măestrie oșteanul român de odinióră și oșteanul român de astă-đi, pe învingătorul Plevnei, pe ilus-trul Căpitan sub a căruia conducere dra-pelul național, desfășurat după atâta timp, a redobândit țaria străbună, a re-dat neamului romānesc titlurile sale de noblețā cari pāreaū perdute!

Un altul, un literat, un poet trebuia să ridice acest toast; norocul însă a voit cu mine. Mă folosesc pentru a'ți spune, ilustre poet, că aceia cu cari trăesc și pe cari 'i represint la acest banchet, aceia cari despică pământul țerei și 'l acoperă cu holde aurite, că plugarii ro-māni te revendică ca al lor, căci nimeni nu le-a cāntat mai dupe inima lor, de cât Alexandri!

Ferice, de miî de ori ferice, ilustrule bard al Românimeî; ferice de tine și mai ferice de țara care te-a născut. Să trăești, iubite poet, să trăești încă ani mulți pentru gloria neamului nostru, pentru ca, precum în trecut ne-ai alinat durerile și ai înăscut speranța, să ne însoțești în viitor pe calea cea mare ce are să străbată neamul românesc!

La acest toast, d. V. Alexandri răspunse :

Nu pot răspunde la măgulitorul toast al amicului meu și coleg d. Aurelian de cât ridicând la rëndul meu un toast pentru prosperarea Atheneului Român din care d. Aurelian face parte. Sunt fericit de a mă găsi la acest banchet literar, presadat de d. Esarcu, neobositul apărător și susținător al Atheneului, și de a vedea împrejurul meu atâtea inteligențe distinse, atâtea talente în tôte ramuriie științei, atâți răspânditori de lumină prin atrăgătoarele lor conferințe. Dumnedeu mi-a dat o inimă destul de largă ca să pôtă cuprinde întręga Ro-

mânie! în ea locul de onóre este ocupat de reprezentanții inteligenții și patriotismului român. Lor, se cuvine primul toast în ori-care banchet național! Domniilor-vóstre închin dar toastul meu, urându-vă un avânt din ce în ce mai înalt spre realizarea devisei Atheneului nostru: Lumină și înfrățire. Generația noastră și-a îndeplinit datoria; rămâne ca generațiile presentă și viitoare să facă o Românie așa cum am visat'o noi în dimineța vieții noastre.

Domnul general George Manu referindu-se la ultimele cuvinte ale d-lui V. Alexandri arată, că societatea geografică s'a înființat tocmai cu scopul de a răspândi printre noi cunoștința României și a limitelor sale. Domnia-sa, reprezentant al armatei, a avut onórea să fie ales de societate ca vice-președinte al ei. Felicită apoi pe ateneiști, că prin perseveranță, au ajuns astă-zi la fericirea de a serba a 20-a aniversară, și exprimă speranța, că imitând exemplul primit, și societatea geografică va perse-

vera pentru a atinge scopul ce 'și-a propus. Ridică apoi un toast în prosperitatea Atheneului Român.

Toastul D-lui C. Boerescu

În mijlocul pasiunilor cari ne frământă și a materialismului care ne înconjoară, constatăm cu fericire că s'a format o pleiadă de bărbați cari se ocupă cu lucrările intelectuale, cu speculațiunile abstracte. Atheneul este centrul lor de întrunire, Atheneul, această școlă liberă care s'a înălțat acum 20 de ani în mijlocul școlii oficiale.

Tânerul conferențiar, atras în mreajele luptelor politice, găsește la Atheneu un câmp plin de roua dimineții, unde poate să dea un liber curs ideilor senine și curate ale cugetărei. Atheneul devine ast-fel pentru dânsul, ca și pentru publiicul care 'l ascultă, un mijloc de purificare, de înălțare.

Periôda la care am ajuns, este critică. Avem nevoie de spirite înalte, de caractere solide, Atheneul este, de sigur, una din școlile cari le prepară.

Urez dar viață lungă acestei școle libere, și beați în sănătatea tuturor acestora cari au contribuit și contribuesc ca să'l întrețină și să'l facă să prospere!

D. Alexandru Lahovari ridică un toast adevăratei elocinți pe care, dice d-lui, a definit-o părintele elocinței latine Cicero prin aceste neperitoare cuvinte: *Vir bonus dicendi peritus*. După atâtea secole această definițiune este încă singura adevărată. Nu ajunge din nenorocire, adaogă d-lui, să fii om de trebă pentru ca să știi să vorbești; însă nici talentul fără onestitate nu se va ridica vre odată la adevărata elocință. Acest talent fără convicțiune, ori cât de mare ar fi, nu va naște de cât retori póte admirabili, însă nimica mai mult. Adresându-se mai cu sémă către tinerii cari saú la tribună saú la barou încercă forțele lor născânde, le recomandă că nici odată să nu despartă *arta de a vorbi de puterea de a cugeta și de dorul de a simți*.

Toastul d-lui C. Arion :

Ridic acest toast în numele celor din urmă atheneiști pentru cei d'ânteiū athe-neiști; eram sa ȕic pentru bētrānii Atheneului, dar ați protesta d-v. pe fruntea căror a început să ningă, și ați avea cuvēt. Atheneul care serbēză abia 20 de ani este el însuși prea tēnēr ca să'și aibă bētrānii, și totuși ș'a scris o frumósă pagină în istoria culturēi naționale.

În sănătatea generațiunii care ne-a precedat, generațiunii care a avut ómeni cu inima mare, cum ȕice d. Alexandri, am putea adăoga cu mintea puternică. În sănătatea acelor cari s'aū urcat cei d'ânteiū la tribuna Atheneului, la acea tribună care tot-d'auna liberă a fost, și este mai cu sēmă tribuna tinerimeī.

Acelor ce aū ilustrat astă tribună, și aū rēspāndit din înălțimea sa idei mari și idei utile, datorim faptul îmbucurător că Atheneul a devenit aȕi o instituțiune națională, care nu este nici a unei politici, nici a unei partide, care ne reunește pe toți într'o sērbătóre de pace, în jurul aceleeași mari idei : Cultura națională.

Toastul d-lui Al. Petrescu :

Înainte de instituirea Atheneului, libertatea cuvântului, ca și cele alte libertăți, exista, cum există și azi, cu litere mari înscrisă în constituțiune. Nu se făcea însă mult us de dânsa.

În legislatură, majoritățile erau privilegiate. Nu așa însă cu opozițiunea; din contra, ea mai adesea era amenințată. În adunările partidelor, acolo unde politica militantă și are sediul, se întempla, nu rare ori, să se introducă forța brutală și să le risipească, iar oratorii cei mai marcanți să fie persecutați și chiar maltratați. Pe lângă acestea o altă piedică la dezvoltarea libertății cuvântului a mai fost și acesta : Era vorba de o nouă organizare administrativă care să se adapteze constituțiunii și se zicea : la o nouă organizare, noui oameni trebuiesc. Oamenii cei noi n'au lipsit.

Guvernul a îmbrățișat capacitățile, junimea. Noua organizare însă nu s'a vădut încă. Acastă stare de lucruri de atunci, căci de trecut e vorba, (fidele devisei Atheneului, nu facem politica

militantă) nu putea fi avantagiósă libertății.

În adevăr, libertatea este lupta perpetuă, lupta continuă și neadormită; lipsa luptei este peirea ei. Și lupta cu forțe materiale inegali nu putea fi susținută. Iar capacitățile îmbrățișate și absorbite în guvern, adaugă la slăbiciunea noastră; lasă un gol în public, privează opiniunea publică de conducători inteligenți și capabili, prin cari numai se poate exercita un control eficace asupra afacerilor publice. Credem că nu este bine ca guvernul să îmbrățișeze capacitățile, junimea; ci capacitățile, junimea să îmbrățișeze guvernul și să'l lumineze.

Intr'acestea, un june atunci, bărbat format acum, un spirit cultivat și practic, concepe ideia Atheneului. Scopul său era să inspire gustul în cultura literilor, științelor morale și politice și ori ce alte științe, și popularizarea noțiunilor celor mai elementare ale lor. Mijlocul său de a se apăra de bănuieli, ce ar fi putut să'i aducă obstacole, a fost înlăturarea cu desevârșire a politicei militante și admiterea în sênul Atheneului ca conferențieri, de ori-ce persoane,

fără distincțiuni de opinii politice. Conferențiarii vorbiau *ex cathedra* și ca atari puteau desvolta și susține ori ce opinii cari nu se impunea atunci chiar, ci luminau inteligențele, remânând a da fructe mai târziu.

Succesul ce putem recunoște Atheneului până acum, este că acel gust de cultură intelectuală și morală a început să prindă rădăcini: probă listele conferențiarilor, fără finit, și nemărginitul număr al auditoriului.

Ați, libertatea cuvântului și-a luat avântul și pregătește buna înțelegere între cei luminați, — probă acest banchet, în cari sunt represintate atâtea societăți de cultură intelectuală, — și armonia între cei cari se conduc de dênșii.

Dar un merit tot atât de mare al Atheneului este că a arătat puterea individuală întrunită.

Atheneul s'a născut și s'a desvoltat prin propriile sale puteri în totă libertatea sa sub direcțiunea unui june, care prin toate dificultățile, a fost capabil să și procure mijloacele pentru a-l întreține și a-l face să propășescă cu ajuto-

rul a niște bărbați inspirați de entuziasmul de a propaga cultura.

Dar de atunci aș trecut 20 de ani, și junii din acea epocă sunt aș bătrâni. Alții sunt chemați să susțină aș Atheneul și să'l facă să propășescă. Aceștia sunt junii din generațiunea actuală.

Increderea noastră în legea progresului ne face să sperăm că dênșii, prin inteligența și talentele lor, vor face să prospereze Atheneul; și că nu vor uita nici odată, că libertatea cuvântului, ca toate cele alte libertăți, nu se pôte desvolta de cât prin libertate și independență.

Să trăiască dar : libertatea cuvântului, Atheneul, cel ce a conceput și a condus Atheneul, și cei ce aș conlucrat la dênșul; să trăiască junii chiămați a desvolta și complecta Atheneul.

S'aș mai ridicat încă și alte toasturi de către D.D. A. Orăscu, Tache Ionescu, T. Maiorescu, B. Ștefănescu, Șt. Velescu etc. Seria toastelor s'a închis prin următorul toast în versuri de către D. Duiliu Zanfrescu :

FLORARULUI

Când iarna, din boboci apar
Rosele albe, parfumate,
Numai atunci are dreptate
Bietul florar.

Când după anî întregi de trudă
Eşim cu bine din nevoi,
Numai atunci simţim şi noi
Că munca nu'î atât de crudă.

Athenieni acest pahar
Să'l ridicăm pentru florar.

323-368

XII

GENERAL I. E. FLORESCU

Instituțiunea militară bazată pe scôlă

Conferință ținută la Atheneu, la 14 Februariu 1885.

INSTITUȚIUNEA MILITARĂ BAZATĂ PE SCOLĂ

Onorabilă Adunare!

D. Exarcu, președintele Societății Atheneului, v'a anunțat constituirea Confederației Societăților de inițiativă privată. Dintr'acestea una din cele mai vechi și mai importante este *Societatea pentru învățătura poporului*, care s'a înființat, cu un an mai târziu, dar de aceeași bărbați cari au fundat și Atheneul.

Eü, Președintele acestei Societăți, și vechiü militar, avënd onórea a vë vorbi astă-dî, am cređut de a mea datoriă de a vë întretine despre strinsa legătură ce există între învățătura poporului și instituținea nóstră militară.

Inainte însë de a më decide pentru acest subiect, permiteți-mi a vë spune, Onorabilă

Adunare, că am încercat óre-cară hesitațiunii, și aceasta pentru două cuvinte :

Ântéiú fiind-că nu suntem deprinși a auđi tratându-se cestiunile militare în acest templu al păcei și al literilor ;

al doilea fiind-că în trecut lumea civilă nici că se prea interesa de lucrurile militare.

Ori-ce esitațiune însă a încetat când m'am gândit că nu póte fi, printre noi, un singur om care se nu recunóscă că armatei datorim independința țerei.

Am đis c'a fost un timp când lumea civilă nu prea se interesa de lucrurile militare ; așa este. Mai pot adăoga că, în statele cele mai luminate, și cu tradițiunile cele mai glorióse, nu se vedeaú de cât inconvenientele instituțiunei : acelea a sarcinelor budgetare, și a sustragerei unui însemnat număr de ómení de la lucrări mai productive, precum ale agriculturerei și industriei. Ast-fel acum vre-o 40 aní, lumea începuse a se cam îndoi de necesitatea armatelor, iar „amicii păcei universale“ credeaú că vechia „đicétóre : *Pacea este visul înțelepților, iar rėsboiul istoria ómenilor*, v'a înceta d'a mai fi un adevěr.

Aceste ilusiuni proveneaú dintr'o pace pre-

lungită într'un lung șire ani, d și mai cu sémă din continuile și repeđile progrese ale sciinței, cu minunatele ei aplicări asupra aburului și electricității, cari au prefăcut suprafața globului, înlesnind comunicațiunile, și prin urmare, relațiunile dintre popóre.

Cât de mare a trebuit dar să fie decepțiunea acelor philanthropi visători când au văđut că tot prin resbóie, ba încă din cele mai teribile, se resolvă conflictele internaționale ca acelea din Italia, din Crimeea, acelea de la 1866, 1870 și 1876; iar în lumea cea nouă, acela al Csesiunei, între statele de Nord cu cele de Sud, al Mexicului, etc., etc....

Și nici că putea fi alt-fel; căci cu tot visul înțelepților, n'am ajuns încă nici măcar în starea aceea, ca conflictele d'între doi ómení, să se termine înaintea unui tribunal de onóre, a cărui decisiune să pótă spála o ofensă gravă, și să opréscă p'aceștia d'a mai recurge la arme; necum s'a putut institui acel visat areopag internațional care să resolve conflictele dintre popóre!

Acésta fiind starea lucrurilor, avem, Onorabilă Adunare, o mică consolațiune: aceia că resboiul, cu tóte grozăviele lui, a contribuit mult la înaintarea civilisațiunei și la progresele omenirei.

A trebuit, în evul mediū, luptele Crucia-
delor pentru ca ideile din Occident să pē-
trundă pēnē în fundul Orientului; iar în tim-
pii noștri, precum veți vedea îndată, res-
bóiele de la 1866 și 1870, aū contribuit mai
mult la desvoltarea instrucțiunei popórelor,
de cât 40 ani de discursuri parlamentare!

Lumea întrégă a fost uimită de rezultatul
obținut de Prusia în cele două mari cam-
panii de la 1866 și 1870. E bine dar să
examinăm ce a putut face superioritatea atât
de însemnată a acestui stat, relativ mic,
asupra unor mari Imperii ca Austria și
Francia.

Numai înțelepte și părinteștei îngrijiri a
Suveranilor ei de la Frederic-Wilhelm I și
pēnē la actualul Wilhelm I, datorește Prusia
asemenea decisive rezultate.

Intr'adevăr Frederic-Wilhelm I, a cărui de-
visă era „*Fiat justitia pereat mundus*“ ca o
dovadă de grijea ce avea **ca justiția să nu
fie o ficțiune în țera lui**, a fost acela care,
cel d'ântéiū, a decretat ca de la vârsta de
șese ani copii să mērgă la școlă.

Iar fiul său, Frederic-Wilhelm II, supra-
numit Cel-Mare, din mijlocul taberilor, să

preocupa de educațiunea poporului, aducând învățători din Saxonia, — unde erau mai renumiți, — ca aceștia, împărțiți prin școlele normale, să creede învățători buni pentru școlele rurale din Prusia. „Căci, — dicea el, — „daca pênă la vêsta de șese ani îngrijirea „copiilor aparține mumelor, de la acea de „la șese la patru-spre-șce Statul trebuie să „îngrijască de desvoltarea intelectuală și fi- „sică a copiilor, după dicetórea nemțescă : „*Cum îngrijești lăstarul, așa vei avea Co- „paciul* ¹⁾“.

Tot sub Frederic Cel-Mare, s'a înlocuit vergeaua de lemn a puscilor, cu acea de fer, și acestei, în aparință, mică inovațiunii a datorit el multe biruințe, de și, în Francia și Austria, s'a criticat tot atât de sarcastic precum, un secol mai târziu, s'a criticat și pușca cu ac.

Sub Frederic Wilhelm III, după pacea de la Tilsitt, — perióda cea mai nenorocită pentru Prusia — se fundă Universitatea din Berlin, și se dete o și mai mare îngrijire instrucțiunei civile și militare, ca mijlocul cel mai sigur pentru a recâștiga independința perdută și mărirea patriei.

¹⁾ Wie du ziehest das Bäumhen, so hast du den Baum.

După tractatul de la Paris, la 1815, pe când toți îndemnau pe acest Suveran a reconstrui forterea de la Coblenz, el preferă să instituiască Universitatea de la Bonna, ca cea mai sigură sentinelă pe Rhin!

Acastă preocupățiune constantă de învățământ public s'a păstrat, ca o sfântă tradițiune, de Suveranii Prusiei.

În zilele noastre, sub Wilhelm I, vedem că punându-se în aplicare maxima atât de prețuită la popoarele antice: *Mens sana in corpore sano*, pe lângă dezvoltarea intelectuală a poporului, s'a dat o deosebită îngrijire și dezvoltării fizice prin crearea de școli de gimnastică, de musică, natație, scrimă și tir. Peste 1,000 societăți de gimnastică și-au întins bine-făcătoarele lor rezultate asupra întregului Regat.

Acolo s'a avut în vedere că dezvoltarea inteligenței prin instrucțiune dacă nu se face paralel cu dezvoltarea corpului, are drept consecință fatală slăbirea puterilor fizice.

Frederic VI, regele Danemarcei, pătruns cel d'ânteiu d'aceste idei, fundă la 1804, la Copenhaga, prima școală normală de gimnastică, din care eșiau pentru școlile civile și militare, profesori cărora li se cerea cunos-

cințe de anatomie, fiziologie și de igienă, spre a putea conduce, în mod salutar, dezvoltarea corpului tinerimei.

O mare importanță se dă în Prusia și muzicii vocale — această gimnastică a plămânilor, — care tot-de-o-dată dezvoltă simțul moral și patriotic.

Copiii, de la vârsta de 6 ani, mai înainte de a intra în clasă, se formează în cerc în jurul profesorului, și intonă cântece patriotice în care s'aude adesea repetându-se cuvântul *Vaterland* (patrie)!

Exercițiurile de scrimă, tir și natațiune sunt stabilite în mod serios prin toate comunele rurale ¹⁾.

Ast-fel ca tinerii recruți, venind deja instruiți încă d'a-casă, prin regimente, au prea puțin de făcut pentru a se perfecționa în toate exercițiurile, și instrucțiunea lor militară merge foarte repede. D'aceia Prusia a putut reduce termenul de serviciu la trei

¹⁾ Și la noi, sunt câți-va ani, se instituiseră darea la semn prin toate comunele rurale. Premianții se adunau o-dată pe an în București, pentru marea serbare a Tirului-Național.

Scrima se introdusese prin toate regimentele. La Iași se instituiseră școlile Prevoților de arme.

Azi nimic din toate acestea nu mai există.

ană, și pentru voluntari, la un an, fără a se teme de slăbirea cadrelor.

Legislatorul care, mai înainte de a fi asigurat educațiunea și instrucțiunea poporului, reduce termenul de serviciu la mai puțin de patru ani, comite o adevărată crimă, căci slăbește constituirea armatei în tot ce poate fi mai fundamental, *în cadrele sergenților.*

Oficerii se pot forma mai lesne; destul numai ca guvernul să îngrijască de buna direcțiune a școlilor speciale superioare, și de efective îndestulătoare prin aceste școli; Nu e însă tot ast-fel cu gradele de jos când recruții vin fără nici o instrucțiune la corpori, și termenul de serviciu este în proporțiune cu exigențele instrucțiunii atât generale cât și militare.

Reducerea termenului de serviciu în Prusia avea dar cuvântul său de a fi. Ea a avut o consecință importantă; cea d'a micșora distanța dintre lumea civilă și cea militară prin repede întorcere a ómenilor la căminele lor, distanța care în cele-l'alte state era cu atât mai mare cu cât era mai mare și numărul anilor de serviciu.

Rescumpărarea, cu toate efectele ei degrădătoare, era un cuvânt necunoscut în Prusia, pe când în cele-l'alte state se citea în mari

literi d'asupra unor prăvălii : „*bureau de remplacement*“, care nu însemna alt ceva de cât : „*Aci se vînd ómeni!*“

Prin ruşinósa facultate a rescumpărării se perdea simţul onórei d'a purta armele, şi apărarea patriei devenea apanagiul acelor carí, traficînd chiar cu persóna lor, nu presentaũ garanţii serióse de disciplinã şi abnegaţiune.

Instrucţiunea şi educaţiunea stabilite pe aşa solide baze, a asigurat în Prusia calitatea cea mai preţiosã, nu numai în armatã, dar încă în tóte ramurile activităţii publice dintr'un stat.

Acéstã mare calitate este *disciplina*, care este chiar *chea boltei* educaţiunei unui popor.

Intr'adevăr disciplina însemnãză *învingerea voinţei prin reflexiune*. De aci decurge respectul legilor, supunerea către şefi, cu precíul sacrificiilor celor mai mari, fie şi chiar al vieţii.

Consacrarea acestui adevăr o găsim încă de la popórele antice care ne'aũ lãsat exemple strălucite de disciplinã, demne de a fi reamintite ađi celor carí pretind că disciplina înjosesce caracterele. Ei fac o adevăratã in-

jurie preceptelor, ce ne-aŭ lăsat, ca o scumpă moștenire, bărbații de talia lui Socrat și Ciceron.

Socrat, după ce luase parte la războiul Peloponesiac, căduse victima desbinărilor și intrigelor cari frământau Athena, și cari, mai târziu, causeră căderea Athenei sub jugul Spartei. Condemnat la moarte, el fu aruncat în temniță, unde adesea îl vizitau discipolii, și *Criton*, amicul său. La îndemnul acestuia se iasă din temniță, — căci găsisese destui bani ca să corupă pe temniceri, — Socrat răspunde: „*Prefer a muri de cât a călca legile patriei mele!*“

Cât ar fi fost de salutariu, pentru armata Francesă, dacă mareșalul Bazaine, chiar nevinovat fiind, ar fi imitat acest exemplu de disciplină și de respect către legile țerei lui, rămânând în temnița la care a fost condamnat, în loc d'a fugi ca să pribegască prin țeri străine!

Ciceron ne spune că „*din continua instrucțiune și dezvoltare intelectuală și fizică derivă curagiul prin care omul, într'o acțiune, nesocotesște rănilor și chiar moartea.*“

Iar *Valeriu Maxim*, într'una din scrierile sale, declară că „*scutul cel mai puternic al*

„Imperiului Roman, a fost disciplina care
 „domnea în legiuni, mai mult chiar de cât
 „numărul și efectivul lor.“

În timpii noștri, Prusia a fost singurul
 stat care a știut să profite mai bine de ase-
 menea neperitóre precepte.

Suveranii ei, cari s'a au ocupat mai serios de
 educațiunea și instrucțiunea poporului, su-
 praveghiând tóte prin chiar ochii lor, au fost
 calificați, cu drept cuvânt, cu titlu de „cei
 mai de frunte pedagogi ai poporului lor“,
 titlu fórte glorios când se gândește cine-va
 la rezultatele obținute.

Iacă de ce s'a dis că, în luptele de la 1866
 și de la 1870, s'a au găsit, față în față, învê-
 țătorul Prusian cu învêțătorul Austriac și
 Frances.

Iacă încă pentru ce Mareșalul de Moltke,
 după resboiul de la 1870, când i se adresa
 tot felul de laude în Parlamentul German,
 răspundea: „Mulțumii învêțătorilor de prin
 „șcólele comunale“.

Pe când acésta era în Prusia, starea lu-
 crurilor, în Austria, se negligea instrucțiu-
 nea maselor, și, mai mult încă, în Francia.

În loc d'a urma p'aceași cale cu desvol-

tarea intelectuală și fizică a poporului, în Franța, se primeau cu indiferență, ba chiar și cu sarcasme, progresele realizate în Prusia.

Ómenii speciali și luminați, ca generalii Forrey și Bourbaki, trimiși la 1861 de împăratul Napoleon III, ca să observe manevrele pe Rhin, și să asiste la rebelul din Schlesvig, raportaui că n'aui văduț nimic care să merite atențiune și că armata Prusiană era numai o armată de paradă¹⁾! Ei uitaui însă a spune că nivelul moral e foarte ridicat în armata Prusiană, și că, chiar între soldații, sentimentul onórei și al patriotismului este adinc înrădăcinat²⁾.

Poporul Frances, fiind lipsit de instrucțiunea și educațiunea îngrijită, chiar din cea mai fragedă copilărie, precum am văduț că se urmédă la Prusiani, și soldații Francesi n'aui putut înțelege disciplina și datoriele militare, așa precum le înțelegeau soldații Prusiani.

Dar iacă asupra lor chiar mărturisirea generalului *Trochu*: „Soldații francesi, — scrie „el, — și mai vėrtos cei nooi veniți la corpuri,

¹⁾ Veđi Reorganisation du systėme militaire, par un officier supėrieur. 2-ėme edition 1866. Pages 6 et 7.

²⁾ Veđi opul lui Trochu: *L'armėe Française* pages 6 et 7.

„nu își fac o onóre d'a executa ordinele superiorilor lor, ci o fac cârtind, ast-fel că „cea-ce e mai bine de făcut, e d'a te face „că nu îi audî....“¹⁾.

Acésta ar mai putea trece în timpî normalî și fericiți, dar când o armată se află în situațiunea celei din Sedan, atunci cârteala nu mai pôte merge, și ea a avut de rezultat imposibilitatea în care s'aú aflat generalii d'a reîntocmi trupele, ca printr'un suprem avént, se pótă străbate cercul de fer care îi înconjura. Cum s'ar fi putut face acésta când, surđi la ordinele șefilor lor, soldații francesi nu se sfaú d'a le arunca în față numele de *trădători*²⁾

Câte exemple de nedisciplină s'aú presintat în tabăra de la *Chalons*³⁾ din partea noilor veniți la corpuri, căroră se puteaú aplica cuvintele *rudis indigestaque moles*.... Și iacă cu ce *glóte sgomotóse*, ultima speranță a Franciei, plecă Mareșalul de Mac-Mahon să scape armata asediată în Metz!

¹⁾ Veđi Trochu: *L'Armée Française* page 21.

²⁾ Veđi opul: *Guerre de 1870. Bazeilles-Sedan* al generalului Lebrun page 153.

³⁾ Veđi opul: *Guerre de 1870. Bazeilles-Sedan* de generalul Lebrun page 2.

Am cercat a descrie, Onorabilă Adunare, fundamentul pe care s'a așezat instrucțiunea poporului german, mai aveam óre nevoie a vă spune ce loc ocupă studiul geografiei în cadrul acestei instrucțiuni?

E de însemnat însă că acest studiu a fost cultivat în gradul cel mai mare în armată. Nu există țară, și mai virtos, țară din Europa, pe care ofițerii Prusiani, și mai cu sémă, Marele Stat-măjor, sub luminata direcțiune a Mareșalului Moltke, se nu fie cunoscută, în cele mai mici amănunțimi.

În resbóiele de la 1866 și 1870, chiar gradele de jos, aveaú charte speciale și amănunțite de etapuri, pe când în armatele Austriace și Francese, abia ofițerii superiori dacă aveaú charte generale; ast-fel că ei erau mai străini de cât Prusianii în propria lor țară.

Era curios d'a vedea cum pentru a ascunde ignorența unei științe atât de necesară, atât Austriacii cât și Francesii, nu făceaú de cât să strige contra **spionilor Prusiani**, pe când spionii Prusiani nu erau alt de cât perfecta sciință geografică a ofițerilor Prusiani.

Acéstă culpabilă ignorență, de sciință geografică făcea chiar ca organe de publicitate, din cele mai importante din Paris, să con-

funde, precum a făcut-o *diarul la Patrie*, *Königsgratz* din *Bohemia* cu *Königstein* din *Saxonia*, și să anunțe bombardarea orașelor *Dantzig* și *Hamburg*, creșându-le porturi de mare!

Asemenea *diarul Figaro*, spunea într'un lung articol, în numărul său 248, că generalul *Staff*, primit în toate societățile parisiene, era acela care, informase așa de bine pe stat-majorul Prusian despre geografia Franței. Dar știți cine era acest general *Staff*? El era chiar marele stat-major Prusian; căci cuvântul *Stab* nemțesc, se traduce în acela de *Staff* în limba engleză, și redactorul *diarului Figaro*, neștiind limba germană, dar cunoscând pe cea engleză, a confundat instituțiunea statului-major (pe nemțesce *general-Stub*) cu persoana imaginară a generalului *Staff*.

Intr'asemenea stare de lucruri, rezultatul evenimentelor de la 1866 și 1870 nu putea fi îndoios.

Noi, cari împreună cu lumea întrégă, am fost uimiți de aceste evenimente, ni le explicăm astă-dzi foarte bine prin faptul că instrucțiunea poporului la Prusiani era mult

mai dezvoltată, și educațiunea mai îngrijită; decî armata lor mai disciplinată, și din toate aceste puncte de vederi, superioară celorlalte.

Aruncând o privire asupra istoriei omenirei vedem la toate epocile și la toate popoarele aceleași cauze producînd tot-d'a-una aceleași efecte.

Dacă istoria ar servi de învățămînt popoarelor, Austria și Franca ar fi putut evita desastrelor de la 1866 și 1870.

Cel puțin dacă noi, din aceste teribile învățăminte am ști a trage cuvenitul folos!

In Grecia antică, știm că *Athena* ajunsese la apogeul mărireii, pe cîtă vreme a îngrijit de educațiunea militară, și, sub steaguri, figurau numai cetățenii, ear nu străinii și sclavi. Din momentul ênsă ce luptele intestinale, (cum am dice la noi *luptele de partid*) au frămîntat societatea Atheniană, și demoralizat pînă și chiar armata, supremația a trecut de la *Athena* la *Sparta*, care, sub admirabila organizare a lui *Lycurg*, a devenit stăpînă pe Helada. Asemenea *Spartiatii*, degenerând sub destrăbălata administrare a lui *Leontiades*, sunt învinși de *The-*

bană, a căror educațiune militară fusese atât de bine îngrijită, sub *Pelopidas* și *Epaminondas*.

Exemple d'acéstă natură găsim și la *Romani*. Ei au fost stăpânii lumii pe câtă vreme numai cetățenii aveau onórea d'a purta armele și d'a constitui legiunile romane.

Instrucțiunea legiunilor era pe atunci foarte bine îngrijită. Fie-care legiune avea mai mulți *doctores armonem*, cari dirigeau instrucțiunea militară; iar deosebit, mai erau și profesori de scrimă pe care Romanii îi numiau *Lanistæ*.

Disciplina, precum am arătat era în totă vigórea ei, și generalii Romani, nu se mulțumiau a supraveghia instrucțiunea legionarilor, ci luaă însă-și parte la acele exerciții.

Pliniu, ne-a lăsat scrieri în care găsim următoarele frumoase cuvinte adresate lui *Trajan*; „*Ti-ai atras admirațiunea soldaților tei; căci împreună cu tine, ai încetat a îndura foamea și setea; tu erai soldatul cel mai neobosit în câmpul lui Marte; pe tine toți te recunoșteau de cel mai tare, de cel mai ager, și mai îndemânic în luptă*“.

Să nu ne mirăm dar dacă *Trajan* aș tiut să asigure biruința în partea legiunilor séle, pentru cea mai mare glorie a Romei.

Îndată ênsă ce s'a slăbit disciplina în legiunile romane, prin introducerea *auxiliarilor* și a *mercenarilor*, ambițiunile fără frâu, aũ produs pe *pretoriani*, care la rîndul lor, aũ mers pênă a pune imperiu la mezat!

Roma a cădũt atunci sub loviturile popórelor germane. Și acest eveniment, tot atâat de uimitor ca acelea de la 1866 și 1870, ni'l explică. *Tacit* prin cuvintele:

„*Plusque ibi bonæ mores valent quam alibi*
 „*bonæ leges!*“) sêũ cum am dũce: *Maĩ bine*
 „*moravuri bune, de cãt legi bune nerespec-*
 „*tate și rêũ aplicate....*

N'aveam dar dreptate, Onorabilă Adunare, când dũceam cã la tóte popórele și în tote timpurile, aceleași cause aũ produs aceleași efecte?

Acest adevêr ne explică și succesul Prusianilor asupra Francesilor la 1870:

Ómenĩ ne instruiți și fără educațiune militară, nu puteaũ învinge pe aceia cari, din cea maĩ fragedă vêstã, primise o educațiune și o instrucțiune atâat de îngrijitã, și cari numêraũ, în rîndurile lor, profesori ai univer-

¹⁾ Veđi opul sêũ *de Germania*. Capitolul XIX.

sităților germane și sumă de studenți, dintre care 1500 numai de la Universitatea din Berlin!

Și acești ómenî, cari, în rarele momente de repaus, citeau pe Schiller și Goethe, dintre cari, unul descria bătălia de la Gravelotte în limba *Sanscrită*, au dat constante doveđi că, cu cât cine-va este mai cult, cu atât știe mai bine aprecia și observa disciplina.

Onorabilă Adunare !

Din câte avuseiú onórea a vă spune, rezultă pentru noi, un mare învățământ; acela că, prin școlă se póte numai desvolta și întări instituțiunea militară, care e menită a păstra independența țerei, obținută cu sângele cel mai precios al poporului nostru.

Acésta au resimțit'o bătrânii noștri, când au creat *Societatea pentru învățătura poporului*. Dar e trist d'a vă spune că, precum Atheneul, fundat acum 20 ani, se află încă într'acest local, — care nu e tocmai demn d'acéstă frumósă și mult folositóre instituțiune, — asemenea și *Societatea pentru învățătura poporului*, menită a da învățători buni prin școlele rurale, avea mai mulți

membri în trecut, și secțiunile séle de prin județe erau mai multe.

.

Cum aș putea dar termina mai bine această Conferință, de cât rugându-vă să vă uniți cu mine, ca să urăm împreună țerei noastre cea mai întinsă propagare a instrucțiunii și a educațiunii în popor, bazate, după vechile datini, pe biserică și școlă?

Ast-fel cuvintele *învățământ obligatoriu* înscrise în Constituție să înceteze d'a mai fi o ficțiune. Atunci și viitorul instituțiunii noastre militare va fi asigurat, și, pe aceste trei baze solide; *biserica, școla și armata, România se va putea ridica la înălțimea aspirațiunilor noastre!*

XIII

323372

T. GEORGE DJUVARA

Superstițiuni la Români și la diferite popóre

Conferință ținută la Atheneu, la 21 Aprilu 1885.

DE ACELAȘIŪ AUTOR :

Les Jui's de la Roumanie. Conférence faite à la Société d'Ethnographie, suivie d'une Bibliographie des ouvrages relatifs à cette question. Paris. 1880. in-8.

Bibliografia Istriei, Dalmației și Friulului. Bucuresci, 1882. in-8.

Essai sur la littérature roumaine depuis ses origines jusqu'à nos jours. Bulletin de l'Association littéraire Internationale, Paris, 1884, in-8.

Córde sparte. Versuri. Bucuresci, 1884, in-32.

SUPERSTIȚIUNI LA ROMÂNI ȘI LA DIFERITE POPÓRE

Dómnelor și Domnilor,

Avénd să vă vorbesc despre superstițiunile populare, mă véd eu însu-mi coprins de o superstițiune legitimă : de n'aș fi călcat cu piciorul stâng pășind în acéstă sală !

Dupé concertele armonióse de muzică clasică a cuvéntărei, ale căror echouri resună încă în acest templu al frumóselor arte, un biet lăutar putea-va să vă misce și să vă mulțumească simțurile delicate cu plásmuirile puțin meșteșugite ale imaginațiunei poporului ?

Mărturisesc că am dat probă de puțină diplomație când am îndrăsnit să iaú sarcina de a ataca un asemenea subiect.

Elementele de căpetenie 'mí lipseaú, de óre-ce nu s'a dat pênă acum la lumină o

culegere de superstițiuni populare române. A trebuit prin urmare să mă mulțumesc cu acele superstițiuni ce le învățasem din copilărie precum și cu acele ce le am putut aduna din gura poporului în orașe și prin sate.

Negreșit că nu ne vom putea ocupa aici de cât de puține din aceste superstițiuni, comparându-le cu acele similare ale diferitelor noróde antice și moderne, fără însă a îngreuna șirul vorbirei cu citațiuni și texte.

Mai 'nainte de a începe analiza câtor-va din superstițiunile poporului român în legătură cu acele ale altor popóre, voiú căuta să defnesc ce trebuie să înțelegem prin superstițiuni și să statornicesc limitele acestei conferințe.

Scopul meu nu este de loc de a mă în-deletnici împreună cu Domniele-Vóstre, cu studiul datinelor și a moravurilor poporului nostru. Ele constituesc un complex de sərbători și ceremonii obștesci în care elementul păgân se încumetrează la fie-care pas cu elementul creștin, și a căror obârșie este demnă de a atrage nu numai seriósă atențiune a etnografului, dar și cea a istoricului celui mai grav. Cercetări istețe s'aú făcut dejá în acest sens de amicul meu d. G. Dem.

Teodorescu¹⁾. De și mai rămâne mult de cules în acest bogat ogor, țelul meu este mai modest.

Voesc să adun și să esplic acele credințe nevinovate ale neamului românesc, care nu au, în consciințele chiar a ómenilor culti, alt reazim de cât un obiceiü adânc înrădăcinat, pe care le moscenim din tată în fiü, și le întrebuintăm pe fie-care zi, în orice acțiune a noastră, fără a căuta să ne dăm seamă de unde provin și pentru ce mai punem temeiü pe dêensele; aceste fărimituri ale Istoriei, decât le pot numi ast-fel, din care o mână pricepută ar putea frământa un aluat hrănitor întru cercetarea originei noastre și întru lămurirea multor puncte rămase încă obscure în istoria patriei.

Adesea-orî o superstițiune ne întăresce în credința unui fapt istoric, saü chiar ne procură firul care ne călăuzesce către esplicarea aceluï fapt.

Care pot fi cauzele zămislitóre ale acestor credințe pe atât de naive, pe cât și de universale?

¹⁾ *Incercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român.* Bucuresci, 1874, in-8.

„Supersițiunea este consecința parazită dar inevitabilă, a oricărei religii și în ore-cari suflete simple, simțitoare și slabe că devine mai puternică de cât chiar religia. Ca și noi anticii credeau în presagii, în strigoii, în descântece, în oracole, în lucrurile supranaturale; ca și noi dedeau crezământ, în bine sau în rău, ore-căror semne, ore-căror fenomene, ore-căror numere; ca și noi ei vedeau și căutaau a înțelege necurmat raporturile inteleginte și comunicative pe care această lume pământescă pare ale întreține cu o lume nevăzută și cerească.“¹⁾

Ast-fel dar s'a definit superstițiunea: „o pornire de evlavie religioasă, întemeiată pe frică sau pe nesciință, care ne împinge a ne făuri datorii false, a ne teme de închipuirii și a ne încrede în lucruri cari nu ne pot fi de nici un ajutor.“²⁾

După această definițiune ați înțeles că nu trebuie să confundăm superstițiunile populare cu prejudecățile sau prejudiciile, asupra cărorora confratele meu atheneist d. C. C. Arion, v'a făcut cea interesantă conferință, a căreia plăcută amintire este încă prospătă în

¹⁾ Curiosités des croyances populaires, pag. 6, 7.

²⁾ Littré.

memoria Domnielor-Vóstre a tuturor. În superstițiunii există tot-d'a-una un fond religios, adesea-orî puțin aparent, sau chiar ascuns cu totul, dar pe care 'l vom găsi pururea, dacă 'l vom căuta bine în nóptea trecutului.

Vom trata se'nțelege superstițiunile din punctul de vedere al tradițiunei istorice și al filosofiei comparate a religiunilor, érá nu din punctul de vedere teologic; în religiune fie-care crede că sunt superstițiunii actele sêvârșite de credincioșii unei alte religiuni.

Din cercetările recente asupra acestui subiect, astă-đi atât de studiat în țările cele mai cărturare, resultă că : Filosofia tradițiunilor populare se fondéză pe fatalitate și pe antagonismul binelui și al rêului. Principiul destructor fiind cel mai activ pe pământ reappare în tóte credințele superstițiose, sub o varietate nesfârșită de formă. Fabulele apropiate popórele despărțite de oceane și de mări.

Prejudecățile sau Prejudițiile sunt nisce opiniuni sau credințe, făcute fără examen¹⁾, nisce judecăți luate în grabă²⁾, sau nisce

¹⁾ Littré.

²⁾ Destutt Tracy, Mém. de l'Ac. des Sciences Mor. et Pol., t. I, pag. 356.

judecăți fără judecată ¹⁾. Se vede dar deosebirea care există între superstițiune și prejudițiu; pe când superstițiunea, afară de nuanța religioasă care o caracteriză, nu se întemeiază de cât pe eróre, prejudițul din contra pöte fi un adevër sau o eróre ²⁾.

Prejudițiile superstițiunei sunt mai puternice de cât tóte cele-lalte prejudiții ³⁾. Pe lângă credința religioasă, respectul tradițiunelor vechi, trebuința firească a omului de a crede în lucruri extraordinare, obiceiul este unul din factorii cei mai însemnați prin care se păstrează superstițiunile din generațiune în generațiune. Romanií aveau dreptate să dică că obiceiul e o a doua natură și Montesquieu ne dă un exemplu förte curios în privința puterei obiceiului. Pe când Sciții lipseau de acasă, rësboindu-se în Asia, nevestele lor se măritară cu robii. Aceștia, la reîntórcerea stăpânilor lor, se împotriviră și avură mai multe ciocniri în cari isbânda fu nehotărită. Atunci Sciții judecând că prea fac mare cinste unor robí tratându-i ca pe

¹⁾ *Le préjugé est une opinion sans jugement*, Voltaire, *Dict. Phil.*

²⁾ Duclos, *Consid. sur les moeurs*.

³⁾ Montesquieu, *Esprit des lois*, XVIII, 18.

nisce adevărați soldați, merseră în contra lor cu biciul în mână. Sclavii revădând acest instrument al autorității cu care fuseseră chinuiți înainte se îngroziră și o luară la fugă. Atâta de mare poate fi puterea obiceiului!

Este, în adevăr, de mirare cum nu s'a îndemnat nimeni pînă acum să adune și la noi, ca în toate țările moderne, superstițiunile populare. Acastă lucrare presintă un interes nu numai din punctul de vedere istoric și etnografic ci și din punctul de vedere filosofic.

Aristotel avea drept să dică că filosoful trebuie să „iubească miturile saū povestele poporului“¹⁾.

Pentru psihologia nouă, care se preocupă de desvoltarea credințelor omenesci și care urmărește în cursul vremurilor evoluțiunea sufletului și a facultăților sale, aceste studii și aceste analize de mitologie și de etnologie sunt din cele mai prețioase. Examinând superstițiunile populare, filosofii vor fi se'nțelege mirați de asemănarea și chiar de identitatea care caracterizează concepțiunile și și procedurile imaginative ale ómenilor la diferitele epoce ale istoriei lor; dar în același timp, ei vor dobîndi o idee mai lămurită

¹⁾ φιλόσοφος φιλόμυθος (Metaph., I, 2.)

de legile cari domnesc fie în imaginațiune saū în formarea miturilor, fie în alcătuirea înceată și pe pipăite a simțimentului religios și a simțimentului moral ¹⁾. Și nicăiri nu se pôte găsi un mai întins și mai îmbelșugat teren de exploatat, în cea-ce se atinge de superstițiunile populare, de cât în România.

Numai Romanii s'ar putea compara cu noi în această privință ; ca și dênșii, noi suntem mai mult superstițioși de cât religioși. Écă ce ne spune despre străbunii noștri d. Ozaneaux în erudita sa scriere : *Romanii saū tablou de instituțiunile politice, religiose și sociale ale Republicei Romane* ²⁾. „Romanii aū fost poporul cel mai superstițios din lume. Ast-fel pentru dênșii tot era îndoios, nesigur, înfricoșător, în cele mai neînsemnate acțiuni ale vieței, în faptele cele mai ordinare. Totul avea un înțeles și se putea tălmăci ca o profeție în bine saū în rău : o preumblare începută cu piciorul stâng ³⁾, un pahar resturnat, cenușa împrăștiată, sarea, unt-de-lemnul saū mierea risipită ; toga

¹⁾ Revue Philosophique, 1879, No. 11, pag. 555.

²⁾ Paris, 1840, in-8, pag. 111.

³⁾ Romanii cu dare de mână aveau la intrarea casei un sclav, care însciința pe mosafirii să intre cu piciorul drept. Numai acei ce erau în doliu pu-

prinsă de un cuiu ; un câne negru intrând în casă ; un șorece rozând ghetetele, apa vărsată sub masă ; când 'i mânca piciorul, când întâlnea un iepure în cale, când un șerpe cădea dintr'o strășină ; când venea vorba de foc la masă, și mai cu deosebire, cea-ce era îngrozitor, o tăcere neasceptată, generală, în mijlocul unui mare prânz¹⁾ ; fără a mai vorbi de animalele ale căror aspect singur era o cobe rea, ca, de pildă, bufnițele, milani, lupii, când te vedea el mai întâiu, și corbi, cari totuși erau de bun augur la căsătorii.

Ceva mai mult. La noi, cel puțin Guvernul și Ministerele nu sunt superstițioase ; dar la Romani când se dau în arenda domeniurile Statului, se începea tot-d'a-una cu lacrul *Lucrin*, din cauza cuvântului *Lucrum*, adică folos, pentru ca să 'i meargă pururea Statului cu folos !

Superstițiunea, prin urmare, era recunoscută și oficialmente la Romani !

teau intra cu piciorul stâng. De acea și scările templelor erau în număr fără soț, așa în cât credincioșii intrau neapărat cu piciorul drept în templu. (Migne, *Encycl. théol.*, t. 48, vol. II, p. 308.)

¹⁾ La noi, în asemenea caz, se zice că se naște un drac ; superstițiunea, de și de origină păgână, a luat un caracter crescin, ca multe altele.

Poporul întrupează în superstițiunile séele tot capitalul ce posedă de cunoscințe, de credințe religióse, de tradițiuni istorice, de aspirațiuni câte o-dată. Dupě cum vom vedea ele aũ adesea un fond poetic care mișcă inima celor mai sceptici, ca și cãntecile, baladele, basmele populare.

„Or care ar fi, dice d. Marmier, origina acestor tradițiuni populare, e un studiũ curios de a cerceta caracterul lor, de a afla, sub mantia lor, simbolul saũ faptul istoric ce ascund. Ar fi și mai curios încã, de a constata, prin asemãnãri numeróse, rudenia lor cu tradițiunile altor popóre, transformațiunile lor necesariĩ și filiațiunea lor.“¹⁾

Écã sfatul ce am cãutat sě urmez aplicãndu-l superstițiunelor poporului nostru.

Superstițiunile populare, despre care ne va fi aci cuvântul, s'ar putea clasifica în mod sciințific; ele s'ar grupa ast-fel cu privire la Mecanicã, la Acusticã, la Opticã, la Hydrostaticã, la Chimie, la Medicinã, la Meteorologie, la Chiromancie, la Astronomie, etc.

De óre-ce însã acéstã conferință nu are pretențiuni sciințifice, vom urma o cale mai puțin rigurósã. Vom lua omul de când vede

¹⁾ *Souvenirs de voyage.*

lumina zilei și vom analiza cele mai interesante superstițiuni privitoare la naștere, la căsătorie, la mörte, pe acele ce se ating de acțiunile mai însemnate ale vieței lui, în sfârșit superstițiunile despre animale, plante, astre și elemente. Nu mă voiu feri de a mă abate, pe alocurea, de la drumul cel drept, ori de câte ori privilegiul unor asemeni digresiuni pe potecele nădrăvane ale imaginațiunei poporului mi se va părea oportun.

*

Înainte de a naște se recomandă mumelor, care poftesc la ceva și cari doresc mai cu seamă pöme pe care nu le pot avea îndată, de a nu pune mâna pe corpul lor, de témă ca copilul să nu pörte aidoma însemnat în acel loc, obiectul ce ele aũ vrut să aibă. Acéstă credință se găsesce în Lotaringia¹⁾, în Francia și la multe alte popöre, de și sciința modernă o respinge ca neîntemeiată, cu tötă aũtoritatea contrarie a lui Hippocrat, Galien, Aristotel și Voltaire.

*

¹⁾ Chesnel, pag. 732; Laisnel. II, p. 1. Unii autori moderni tot mai susțin ca întemeiată acéstă superstițiune.

Indată ce se nasce copilul se pune în baia, în care va fi scăldat¹⁾ puțin unt-de-lemn, o monedă și sare. Fără a insista asupra unt-de-lemnului și a monedei²⁾, cari represintă belșugul ce se uréză viitórei ființe, mă voiü opri asupra presenței sărei.

Sarea e unul din elementele cele mai importante din mitologia popórelor. La Anticii sarea era simbolul prieteniei și se oferea la începutul mesei; de acolo vine zicétórea nóstră de astăzi „Pâine și sare nu măi mánânc cu tine“³⁾. Adică, rupem prieteșugul, devenim vrájmași. La Romanii deja era fórte réü, când se vërșa sarea la masă, superstițiune care s'a păstrat și la noi și la francesi.⁴⁾ Sarea era asemenea consacrată înțelepciunei.⁵⁾ La sacrificii sarea însemna

¹⁾ Plutare ne spune că Grecii spálaü copii în vin. La noi numai podgorenilor le dá mâna să le spele cu vin în loc de apă.

²⁾ În Bearn, în asemenea ocasiune, se aruncă pe fereastră grâu și monede (Chesnel, p. 731).

³⁾ Décă mánânci cu arabul sare, te poți încrede în sprijinul lui (Chesnel, p. 1058). „Esitasse enim salem cum panem et caseo, ut *proverbio* apparet.“ (Plinii Hist. Nat. XXXI.)

⁴⁾ Chesnel, p. 1058; Souché, p. 8.

⁵⁾ Migne, II, p. 462.

curăţenia sufletului şi să oferea Zeilor amestecată cu grâu.¹⁾ Ea se întrebuiţa în lustrăţiuni, sau purificarea cu apă, obiceiū care trecu în creştinism. Sarea era întrebuiţată de vrăjitori în toate compoziţiunile şi evocările lor.²⁾ Astăzi chiar, în Franţa, mirele, în ziua căsătoriei, pune puţină sare în busunar, pentru a fi la adăpostul vrăjirilor³⁾ şi în Normandia pentru a feri vacile de descântece se atârna de córnele uneia din ele un mic săculeţ umplut cu sare.⁴⁾ La noi Vinerea după St. Toader se dă la vite sare descândescântată ca să nu le facă Sânt-Toaderii rău; asemenea şi în cea din urmă Marţi a lunii lui Martie.

De aceia în descântece se pomenesce tot d'a-una de sare. Ast-fel în Bucovina în descântecul *de dênsele* :

„Apă curgătoare
 „Eu te sorocesc
 „Tot cu pâne şi cu sare
 „Să lecuesci pe cutare.⁵⁾

¹⁾ Mixtaque farra salı. — Parcaque mica salis (Ovid, *fast.* I, 128, II, 348); De aci vine şi la noi obiceiul de a asvârli cu grâu în ziua de anul nou.

²⁾ Chesnel, p. 1224.

³⁾ Idem, p. 1163.

⁴⁾ Idem, p. 1229.

⁵⁾ Columna lui Trajan, an II, No. 43.

La St. Andreiū se descântă sare și se îngrópă sub pragul staulelor de vite, de unde apoi se desgrópă și se dă de mâncare vitelor spre a fi ferite de fermecătorii și vrăji. Asemenea e credința să nu luăm în mână sare în ziua de Pasce. Se credea că sarea este un antidot fără pereche contra puterei iadului. Dracul urășce atât de mult sarea, încât nu mănâncă nimic sărat la Sabbat. Scoțianii cred că apa sărată face minuni. Locuitorii insulelor Hebride și Orcade nu uită nici o-dată de a pune pe pieptul morților lor un vas plin de apă cu sare, pentru a isgoni, ție ei, spiritele infernale. Sarea e simbolul eternității și al înțelepciunii pentru că ea nu se strică nici odată.¹⁾

Ast-fel se esplică rolul ce jócă sarea în credințele popularę; putem ție că sarea, ca măraru, se amestecă în tóte, și tot-d'ă-una spre bine; chiar o conferința Atheneistă nu ar fi gustată dacă ar fi *nesărată!* Numai în ochii sarea nu e bună!

*

Sę ne întórcem la copilul noū născut, astfel sărat de cu vreme. Trei țile după

¹⁾ Migne, II, p. 498.

nascere se întinde masă mare pentru a îndupleca ursitórele cari vin atunci să hotărască destinul copilului. Acéstă superstițiune este asemenea de origină păgână. Ursitórele sunt acele Parce ale anticilor care presidaū la viață și la mórte și cari regulaū sórta muritorilor.

*

In anticitate femeia greacă nu eșia din casă pentru a se duce la templu de cât patru-deci de zile după facere.¹⁾ Acest obicei se păstrează până acum și la noi: biserica înlocuesce templul.

*

Printre superstițiunile privitóre la copii voiū menționa acea a **deochiului**. Cine dintre D-vóstre nu scie că îndată ce un copil suferă de durere de cap seú de răcială, se chiamă baba ca să-í descante de deochiú? Poporul crede că cine-va, cu ochií reí, s'a uitat la copil și l'a deochiat. Tóte popórele vechi și moderne aū cređut că privirea ochilor are o putere periculósă și magică care nu se póte înlătura de cât cu nisce ceremonii particulare.

¹⁾ Censorinus, cap. 11.

Acésta snperstițiunea se urcă în vremurile vechi, până la Indieni.¹⁾ Ea este fórte respîndită în Scoția²⁾, în Francia, în Britania și mai cu deosebire în Italia, unde Neapolitanii pun cel mai mare credémént în *jettatura*. Pliniu³⁾ ne vorbesce de vrăjitoriî iliriani a căror privire ameția și putea să dea chiar mórtea; anticiî credeaû asemenea că óre-carî femeî din Sciția puteaû omorî cu privirea.⁴⁾

În tótă Abysinia se crede și astăđi în deochi și când vre o persónă de distincțiune vrea să bea o slugă îi pune înaintea ochilor o pânză ca să'l apere de ochiî rěi.⁵⁾ În Peloponez d'abia nasce copilul și móșa îi acopere capul cu un vėl și 'i pune pe frunte puțin noroiû luat dintr'un vas unde apa a stat mult timp.⁶⁾ Acesta nu e alt ceva de cât *sbenghiul* pe care și la noi îl întrebuintéză mumele pentru a feri copii de deochiû.

¹⁾ Noel, *Dict. de la Fable*. Ei numesc deochiul *drichti-docha* (Chesnel, p. 664.)

²⁾ Migne, II, p. 880.

³⁾ *Hist. Nat.*, VII, cap. 13.

⁴⁾ Montaigne, I, 20.

⁵⁾ *Curiosités théologiques*, p. 147.

⁶⁾ Migne, II, p. 879.

Arabii, Turcii și Israiliții¹⁾ au și ei credința deochiului. Ea se întinde și asupra animalelor, cari pot și ele fi deochiate; Romanii credeaŭ acésta, după cum putem judeca prin următorul vers a lui Virgiliu „Nu sciu ce ochiŭ mi-a amețit mielușei.“²⁾ Numai Spaniolii au mers și mai departe. Abatele Migne ne spune³⁾ că „un Spaniol avea ochii atât de ageri în cât uitându-se fix la ferestrele unei case îi spărgea geamurile!!

*

Afară de sbenghiŭ, despre care pomenii adinea-orî, poporul mai întrebuintează și alte preservative contra deochiului. Se obicinuesce a se îmbrăca copii cu roșu saŭ a le atârna de scufițe funte de panglică roșie; pentru același scop Turcii cred în culórea albastră.⁴⁾ Pentru a feri copii de deochiŭ, când cine-va se uită prea lung la dênșii, mumele îl rógă să nu se mire și să scuipe de trei ori spre copil. Acéstă superstițiune ca și aceia de a-și scuipa în sîn este dintre cele mai interesante.

*

¹⁾ Laisnel, I, p. 268.

²⁾ *Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.*

³⁾ II, p. 879.

⁴⁾ Chesnel, p. 664.

Se scuipe în sîn când într'o societate se numără acei ce sunt de faciă, cea-ce e o piază rea; de aceia și ciobanii nu spun numărul esact al oilor, superstițiune pe care o au și francesii, și care e de origină romană, căci, ne spune Virgiliu: „Lupul mămăncă oile numărate.¹⁾

Anticii obiceiuaă de a-și scuipe de trei ori în sîn ori de câte ori credeaă că trebuie să se păzescă de duhurile rele;²⁾ această superstițiune este și astă-đi fôrte respîdită la noi.

Pliniu ne spune că Romanii mai 'nainte de a eși din casă, scuipeă în încălțămîntea piciorului drept, pentru a fi feriți de vrăji.³⁾ Cartaginezii aveaă aceiași credință⁴⁾ și Peruvianii o au și astăđi.⁵⁾

La Romani când copilul era de o săptămână și trebuia să i se dea un nume, după ce era îmbăiat, doica îi ungea buzele și

¹⁾ *Non ovium curat numerum lupus*; Egl. VII.

²⁾ Migne, II, p. 760; Chesnel, p. 248; Laisnel, I, p. 304.

³⁾ Hist. Nat. XXVII; XXIX.

⁴⁾ Laisnel, I, p. 304.

⁵⁾ Dupuis, *Origine de tous les cultes*.

fruntea cu scuipat, pentru ca să 'l ferescă de ochii rei, țice Persiu.¹⁾

Acastă credință se lęgă de acea religiósă a lustratiunelor prin apă, adoptată de religiunile cele mai vechi ale lumei; ea este un rest din purificarea credincioșilor prin apă, cum vom vedea că există resturi din purificarea prin foc, apa și focul fiind cele două elemente ale cosmogoniilor primordiale cărora se acorda un cult religios. Ast-fel mai e la noi superstițiunea că în ziua de St. Ion flăcăi se ude cu apă pe tótă lumea ce trece pe lângă puțuri, ca să fie an mănos.

Nu este dar de mirare ca scuipatul să jöce un așa mare rol în superstițiunile populare vechi și noi. De aici vine și obiceiul vulgar de a 'și uda două persoane degetele mari și a le împreuna pentru a lua un angagement serios. Tot ast-fel în Francia copii jură pe scuipat, trăgând cu piciorul d'asupra²⁾ jurământ förte solemn pe care îl întrebuintează și la noi copii.

*

¹⁾ *Exemit puerum, frontemque atque uda labella
Infami digito et lustralibus ante salivis
Expiat, urentes oculos inhibere perita.* (II, 32 et seq.)

²⁾ Souché, p. 20.

Dacă aceste preservative contra deochiului nu aū reușit, copilul s'a deochiat. Se chiamă atunci o femeie ca să 'i dea de deochiū; acēsta ia un pahar cu apă, în care aruncă cărbuni aprinși, ȳicēnd un descāntec; dacā copilul e deochiat tăciunele sfirie și se svârcolesce, alt-fel el se duce la fund. Apa în care s'aū stins ast-fel cărbunii e bună de leac, se dă de bēut copilului bolnav și 'i se udă tēemplele cu dēnsa.

Acest obiceiū se găsesce și la francesi ¹⁾ și are asemenea obârșie păgānă. Euripid ²⁾ și Atheneu ³⁾ ne spun, într'adevăr, că Grecii făceaū apa lustrală (cum am ȳice aiasma lor) cufundānd în apă ordinară de bēut un tăciune luat după rugul pe care arsese victima sacrificată Zeilor.

Vedeți, Dómnelor și Domnilor, în ce depărtată anticitate găsim origina unor superstițiuni care ne sunt atât de familiare.

*

Pentru că am vorbit de descāntecul de deochiū ar fi locul de a ne ocupa aici de

¹⁾ Laisnel, I, p. 83.

²⁾ Herc. fur. v. 928.

³⁾ Lib. IX, cap. 18.

cele-lalte descântece și în general de minunósele lecúiri ale babelor, carí n'aú învêțat medicina la nici o facultate.

„Mêtușele cu bobii fac multe și desfac,
Și vrăjitorul ăla și apele închiagă“

dice Eliade.

Mi este însă témă de a nu atinge susceptibilitatea chiar a multora dintre D-vóstre, atât de respîndită e superstițiunea în cea-ce privesce tãmaduirea bólelor de către ómenii necompetinți.¹⁾

Apoi nu m'aș consola de a micșora câtuși de puțin credința cui-va, căci credința e unul din mijlócele cele mai puternice de însănêtoșire. Ast-fel se póte esplica cum bolnavii, duși pe paturí în templele Zeilor anticí, se însănêtoșau numai prin convingerea de carí erau pătrunși că trebuie să se însănêtoșescă.

Nu voiú afirma că babele sunt absolut necompetinte pentru vindecarea unor bóle; dar atunci leacurile lor sunt tocmai acele povățuite de Doctori. Era natural că într'o țarã unde acum 30 sau 20 aní, medicii

¹⁾ Indrãsni-voiú să prenumër printre acestia și pe prea faimosul Comite Matei?

erau tot atât de rari, cât sunt de rari astăzi oamenii cari nu se ocupă de politică, experiența să înlocuiască știința. Leacurile babeilor, chiar acum singurele de care țeranul român poate să se bucure la nevoie, nu trebuie să ne mire de loc.

În Babilonia, ca și la Romani,¹⁾ se espuneau bolnavii din'aintea casei și rudele întrebau pe toți trecătorii dacă n'au avut cum-va așa bôlă și ce leacuri au întrebuințat.²⁾

*

Strașnicele babe cred că ne pot tămădui de multe bóle. Între altele de *Gușter* (bôlă de gât ca un soi de *Croup*) numai prin ajutorul apei trecute prin pielea șopârliei ce se numesce **Gușter**. Acéastă credință se

¹⁾ *Ille ut depositi proferret fata parentis*, (Virgiliu, *Æn.* XII, 395).

²⁾ „Medicina făcea parte din științele oculte și mult timp preoții singuri o practicaū. Bólele erau trimise de geniuri rău făcătoare séu de deii suprați. Vindecările deveneauă ast-fel minuni și magii. Dér operile magice erau rezultatul explicațiunei științifice a legilor naturei; ast-fel cei d'ântăiū thaumaturgi nu pot fi învinovațiți de a fi fost șarlatani.” (Salverte. *Des sciences occultes*, Paris, 1829 n -8, II, p. 60.)

găsesce și la alte popóre, Pliniu o reamintesce în Istoria sa Naturală¹⁾; Albert le Grand ne învață că șopârla vindecă bólele de piele, de cancer și de epilepsie. Aceste superstițiuni provin din faptul că diferitele popóre antice și moderne privesc șopârla ca amica omului²⁾, care merge cu protecțiunea ei până acolo că 'l deșteaptă din somn când îl vede amenințat de un șérpe.

*

Timpul nu ne permite de a examina numeroásele superstițiuni privitoare la bóle. O babă destoinică și pricepută se crede în stare de a vindeca de orí-ce bólă, după ce bolborosesce dicători tradiționale, începând mai tóte ast-fel: „De la mine descântecul, de la Dumeđeú darul!“

Sum departe de a ríde de aceste naive superstițiuni; omul la nevoe și la disperare întrebuintéază tóte doftoriele ce 'i sunt recomandate de bună credință, chiar când ele nu 'i aú fost ordonate prin rețete formale.

*

Apoi tot omul are în sine o dosă de superstițiune înăscută. Cum ne am mira de

¹⁾ XXXII, cap. 28.

²⁾ Souché, p. 27; Chesnel, p. 550.

a vedea poporul neînvăţat dând deplină credinţă unor nimicuri, când scim că ómeni iluſtri în istorie, al căror nume au străbătut ſi vor străbate încă veacurile, erau ſuperſtiţioſi ca niſce..... români? Voiſu reaminti în treacăt numele a cător-va din ei. Pythagoſa, Chaterina II¹⁾, Frideric cel mare al Prusiei²⁾, Tiberiſſu³⁾, Titu-Liviſſu care ſcrie despre auguri: *mici lucruri ſunt aceſtea, dar ne despreţuind aceſte mici lucruri ſtrăbunſi noſtri făcură atât de mare acéſtă republică,*⁴⁾ Virgiliu, Tacit, Ceſar, Plutarc, Nicole⁵⁾ ſi mai cu ſémă Bacon, care leſina când ſe întâmpla vre o eclipsă de lună. Sueton ne ſpune că *August* într'atâta ſe temea de tunet, în cât ſe ascundea în pivniţă, ſi purta cu el o pele de lup de mare, ca talismaſ. În *Ovidiu* D-lui Alecsandri vedem pe August întrebând :

Căzut'a rouă nóptea? Da; veſela natură
Pe tot firul de iarbă a puſ o picătură.

¹⁾ Chesnel, p. 71 ſi 102.

²⁾ Idem p. 254.

³⁾ Idem p. 539.

⁴⁾ *Parva ſunt hæc, ſed parva iſta non contemnendo majores noſtri maximam hanc Rempublicam fecerunt.*

⁵⁾ *Curiosités biographiques.*

Semn bun! Ajute'mi zeii ș'acest prielnic semn;
Prin fapte bune astăzi de mine să fiu demn;

și 'mi aduc aminte că însuși marele nostru poet când citi ultima sa opera la domnul Maiorescu, vërsându-i-se ceaiul, dișe: „E semn bun! piesa va reuși!“

Regii Franciei se credeașu privilegiați de a tãmadui de scrofulle (*écroulles*)¹⁾ numai atingându-le cu mânia, și regii Angliei de epilepsie. Ca să nu remână mai pe jos, regii Ungurii se credeașu și ei înzestrați cu facultatea de a vindeca de gãlbinare!²⁾

Acea ce numim adese ori manii nu sunt de cât rezultatul unor superstițiuni. Ast-fel, ca probe ciudate voiü aminti că *Corneille*, *Malebranche*, *Sarti* și *Hobbes* compuneașu în întuneric; *Mezeray* vecinic cu lumânarea aprinsă, chiar și diua; *Cujas*, *Goethe* și *Leibnitz* practicașu meditațiunea orizontală; *Buffon*, *Haydn*, *Paesiello*, îmbrăcați cu mare eleganță; *Bacon*, *Milton*, *Alfieri*, *Leonardo da Vinci*, *Bourdaloue*, se inspirașu de muzică; *Thomson*, autorul englez al poemului

¹⁾ „Le roi dit: Je n'ai qualité

Que pour guérir les écrouelles.“ (Béranger.)

²⁾ Chesnel, p. 491.

Anotimpii, sta zile întregi culcat în pat și dicea că nu vede de loc de ce s'ar scula ¹⁾.

Toți aceștia aveau se înțelege adânc înrădăcinată superstițiunea că dacă vor îndeplini condițiunile ce 'și impuneau, vor fi mai bine inspirați pentru compunerea operilor lor.

Câte o-dată superstițiunea e mai puternică de cât sfaturile cele mai înțelepte. Anibal cerea regelui Prusias să atace pe Romanii; acesta se scuză dicând că victimele sacrificate se opun: „Va să dică răspunse Anibal, mai mult credemânt dai unor miei de cât unui bătrân general.“

*

Printre superstițiunile privitoare la **căsătorie** se nu scăpăm din vedere pe aceia care ne opresce de a ne cununa în luna lui Maiu. Nimic mai latin de cât această credință; în tot răstimpul lui Maiu romanii nu se căsătoreau de frica *lemurelor* ²⁾ care se credea că'și îndeplinesc răutățile mai cu deosebire în această lună. Ovid și Plutarc ne învață că această superstițiune trecuse printre proverbe ³⁾.

¹⁾ *Curiosités biographiques*, p. 38.

²⁾ Umbrele morților.

³⁾ *Mense malas Majo nubere vulgus ait.* (Fast. V, 487.)

În Franca 1), și în deosebi în Normandia 2) și în Pyrenei 3). în Italia, în Scoția 4), unde se citează ca de rău augur întâia căsătorie a Mariei Stuart, contractată în Maiu 5), în Anglia 6) acei ce vor să facă căsnicie se grăbesc de a se cununa în Aprilie, sau la nevoie se ved siliți a amâna nunta pentru luna lui Iuniu.

*

Se mai crede asemenea la noi, ca și la consăngenii noștri franceși, că e foarte rău să se facă două căsătorii în aceeași zi și în aceeași casă; tot asemenea și când două mirese se întâlnesc în aceeași biserică 7).

Eu socotesc că tot mai bine să se întâlnească la biserică de cât mai târziu la tribunal.

Să trecem, de la veselie, la întristare.

*

1) Superst. anc. et modernes, lib. IV, cap. 3; Laisnel, II, p. 20; Edélestand du Ménil, *Etudes d'archéologie*, p. 121.

2) Chesnel.

3) A. de Nore, *Contes mythologiques*, p. 90.

4) Chesnel, p. 590; Souché, p. 24.

5) Walter Scott, *Démonology*.

6) Tylor, I, p. 82.

7) *Curiosités théologiques*, p. 84 și 87; Migne, II, p. 70; Souché, p. 23.

D. Teodor Burada, în cartea sa *Datinele poporului român la înmormântări*, a explicat foarte bine cum cele mai multe dintre superstițiunile întrebuintate la înmormântări sunt de origină romană. Ast-fel credințele că mortul neîngropat nu 'și ar putea odihni sufletul ¹⁾, spălarea trupului cu apă caldă și ungerea lui cu unsoări ²⁾, așezarea mortului cu picioarele spre ușă, adică gata de plecare ³⁾, banul ce se pune în sicriul mortului și care nu e de cât obolul ce anticii credeaă că trebuie să plătească luntrașului Caron, pentru a putea trece fluviul Acheron din iad ⁴⁾, versarea de vin peste rămășițele răposatului ⁵⁾, cuvintele de: „*s'ți fie țărîna ușoră*“, traducțiune literară a locuțiunei latine *sit tibi terra levis!* ⁶⁾ Conducerea sicriului de fluerari, al căror număr nu trebuie să treacă peste

¹⁾ Virgiliu, *Æn.* lib. VI, v. 325.

²⁾ Idem VI, v. 219.

³⁾ Pliniu, VII, 8; Persiu, III, v. 105.

⁴⁾ Juvenal, III, v. 265; Propertiu, IV, sat. 11, v. 7.

⁵⁾ Virgiliu, *Æn.*, VI, v. 219.

⁶⁾ Martial, IX, 30; Persius, I, 37; Virgiliu, *Egl.* X, 31; Ovidiu, *Trist.* III, el. 3, v. 76; Juvenal, VII, 205; Seneca *Hippol.*, v. 1220. Polyxena cade cu apăsare pe mormântul lui Achile, pentru a 'i face pământul greu, (Seneca *Troianele*, v. 1159.)

zece ¹⁾, mâncările ce se pun pe morminte ²⁾, ospetele funerare și pomenile ³⁾ și mai cu deosebire bocetele saū *neniae* ale anticilor, tóte aceste superstițiuni, pe care nu e român să nu le cunóscă, isvorésc din moravurile străbunilor noștrii a căror tradițiune s'a păstrat pênă astă-dí într'un chip în adevăr vrednic de admirațiune și de respect.

Voiú complecta, într'un mod sumariú, cercetările D-lui Burada, prin câte-va observațiuni personale privitoare la înmorméntări, care socotesc că merită atențiunea etnografului.

*

Ca și la noi, când murea un roman i se închidea ochii pentru ca să nu vadă durerea acelor ce'l încongióră. Când era pus pe rug, i se redeschideaú ochii, pentru ca să pótă vedea frumusețea cerurilor ce'i uraú ca locuință. De obicei se făcea portretul mortului de ceară, de marmură saū de piatră (la noi se face pe colivă) și acest portret însoțea cortegiul funebru, înconjurat de jelitóre plătite ⁴⁾.

¹⁾ Cicerone, *de legibus*, II, 22.

²⁾ Ovidiu, *Fast.* II, 538.

³⁾ Titu-Liviu, III, 22; XXIX, 46.

⁴⁾ Migne, II, p. 181.

Banul ce se îngropa cu morții la greci și la romani, se găsește și la germani, la Irlandezi, la Estonienii, la Santalii din Bengal, etc. ¹⁾.

*

În privința banchetelor funerare, credința că sufletele morților mănâncă bucatele ce li se pun în morminte este foarte respinsă. În Congo se face o mică gaură în mormânt pînă la gura mortului, pe unde i se bagă de mâncare o dată pe lună. Guwashii (din Siberia) pun și peschire ca să se pótă șterge morții la gură. Chinezul păstrează mai mulți ani cadavrul părintelui său, căruia îi servă regulat de mâncare. Indienii și adî dau prăjituri morților. Faustus se plînge că creștinii au păstrat aceste obiceiuri păgănesci. Spaniolii, Slavii, Bulgarii depun pâine și vin ²⁾ pe mormintele ființelor ce au iubit. În Anglia și adî se dau mîncări săracilor după înmormântări, ca la noi, și *plăcintele liturגיעi sufletelor*.

*

¹⁾ Tyrol, II, p. 368.

²⁾ *Nuncposito pascitur umbra cibo* (Ovidiu. Fast. II, v. 533); *Exigua feralis coena patella* (Juvenal, V, v. 85).

Tot de aceste credințe cred că trebuie să legăm obiceiul ce au țeranii noștri de a nu bea nici o-odată apă, din vasul cel mai curat, fără a vărsa o mică părticică ; acésta e destinată sufletelor repositurilor, care la romani se credea că rătăcesc împrejurul caselor, érá nu pământului său Zeiței Ceres, după cum s'ar putea interpreta. Ast-fel și Slavii în banchetele funerare asvârleau tot-d'a-una mâncări sub masă, pentru sufletul morților, și la multe triburi sălbatică nu se mânca nimic fără a pune ceva la o parte pentru strămoșii reposituri.

*

Aceste superstițiuni întăresc pe filosofi în teoria animismului. Selbatecii cred că toate obiectele au un suflet. Daniele făcute morților provin mai întâiu din credința că acel ce nu mai trăesce poate încă face ceea ce făcea o-dată. De aceia se înmormântau selbaticii cu arme, mâncare, chiar și țigări (monopolul tutunurilor 'și-ar îndoi venitul decât ar avea și clientela dușilor depe lume!). Herodot ne spune că, la Scyți, stăpênii se îngropau cu robi lor, pentru ca aceștia să-i slujească pe cea lume.

Aceste credințe animiste erau și sunt foarte puternice la negrii din Guinea, la Tonguși, Australieni, Tasmanieni, Groelandezi, Peruvianii, în Madagascar, etc. Sacrificiile despre care vorbim, resturi de păgânism aryan, s'a păstrat în Lituania pînă după Evul-mediu. Lucian ne spune acésta și despre Greci. Gali și Japonezii mergeau pînă acolo că nici datoriele nu și le plăteau, pentru ca să le achite cu mai mare dobîndă pe lumea cea-l-altă; écă un obicei pe care bancherii de adî de sigur că nu 'l-ar încuviința! Omenirea a devenit mai practică. Astă-dî Kanovicii din Borneo și Americanii din Winnebagos nu mai părăsesc mortului de cât vechituri netrebnice, o pipă și puțin tutun; Chinezii ard încă cai și ómenii..... în efigie, aur și argint de hârtie colorată și case de carton.

Din aceste cercetări rezultă că credința în suflet séu animismul mai nainte domnea și în domeniul animalității, în acel al plantelor și chiar în acel al substanțelor inorganice. Astă-dî animismul, gonit de sciință, s'a refugiat în ultimul culcuș, adică în doctrina sufletului omenesc.

Intrebuințarea **bradului** la înmormântări este foarte semnificativă ¹⁾. Ca și chiparosul, bradul era la antici un arbor funerar, figurând vecinicia vieții ²⁾.

*

De și medicina ne spune că cadavrul stă móle 24 ore, poporul nostru, ca și în departamentul Vosgilor ³⁾, crede că atunci când trupul mortului său numai gâtul lui e móle, e semn că o altă rudă din casă îl va urma repede în grópă.

*

O altă superstițiune, care e o urmă a credințelor păgâne în materialitatea sufletului. Se dice la noi, ca și în Elveția ⁴⁾, Scoția și China ⁵⁾, că se se deschidă îndată fereastra odăi în care móre cine-va, pentru ca sufletul său să pótă sbura; altmintreli sufletul bietului reposat ar fi osândit să rătăcească nenorocit prin casă.

*

¹⁾ Gubernatis, *Myth. plant.*, II, p. 289.

²⁾ Pliniu, XVI, 10.

³⁾ *Mélusine*, 1882, p. 455.

⁴⁾ Rothebach, in *Mélusine*, p. 128.

⁵⁾ N. B. Dennys, in *Mélusine*, p. 439.

Aci e locul de a vorbi de superstițiunea că nu e bine de a lua măsura unei persoane sau a umbrei lui, căci ar muri; dacă o asemenea credință s'ar realiza, devastătoare ar mai fi sarcina consiliilor de revisie! Și cu toate acestea, astăzi chiar zidarii pun în temeliele caselor trestii cu care au luat măsura umbrei vre unui trecător; ei cred că acesta va muri după 40 zile și se va preface în stafie¹⁾. Acastă superstițiune e în legătură cu frumoasa legendă a Meșterului Manole, care zidi în Monastirea Curtea de Argeș, pe soția lui. Póte că trebuința de a lua măsura morților pentru a le face cosciugul a dat nascere acestei credințe. În tot cazul superstițiunea acésta o găsim și la multe alte popóre; legendele ca acea a meșterului Manole, că bisericile, zidurile, punțile au trebuință de sânge omenesc sau de victime cari să fie îngropate de vii într'ênsele, sunt fórt respindite în Europa²⁾. În Scoția se crede că Pictii stropeau cu sânge omenesc temeliele uriașelor lor clădiri preistorice. În Italia podul Arta se dărâma mereu, pînă în

¹⁾ Dora d'Istria, *La nat. roum., Rev. des deux Mondes*, p. 434.

²⁾ Tylor, I, p. 122.

diua când se zidi într'ênsul nevasta meşterului constructor ; asemenea şi în legenda sârbească a întemeierei fortăreţei Skudra. Credinţa există şi în Germania, în Anglia, în Danemarca, în Grecia modernă ; în Africa, în Japonia, în Birmania, în Indiî ea se practica încă pênă în timpîi din urmă. Superstiţiunea poporului nostru provine prin urmare dintr'o vechie idee religiósă păgână de sacrificii omenesci pentru a căpêta zidurilor un geniû protector.

Nu găsiţi, Dómnelor şi Domnilor, că este curios de a urmări ast-fel, pênă lá cele mai depărtate noróde şi bătrîne mitologii populare, origina unor legende şi credinţe pe care adesea orî suntem dispuşi a le judeca drept inchipuirî poetice sau copilăresci ? „Jocuri de copii, dicêtori populare, obiceiuri şi superstiţiuni estravagante, tóte acestea pot fi fără însemnătate din punctul de vedere practic ; dar, din punctul de vedere filosofic, ele sunt pline de învăţăminte, prin raporturile ce aû cu fazele cele mai instructive ale culturei primitive. Superstiţiunile crude şi îngrozitóre, le recunóscem ca móşte ale barbariei primitive, pentru că omul — care le păstrează — e ca vulpea lui Shakespeare care, de şi domesti-

cită, mângaiată, bine hrănită, nu va perde nici o-dată viclenia selbatică a strămoșilor ei.“¹⁾

*

De la om la animale cred că nu am trebuință de nici o tranșițiune retorică.

Vom împărți superstițiunile privitoare la dobitoce: în cele ce sunt semne bune și în cele ce sunt semne rele.

Afară de *Gușter* și *Șopirlă* despre care am vorbit deja, dintre animalele de bun augur să luăm mai întâi **Rôndunelele**, bunele prevestitoare ale primăverei. Cunoșteți toți respectul și dragostea ce se acordă rînduniceii și cuibului ei: intrarea ei neașteptată într'o casă se crede cea mai bună prevestire. Acest sentiment e împărtășit de toate popoarele. În orice provincii ale Franței rîndunica e poreclită *găina lui Dumnezeu* și *mesagera vieții*²⁾; în Piemont, *puiul Domnului*, în Germania *pasărea Feciorei*³⁾. Pretutindenii se socotesc că este mare păcat

¹⁾ Tylor, I, p. 130.

²⁾ Chesnel, p. 463.

³⁾ Gubernatis, II, p. 252.

de a le strica cuiburile ¹⁾. Chinezii respectă rîndunelele, nu le vatămă nici o-dată și aŭ o zeiță pe care o represintă tot-d'a-una cu o rîndunică în mână ²⁾. Elien ne spune că rîndunica era consacrată zeilor Penați, și în vechia religiune a Germanilor acéstă pasere era de bun augur ³⁾.

Se pôte presupune că poporul a iubit rîndunica, nu numai pentru gingășia ei, déră și pentru serviciile ce'i face, mîncând insectele vătămătoare, ca multe animale pe care le-a consacrat.

*

Printre acestea e și **Barza**. Nu e animal pentru care țeranul român sê aibă atâta respect cât are pentru acéstă pasere; el crede că barza aduce foc pe casele acelora ce ar năpăstui-o. În Francia, în Germania ⁴⁾ și aiurea ea se bucură de aceiași dragoste respectuósă; în unele țeri acei ce ar fi omorît o barză erau osîndiți la amendă, la închisóre ⁵⁾ și chiar la mórte în vechia Thesalie ⁶⁾.

¹⁾ E. Souvestre, *le Foyer breton*; Souché, p. 27.

²⁾ Laisnel, II, 251.

³⁾ Chesnel, p. 463.

⁴⁾ Monnier, p. 154.

⁵⁾ Chesnel, p. 219.

⁶⁾ Voyage d'Anacharsis.

Barza priimi onorurile divine sub numele de Ibis în Egypt. Grecii anticî o consacra-seră Junonei și reîntôrcerea ei era sêrbă-torită. ¹⁾

Căsniciile Berzelor sunt modele de imitat și se dice că aceste paseri împing virtutea conjugală pênă la exces. Ast-fel D-l Gratien de Semur ne povesteste că o barză indig-nată de purtarea unei femei în lipsa băr-batului său, îl rêsibună scoțînd ochii aman-tului.

Feresce, Dómne, orașele de berze!

Am auđit însu'mi o istorie, saũ mai bine o dramă conjugală petrecută într'o căsnicie de berze. Curiositatea a împins pe nisce să-tenî să pună în cuibul unei berze douë ouë de gâscă, ca să vadă ce o se se întâmpile. După ce barza cloci aceste ouë împreună cu cele-l-aite, se pomeni naturalmente cu doui boboci de gâscă în cuib.

¹⁾ Se crede că berzele aũ simțimîntul recunos-cinței. Talleyrand îl atribuia și mai mult curcani-lor. Intrebând pe Cuvier care e animalul cel mai recunoscător, și naturalistul neputându'i rêsponde: „E curca, zise Talleyrand. Altă dată jesuiții intro-duseră curcele în Francia și astă-đi sunt curcele care ne aduc pe jesuiți.“ (Gratien de Semur, p. 209.)

Lesne ne putem închipui ce se petrecu atunci în inima bărzoiului; el plécă îndată furios și se reîntórce cu tot neamul berzelor din localitate, adică cu mai multe sute. Membrii acestui Areopag matrimonial defilă unul câte unul dinaintea cuibului, unde sërmana barză își aștepta sentința, și după ce fie-care examina corpul delictului, dedea o lovitură de cioc în capul sociei ce se credea vinovată. Acésta se înțelege muri mai 'nainte ca toți juriș s'și fi dat veridictul, și sociul se crezu rësbnat. Seminția berzească a rezolvat prin urmare cestiunea adulteriului ca și Dumas fils, printr'un *tuons-la!* Istoria însă nu ne spune dacă și berzele făceau parte din tribunalul care a executat pe barza presupusă.

*

Ne ar trebui o conferință specială pentru a arăta origina respectului ce se dă șerpilor de casă¹⁾. Voiș spune repede că acest animal, consacrat lui Esculap, jócă un rol considerabil în mitologia tuturor popórelor antice; el figurează mai în tóte religiunile, pentru

¹⁾ Gérard de Rialle, p. 81—103.

că e emblema vieții. În Egypt eternitatea era simbolisată printr'un șerpe; în ovreesce *hovah* însemnează *șerpe* și *vieță* ¹⁾. Babilonienii adoraū pe Baal sau sórele sub forma unui șerpe mare pe care îl hrăneaū în temple.

„Șerpele, dice d. Henri Martin ²⁾, este unul din elementele mistice ale druidismului și simbolul eternității, pentru că și schimbă pielea în toți anii.“

Indianii aū mare venerațiune pentru șerpī, cari toți sunt geniī, după dênșiī. Negrii aū un cult pentru șerpe; ei cred că sufletele ómenilor cari aū tráit bine intră în șerpī. Grecii și Romaniī aveaū asemenea în mare onóre șerpīi: o dată pe lună se duceaū prăjituri cu miere șerpelui celui mare care apăra citadela Atenei ³⁾, în Epidaur ei se bucuraū de un cult particular și lingă Lavinium era o pădure unde se da de mâncare șerpilor. In multe case de la Pompei se póte vedea un șerpe zugrăvit pe zid, dinaintea căruia ardea neîncetat o lampă ⁴⁾. Semi-Zeul Genius al Latinilor lua forma unui

¹⁾ Chesnel, p. 1062.

²⁾ Histoire de France, I, 82.

³⁾ Herodot, VIII, 41.

⁴⁾ Ernest Breton, *Pompei décrite et dessinée*.

șérpe ¹⁾ și Macrob ne spune că ofidienii erau simbolul ordinar al sórelui. Romani, ca și noi, credeaă că sunt pretutindenii geni păzitoare care se arătă sub formă de șérpe ²⁾.

În mitologia slavă reptilele erau considerate ca Zei penați cărora li se oferea lapte și ouă ³⁾. La Indienii Americii de Nord, la Peruvianii și la diferite populațiuni selbatece găsim acelaș cult. ⁴⁾

Nu este dar de mirare de a vedea că poporul cu toate că creștinismul a personificat răul prin șérpe, continuă a da reptilelor o venerațiune superstițioasă de origină cu totul păgână. Se scie asemenea rolul predominant ce șérpele jócă în basmele noastre populare.

*

Tot ast-fel animal de bun augur e și **Lupul** când ne este înainte; eă spun curat că, cu totă simpatia mea pentru superstițiunile populare, nu împărtaşesc de loc acéstă

¹⁾ Monnier, p. 665.

²⁾ *Nullus enim locus sine genio est, qui per anguem plerumque ostenditur.* (Servius ad AEn. v. 95.)

³⁾ Noël.

⁴⁾ Tylor, II, p. 311.

credință, și prefer să nu'mi iasă lupii înainte. Înțeleg mai bine pe Romani, cari nu tălmăceau ca semn bun întâlnirea lupului de cât decât îl vedea omul mai ântâiu ¹⁾, ceia-ce îi permitea să ia măsurile trebuincioase de apărare; dacă lupul vedea mai ântâiu pe roman, apoi lesne pricep că era semn rău de tot pentru acesta, mai cu deosebire dacă lupul îi făcea cunoștința prea de aproape! Acastă superstițiune e și la Francesi ²⁾, etc.

Una din credințele cele mai respindite în Europa e acea a lycantropiei sau existența unor ființe, aci ómenî, aci lupi ³⁾; tradițiunile populare ne povestesc în privința lor cele mai ciudate istorii. Se credea că vrăjitorii se prefăceau în lupi, în orgiile lor de nópte ⁴⁾. Se pôte dar că țeraniî români respectă pe *jupânul* lup, ca și latiniî, închipuindu-și că vre un om pôte să fie sub pielea lui ⁵⁾.

¹⁾ Virgiliu, *Egl.* VIII, 95; Pliniu, *Hist. Nat.* VIII, 34; Herodot, IV, 105; Petroniu, LXII.

²⁾ Sébillot, p. 107; Laisnel, II, p. 129; *Evangile des quenouilles.*

³⁾ Gérard de Rialle, I, p. 63; Laisnel, I, p. 181.

⁴⁾ Migne, II, p. 226.

⁵⁾ D. George Chițu crede că poporul nostru respectă lupul în amintirea lupóiceî care a lăptat pe Romul și Remu.

Acésta însă nu'î împedică de a prăsnui Lucinu la 17 Octombrie, pentru ca să fie feritî de lupi ¹⁾.

*

Din contra la Francezii ²⁾, Greci moderni ³⁾, Musulmanî, Indieni, Scoțieni ⁴⁾, e semn rêu să întălnescî un **Epure**, ca și la noi și la Romanî.

Celebrul astronom Tycho-Brahé avea gróză de epuri și se întorcea îndată acasă când întălnea vre unul ⁵⁾.

La țară epurele trece de vrăjitor ⁶⁾.

*

Dragostea omului îmbrăcișeză și dobitoce cu totul nevătămătore, cum, de pildă, găr-gărița și greerul. Cunóșteți obiceiul fetelor și a băeților, când prind o **Gărgăriță**, de a o

¹⁾ Asemenea și la Mărtiniî de tómnă, adică 40 zile înainte de Crăciun. Lupul își are ziua lui la Mărtinul cel mare de tómnă, a doua zi de Sf. Ion gură de aur (13 Noembrie).

²⁾ *Evangile des quenouilles*, II, 3; Sébillot, p. 101.

³⁾ Noël.

⁴⁾ Chesnel, p. 555.

⁵⁾ *Curiosités biographiques*.

⁶⁾ Sébillot.

pune pe palmă, fără a'i face nici un rău și a'i dice:

Gărgăriță, Mărgăriță,
 Incotro vei sbura
 Acolo m'oi insura:

Se crede că gărgărița se duce să porțe veste acolo unde o trimetem, și că e păcat să o omorăm. Câte trele aceste superstițiuni, privitoare la gărgăriță le întâlnim la Germani ¹⁾, la Francezi ²⁾ și la alte popóre.

*

Istoria mitologică a Greerului e și mai interesantă. Dacă țăranul român, ca și cel francez ³⁾, iubește cântecul monoton, dar vesel, al greerului, pe care îl consideră ca protectorul vetrei sale, apoi această dragoste superstițioasă nu trebuie să ne surprindă căci o găsim până la Aborigenii Europei, sau Aryanii, cari pe malurile Indului, credeau că greerul este veselia și propășirea casei ⁴⁾.

¹⁾ *Mélusine*, p. 441.

²⁾ Sébillot, p. 286; Souché, p. 16

³⁾ Monnier, p. 668; Sébillot, II, p. 293; *Supers. anc. et mod.*, IV, cap. 5; Chesnel, p. 439, Laisnel. p. 250, 264.

⁴⁾ Gérard de Rialle, p. 76.

Englezii au un respect aprópe religios pentru această insectă, despre care se póte judeca prin povestea lui Dickens *Greerul căminului*.

*

Dintre animalele cobitóre a rěu, vom lua întâiú pe cea mai nesuferită, pe **Cucuvea**. Tóte popórele au interpretat ca semn rěu și lugubru cãntecul cucuvai, afară de Sicilianii și de Athenianii ¹⁾ care o consacraseră Minervei ²⁾. Cu tóte acestea Menandru scrie: „Când cucuveaua începe să țipe, avem dreptate să ne fie frică.” Câte-va versurí de Virgiliú ³⁾ și Silius Italius ⁴⁾ ne învață că Romanii, ca și noi, urău cãntecul cucuvai, iară Ovidiú ne spune lámurit că el era prevestitorul crudei morți. ⁵⁾

*

Nu mai puțin neplăcut este urlatul **Câinilor** nóptea. Descripțiunile lui Virgiliú și

¹⁾ Noel.

²⁾ Chesnel, p. 49.

³⁾ Serqua culminibus ferali carmine bubo
Visa quæri et longas infletum ducere voces.

⁴⁾ Obseditque frequens castrorum limina bubo.

⁵⁾ Ignavus bubo dirum mortalibus omen;
Nam diræ mortis nuntius esse solet.

Ovidiū, în care arată cum câinii au prevestit, prin urlate, mórtea lui Cesar, sunt fórte cunoscute. Bolintineanu, în: *o nópte la morminte* :

Lătra departe câinele
 La duhuri neguróse,
 Scoteau din grópă mânele
 Scheletele hidóse.

Francezii ¹⁾ și în special Provențalii ²⁾ împărtășesc această superstițiune. Românul crede asemenea că unde câinele sapă grópă va muri cine-va.

*

Inimicul tradițional al cănelui, **Pisica**, nu stă mai bine în inima poporului. Ca și la noi, în Franca ³⁾, se crede că dracul se ascunde sub forma de pisică, și poporul român îi dăruește 7 suflete. Egyptianii adoraă pisica sub denumirea de Aelurus ⁴⁾, și în Lotaringia se crede că dacă li se taie códa sau urechia nu mai sunt priimite la Sabat;

¹⁾ *Evangile des quenouilles*, III, 9.

²⁾ Chesnel, p. 200.

³⁾ Chesnel, p. 189; Sébillot, p. 43.

⁴⁾ Noel.

de aceia se păstrează obiceiul de a li se tăia urechile mai cu seamă.

Când te muți să ieși tot din casă afară de pisică. E bine să vă reamintesc acesta în ajunul Sfântului George.

Printre alte superstițiuni privitoare la pisică, să nu uităm că ea face funcțiune de barometru, de ore-ce când se spală, sau își linge labele, o să plouă ¹⁾. Să băgăm iarăși bine de seamă ca vre o pisică să nu intre în odaia unde se află un mort, căci dacă ar sări pe deasupra lui, mortul s'ar face strigoiu.

Cu toate aceste prevențiuni, au fost ómenii celebrii cari au avut pasiune de pisici, precum : Crébillon, Saint-Evremond, Sacchini și Godefroy Mind, poreclit *Rafaelul Pisicilor* ²⁾.

*

În sfârșit, pisicile cel puțin sgărie, dar **Porumbelul**, despre care se credea chiar că nu are fiere ³⁾, simbolul blândetei și al inocenței, pasărea iubită de Venus pentru ce e ursuză? Se crede la noi că nu e bine să ai

¹⁾ *Evangile des quenouilles*; II, 25; Souché, p. 11; Sébillot, II, p. 44.

²⁾ *Curiosités biographiques*.

³⁾ Quitard, *les Proverbes français* p. 276.

porumbei în curte. Dacă mergem pênă la anticele mitologii, găsim în *Rigveda* porumbul funebru, cenușiū saū negru, ca mesager al întunecimelor nopței și al ernei¹⁾ Un imn indian îndemnă pe credincioși a bles-tema mórtea— când *Kapota*, saū porumbul negru, atinge focul. In Iliada, la înmormên-tarea lui Patrocle, unul din jocurile funebre consistă în a trage cu săgeata în contra unui porumb spânzurat de catartul unei co-răbii²⁾. Porumbelul este asemenea un sim-bol funebru pe mormintele creștine. O mare parte din populațiunile Italiei, a Germaniei, a Olandei și a Rusiei crede că e păcat de a mânca porumbei. In Normandia se crede că morții revin câte o dată sub forma de porumbei albi³⁾. In fine, în Francia, când cine-va trage să móră și nu'și póte da su-fletul, e bine să se desfacă pernele, căci póte să se găsească înăuntru pene de porumbei, care prelungesc agonia murindilor⁴⁾. Orī și cum ostracismul acesta contra porumbeilor este nedrept și nemeritat.

*

¹⁾ Gubernatis, *Myth. zoolog.* p. 311.

²⁾ *Ib.* p. 257.

³⁾ M-lle Am. Bosquet, *la Normandie merveilleuse.*

⁴⁾ *Mélusine*, p. 370.

Nu voiŭ lua tot ast-fel apărarea cruzilor **Paiangenŭ**. Rom nul crede că orŭ-ce paiangen va omori, se scapă de un păcat. Paiangenul e cobe rea ŝi la Francesŭ ŝi la Toscanŭ¹⁾; chiar, c nd, spre s r , e semn bun, trebuie omorit²⁾. Anticii socoteau că p nzele de paiangen sunt prevestiri funeste³⁾. Astro-nomul Lalande nu  mp rt ŝia aceste superstiŝiuni; el nu numai că iubea paiangeniŭ, d r    ŝi m nca, ŝi at t gust avea pentru d nŝii în c t purta tot-d'auna c ŝi-va paiangeni în busunar, cum am avea noi cofeturi⁴⁾,

*

T te aceste animale, orŭ c t de respectate s u urŭte ar fi ele, a  acelaŝ sf rŝit firesc; pentru a încheia cele ce aveam de dŭs despre d nsele, voiŭ aminti o ciudată superstiŝiune popular  privitoare la cadavrele animalelor. Trec nd pe l ng  un hoit  mpuŝit, suntem sf tuitŭ să ne  inem cu m na de păr. Nu m'am putut domiri încă asupra  nŝelesului acestei credinŝe; socotesc  ns  că în

¹⁾ Noel; Souché, p. 23; Sébillot, p. 283.

²⁾ Chesnel, p. 57.

³⁾ Noel.

⁴⁾ *Curiosités biographiques.*

asemenea împrejurare ar face cine-va mai bine să'și astupe nasul!

*

Din regimul vegetal vom căuta să pătrundem înțelesul superstițiunilor relative la alun, la plop și la usturoiū. Credințele în erburile de leac sunt prea numeroase și pot face mai bine obiectul unui studiu de medicină populară pe care D. Hasdeu l'a început cu erudițiunea și competența D-sale recunoscută.

*

În nóptea spre Ispas (Inălțarea) și la S-ta Maria-Mare, merg flăcăii și fetele în pădure să culégă florī de **Alun**, care, zic ei, înfloresc și se scutură în acea nópte, și care sunt bune de dragoste și de leac. Alunul jócă un mare rol în mitologia popórelor. Eva vinovată s'ar fi ascuns într'un alun. Sfânta Agata trece în toți anii marea de la Catano la Gallipoli pe cója unei alune; pe o asemenea cójă Hercule s'a întors în Italia de la grădina Esperidelor. În basmele populare, zinele își fac trăsuri din alune. Rămurile de alun serveau mai cu sémă a găsi comorī, și poporul rus are superstițiunea de a purta în bosunar o alună pentru a se îm-

bogăți. În Italia, în Anglia, în Germania, poporul crede în virtuțile minunose ale alunului. La nunți se împărțeau alune și nuci, ca simbol probabil al generațiunei; în Germania se puneau în morminte, ca semn bun de renaștere și de nemurire ¹⁾.

*

Din contra, **Plopul** e un pom de rău augur. În evul mediu și până în secolul al XVIII, el era un oracol pentru fetele ce voiau să știe dacă au să se mărite sau nu ²⁾, cum e busuiocul la noi, pe care fetele îl fură din căldărușa popii în ajunul Bobotezei pentru a-l pune noaptea sub căpăteliu și a visa pe viitorul lor bărbat ³⁾. Anticii credeau că plopul e un arbore dedicat infernului și demonilor ⁴⁾; plopul negru era un pom funebru, ca și chiparosul, și consacrat Proserpinei, zeița Infernului. Plopul deveni un arbor profetic: partea foii neagră figura noaptea și partea cea albă ziua ⁵⁾.

*

¹⁾ Gubernatis, *Myth. plant.* II, p. 240.

²⁾ Chesnel, p. 880.

³⁾ Reinsberg-Düringsfeld, *Traditions et Légendes de la Belgique*, Bruxelles, 1870, in - 8, t. I, p. 74.

⁴⁾ Migne, II, p. 272.

⁵⁾ Gubernatis, II, p. 286.

O superstițiune care pare destul de bizară la prima vedere, e obiceiul ce au țărani, la Sf. Andrei¹⁾, de a unge țâțânele și pragurile ușilor la case și la staule cu **Usturoi**, ca să gonască duhurile necurate. Ea însă nu ne va mira când vom ști că Romani credea că usturoiul are proprietăți contra vrăjilor și a descântecele²⁾. In Sanscrit usturoiul se numește *bhūtagna*, sau *omorător de monstri*. In credințele populare ale Asiei Minoare, ale Greciei, Scandinaviei și Germaniei de Nord se atribue usturoiului o putere magică bine făcătoare. Pliniu spune că usturoiul vindecă mușcăturele veninoase³⁾. In Sicilia se pune usturoi pe patul femeilor când nasc⁴⁾ și în Britania se pun cățeii de usturoi înșirați la gâtul copiilor pentru a'î feri de bóle⁵⁾.

*

¹⁾ Voi, creștinilor popóre
Faceți cruci mântuitoře,
Căci e nóptea 'ngrozitoare,
Nóptea Sfântului Andrei. (*Alecsandri*.)

²⁾ Chesnel, p. 38.

³⁾ Incussere Deos inflantes corpora, si non
Praedictum ter mane caput gustaveris alli.
(Parsiu, VI, 188.)

⁴⁾ Gubernatis, II, 7.

⁵⁾ Sébillot, II, 328.

Să nu părăsim Botanica până nu vom lămuri și superstițiunea despre **Iarba Ferului**.

Poporul crede în existența acestei ierbi, care descue orî ce lacăt sau orî ce bróscă și taie drugii de fer¹). Superstițiunea despre care ne preocupăm se găsește la diferite alte popóre. In Franche-Comté și Warloy-Baillon e iarba *a lairecule* care taie oțelul ; un cal, care ar călca d'asupra ei, s'ar despotcovi îndată ²). In notele lui Artus Thomas, care însoțesc traducțiunea *vietei lui Apollonius de Tyane* de Blaise de Vigenère, se vorbește de o *iarbă a lui Marte*, care are proprietatea de a sfărâma lanțurile prizonierilor și de a descuia tot felul de brósce ³). In Elveția se crede în o iarbă care rupe potcovele cailor, *sferra cavallo*; poporul e încredințat că ea pôte să taie lacătele ⁴). Latiniî cunoșteau o aseme-

¹) Aflu, prin d. Hasdeu, modul cum poporul român crede că hoții capătă iarba ferului. Ei ascéptă când plécă aricióca, iaă pui ei și 'i închide, îngrá-dindu'i cu micí uluci, la care pun un lacăt încuiat. Aricióca, întorcându-se, spre a putea intra la puil sói se duce de caută iarba ferului, cu care taie lacătul. Hoții, care pândesc, n'aă apoi de cât să o ia și să se slujescă în spargerile lor.

²) Mélusine, p. 71 și 349.

³) Laisnel, I, p. 217.

⁴) Gubernatis, II, p. 87.

nea iarbă ¹⁾ care se numea *sideritis, ferraria* ²⁾. Rușii au *iarba care deschide* (rasriv-trava) întrebuințată de hoți. Indianii, la cari mai tot d'a una aflăm deslegarea miturilor populare, credeau, după cum constatăm prin innurile vedice, în *iarba care deschide*: acésta personifică luna, care în religiunea indiană este regina ierburilor.

D. de Gubernatis crede că isvórele acestor credințe populare sunt identificarea acestor ierburi cu fulgerul care despică norii, sau razele sórelui, care împrăscie întunerecul, descoperind ast-fel în tóte șilele comorile luminei. Tóte plantele și ierburile care taie mineralele sau descoperă comorile țin puterea lor de la o asemănare mitică cu ramura luminósă a cerului, a arborului ceresc, fulgerul și raza solară ³⁾.

*

Momentul e prielnic pentru a vorbi de superstițiunile atingătoare de astre. Dintre tóte, împreună cu sórele, **Luna** a atras mai mult atențiunea popórelor primitive. Nu pot aici intra în desvoltări în privința credințelor po-

¹⁾ Apuleu, *De virtutibus herbarum*.

²⁾ Gubernatis, II, 177.

³⁾ Gubernatis, I, p. 158.

pulare despre eclipsele de lună ¹⁾. Regret că d. G. Dem. Teodorescu nu și-a putut face conferința asupra pricolicilor și vârcolacilor. Ați fi putut fi luminați asupra credinței țărânului nostru, că luna e mâncată de monstri aeriani, credință pe care o aveau și latini ²⁾, grecii din Thesalia, Peruvianii ³⁾, Caraibi, Chinezii, Mongolii, Laponii, Indianii ⁴⁾, Slavii, Bulgarii, Albanzii, Anglii, Olandezii, Gali, Scandinavii, etc. ⁵⁾ Pentru a scăpa luna de primejdia în care cred că se află, toate aceste popore fac mare larmă, cu fiare, tingiri, clopote și alte unelte sgomotóse; în America selbatici dau cu săgețile în sus ca să scape luna. Unele popore au ghicit cauzele astronomice ale eclipselor, dicénd că sórele și luna trăesc rău în căsnicia lor, se bat și se rănesc unul pe altul, ceea-ce produce eclipsele. Romanii credeau că luna e bolnavă și aruncau în sus cu tăciuni, sunau din trompete și ciocneaú vase de aramă cu strigătele de: *Vince luna!* De acolo veni și proverbul: *să păzescă Dumnezeu luna de lupi* ⁶⁾.

¹⁾ Tylor, I, p. 376—383.

²⁾ Juvenal, sat. VII.

³⁾ Noel.

⁴⁾ Collin de Plancy, *Dictionnaire Infernal*.

⁵⁾ Gubernatis, I, p. 214.

⁶⁾ În filosofile primitive sórele și luna viețuesc și au o natură ca și omenescă.

Acéastă superstițiune atât de universală is-
vorește din cultul ce se acorda lunei. Popo-
rul în fața marelui drame a naturei a fost
tare impresionat de conflictul între lumină
și întuneric, și l'a întrupat într'un mit, pre-
cum a făcut și cu fenomenul zilei înghițită
regulat de nopțe și iarăși liberată în zori,
ca o ténără fată pradă unui monstru saū
vârcolac, care o apucă și iarăși o scapă din
ghiare.

*

La luna nouă e obiceiul de a'și lovi fruntea
cu o monedă de argint, zicând pentru a avea
banii tótă luna:

Lună nouă,
Taie pâinea 'n două
Și ne dă și nouă ¹⁾.

Astrologia populară crede că creșterea și
descreșterea lunei coincidéză cu creșterea și
descreșterea naturei, de aceea și luna nouă
are înrăurire asupra fenomenelor vieței. Ei
dar se adreséză poporul, astrolatru fără sē
știe. De și monoteist, turcul bate din palme
când vede luna nouă și zice o rugăciune. Tot
ast-fel Hotentotii cântău și jucaū tótă noptea,
când sosia luna nouă și luna plină, și'i zi-
ceaū: „Bine ai venit! dă-ne multă miere!

¹⁾ Asemenea și la francesi (Souché, p. 19.)

dă multă demâncare vitelor nóstre. ca să ne dea mult lapte! ¹⁾“ In privința monedei de argint, voiú spune că în Peru, *Mama-Quilla*, adică mama lună, avea, în temple, un disc de argint, pe când sórele avea unul de aur. La națiunile mai moderne chiar, argintul era metalul consacrat lunei, și de aceia încă și astăzi în ceremoniele religioase se dă o monedă de argint pentru îndeplinirea óre-căror acte de adorațiune. De aceia la Germani, la Englezii, la Scoțianii, ca și la noi, țeranul se crede fără noroc dacă nu are în bosunar o monedă de argint când zăresce luna nouă pentru întâia dată.

*

Un alt exemplu de persistența sabeismului, sau cultul astrilor, este credința că:

Pe cerul unde staú presărate,
 Ca ochii de aur, nenumărate
Stele, ce vecinic par că privesc,
 Tot omul are stéua'í amică,
 Fie lucéfăr, fie stea mică,
 Care'l păzește cu dor ceresc!

Când flórea vieței se oflește,
 Stéua pe bolta'í și pălește
 Apoi apune în înfinit;
 Când în natură cad triste șópte,
 Lunecă stele în négra nópte:
 Noi plângem ființe ce ne-aú iubit!

¹⁾ Tylor, II, p. 389.

Eliade face alusiune la acéastă superstițiune în *Sburătorul*:

Dar ce lumină iute, ca fulger trecétóre,
Din mézã nópte scapã cu urme de scãnteï?
Vr'o stea mai cade iarã? Vr'un Impèrat mai móre?

Iar copilul murind al d-luï Grandea zice :

Uite-o stea din cer apune,
Mamã, viața'mi se repune.

Se crede că dacă ai vreme să ceri îndată ceva, dorința'ti se va împlini, superstițiune care există și la francesi ¹⁾. Poetica credință în relațiunea strânsă ce ar fi între stele și viața ómenilor se găsește la multe popóre. La anticii Indieni stelele căzênde sunt tot atâtea suflete ale zeităților, care se cobor pe pãmênt, sau ale ómenilor cari, dupě ce au meritaț cerul și s'au bucurat cât-va timp de fericirea Dumnezeiască, sunt trimiși din nou pe pãmênt, pentru a însufleți alte corpuri muritóre ²⁾.

Dupě cultul astrilor, avem cultul **Focului**, despre a căruï persistentă este obiceiul de a aprinde, în ziua de 40 Mucenici un foc

¹⁾ Souché, p. 23.

²⁾ Chesnel.

mare în curte, peste care sar toți ai casei. Acest obicei e celebru în Franța, sub numele de *Feu de la Saint-Jean* ¹⁾ și în Germania sub acel de *Rettungsfeuer*. Moise îl oșâdea la ovrei.

În sêrbătorile Paliliilor, Romanii aprindeau și ei asemenea focuri, printre care Ovidiū ne mărturisește că și el în mai multe rânduri, a sărit de câte trei ori ²⁾, ca rit religios, pe care 'l esplică arătând că focul curăță totul ³⁾. În adevăr, se credea că focul dă Dumezeirea; ast-fel zeița Ceres vrând să facă pe Triptolem nemuritor, îl trecu prin foc pentru că s'el curețe de prihanele omenestii ⁴⁾. Poporul nostru crede asemenea în curățirea vitelor și oilor prin foc și apă, *lustratio per ignem et aquam*, în ajunul Sf. George și la Sân-Mioui (29 Septembre).

Regenerațiunea prin foc era unul din prin-

¹⁾ La noi *Sân-ziana*, la nașterea Sfântului Ion Botezătorul, când se aprind focuri pe deluri.

²⁾ Certe ego transilui positas ter in ordine flammis. (Fast., IV, v. 727).

³⁾ Moxque per ardentis stipulæ crepitantis acervos Trajicias celeri strenua membra pede... Omnia purgat edax ignis. (Ib. v. 781).

⁴⁾ Inque foco pueri corpus vivente favilla Obruit, humanum purget ut ignis onus. (Ib. v. 553.)

cipalele rituri religioase la națiunile cari se închinau la sóre; ast-fel erau Chananiianii, Charaginezii, Fenicianii, Galiî și mai încóce Scoțianii. De aceia se dice la noi că e păcat să scuiți în foc, precum și Persanii erau oprîți de a arunca necurățeniî în foc ¹⁾.

*

Pentru că vorbim de foc, voiî face, în trecăt, mențiune de superstițiunea că în ziua de sfântul Foca se nu lucređi că te arde focul, ca un exemplu de credință întemeiată numai pe un joc de cuvinte (calembourg).

În asemenea cas superstițiunea nu prezintă nici un interes etnografic; asemenea când ea proorocește lucruri fórte naturale, saú se légă de accidente ordinare.

În atare ordin de idei voiî cita o anecdotă din antichitate. Un roman se duse, fórte speriat, să spună lui Catone că nóptea șóreciî îi roseseră papuciî. Catone îi respunse; „Liniștește-te, prietene; lucru nu e de speriat; dacă însă papuciî tēi ar fi ros șóreciî, minunea ar fi fost în adevăr înfricoșátóre !

*

¹⁾ Noel.

Aș fi vrut să analizez pe îndelete o mulțime de alte superstițiuni mărunte din viața de toate zilele, cum bunióră, de ce nu putem suferi, împreună cu anticii, ca 3 lumânări să arză în casă, nici să fim 13 la masă; de ce când sughițăm și ne țiuie sau ni se roșesc urechile vorbește cine-va de noi; de ce părul de urs e bun de leac; de ce nu trebuie să tăiam unghiile la copii mici, pe ale noastre să nu le lăsăm să cadă jos, și pe ale morților să le tăiam cu fórfecii noi și să'i îngropăm cu dênsele; de ce e bine să ne iasă înainte cu un vas plin; de ce credem că vom lua parale când ne trosnesc chibriturile și din contra că e semn rău când trosnesc icónele sau vre o mobilă în casă; de ce e rău de a trece pe d'asupra unui copil; de ce nu e bine de a pleca într'o Marți sau într'o Vineri. Temerea de Vinere e fórte înrădăcinată în Statele-Unite. Pentru a o combate s'a comandat la New-York un vapor într'o Vinere; vaporul a fost început într'o Vinere, botezat într'o Vinere, încercat într'o Vinere, pornit într'o Vinere pentru a nu se mai întórce de atunci. Și frica de Vinere n'a făcut de cât să crească în Statele-Unite¹⁾.

¹⁾ Chesnel.

Aș fi vrut să cercetăm : de ce nu e bine să flueri nóptea, nici să te uiți la mână, nici să asvirli pe jos përul după ce te pep-tinî; de ce aurora boreală e semn de resbel; de ce nu e bine să'ți iasă dimineața un popă înainte (înțeleg mai lesne pe arab care ia în rëu întâlnirea unei femei bătrâne sau urâte!); în sfîrșit de ce se crede că dacă bei cu mână stângă te îmbeți, de și am cunoscut cu toți destui ómeni care se îm-bată cu mână dreptă!

Aș fi vrut să ne oprim puțin asupra su-perstițiunelor populare privitoare la strënut, la ouele pascelor, la stafii, la strigoii, la Iele, la Păpărude, la Caloian, la Sburător, despre care Eliade a scris acea admirabilă poezie :

„Vezi mamă ce mă dóre! și peptul mi se bate....

„In brațe n'am nimic și par'că am ceva....

„Or ce să fie asta? întrebă pe Bunica :

„O ști vr'un leac ea dórá... o fi vr'un sburător!

„Orî aide l'alde baba Komana, orî Sorica,

„Or dute la moș Popa, or mergi la vrăjitor!...

„Tot smeú a fost surat'o. Vëduși împelițatu!

„Că țintă l'alde Flórea în clipă strebátu!

„Și drept pe coș, leicută! ce n'ai gândi spurcatu!

„Inchină-te, surat'o! Vëdutul-ai și tu?

și legenda se sfîrșesce cu sfatul :

„..... Ce bino-a zis Bunica

Să fugă fata mare de focul de iubit.“

Domnul Alecsandri, a tratat aceeași cre-
dință, dintr'un alt punct de vedere, mai puțin
poetic, dar mai uman; cei doi sburători,
cari mușcaseră pe cele două fete și le lua-
seră florile și slaba, nu sunt alt ceva de cât:

„Doi voinici cu negre plete

„Cari, cântând în poeniță,

„Aninau cu veselie

„Unu-o salbă 'n chinguliță,

„Altul florii la pălărie.

De asemenea strigoii sau sburători fetele
nu se îngrozesc!

Multe și interesante superstițiunii ne au
mai rămas. Subiectul e fără margini, nu
însă și răbdarea și bună-voința Domniilor-
Vostre.

Cată dară să închei.

*

Concluziunea ce suntem în drept să tragem
din studiul comparativ al superstițiunilor
populare este că neamul nostru își are o
obârșie romană.

Ați vădut, din puținele exemple ce am
putut să vă dau aici, și pe cari le voi în-
mulți la vreme, că cea mai mare parte din
credințele poporului sunt de origine păgână,
ca și datinele și moravurile lui. Ast-fel Et-
nografia și Mitologia comparată vin în aju-
torul Istoriei și al Filologiei pentru a sta-

tornici pe deplin rezultatele lor netăgăduite în privința obârșiei latine a Românilor.

Negreșit că multe superstițiuni se aseamănă cu acelea ale populațiunelor slave, și multe din ele au putut suferi influența credințelor raselor străine, precum și limba se resimte de aceste înrîuriri naturale în urma frământărilor petrecute în cursul mai multor veacuri la poalele Carpaților și pe malurile Dunărei. Déră, precum se vede, în óre-care insule ale Oceaniei, plante aduse din Europa, care fiind mai cotropitoare de cât plantele indigene, întreprind cu acestea o luptă necurmată și sfîrșesc prin a le prăpădi sau a le da uitărei, isgonindu-le în vâlcele necunoscute, tot ast-fel se pôte dice că óspeții limbilor străine, pe care buna ginte română îi primi, de voe de nevoe, nu numai se înrădăcinară tot atât de tare ca și fii pământului, dar puțin câte puțin se întinseră pe plaiurile patriei, și absorbindu-i puterile vitale, predominară ca stăpîni. Agricultorii vè pot spune, în adevèr, că buruenele și semințele rele se prind și propășesc mai lesne. Ânsè vița română are vlăstare care nici o-dată nu se pot cotropi; trunchiul ei este secular și vèrtos întepenit în orientul latin; zadarnic străinismul, altă dată cu lo-

viturile toporului, astă-dî cu veninul intri-
gilor și al pretinselor teorii științifice, caută
să abată acest puternic stâlp al românis-
mului! Unde vrăjmașul taie o ramură, es
o sută de muguri!

Dați-mi voe să vă spun, Dómnelor și Dom-
nilor, că acestea nu sunt declamațiuni pa-
triotice care nu 'și ar avea loc aici. Mai
mult de cât or-cui nu'mi place sentimenta-
lismul în cercetările științifice; el ne orbesce.
Déră dacă nu putem încuviința exagerațiu-
nele ultra-latiniste în care aũ căduť marce
nostru Heliad și vechea scólă transilvană,
apoi nu putem iarăși lăsa, fără a protesta,
manifestațiunile mai recente, care, sub pre-
texte ademenitóre de știință nepărtinitóre,
tind, une-orî póte și de bună credință, a
semăna semânța unor teorii străine, de na-
tură a nu putea da alt rod în consciințe de
cât neîncrederea în origina latină a români-
lor. Un asemenea rezultat ar fi nu numai
periculos politicamente, déră și fals din punc-
tul de vedere al științei.

Să ne ferim déră de acei cari, sunt tot-
d'a-una gata a ne proba că tóte basmele,
credințele, datinele și superstițiunile popo-
rului nostru isvorěsc din cele slave. Aș fi
fericit decă aș fi putut șterge îndoiala vre

unuia dintre Domniele-Vóstre, în ceia-ce privesce superstițiunile. Décă unele, și puține, se potrivesc cu cele slave, lucrul nu trebuie să ne mire. Resultatul la care a ajuns astă-dí sciința modernă e că povestele orientale, care s'a păstrat în basmele popórelor europene și a pătruns și în literaturile lor, provin din India și a un caracter cu totul budhic ¹⁾. Pe de altă parte studiul mitologiei primitive comparate demonstrează că omenirea, pretutindení unde s'a găsit în condițiuni priincioase a urmat aceiași cale către o desvoltare mai complectă. Ast-fel se esplică cum în America, despărțită cu totul de cea-ce numim lumea veche, evoluțiunea religiósă s'a sėvărșit aidoma ca în locurile unde s'a preparat civilisațiunea nóstră occidentală ²⁾.

Ast-fel nu este extraordinar ca unele din superstițiunile poporului nostru să se asemene cu acele ale slavilor, cu cari am fost zilnic în contact ; se întémplă chiar că unele se aseamănă cu acele ale popórelor sėlbatice din fundul Americėi.

¹⁾ Gaston Paris, *Les Contes orientaux dans la littérature du moyen âge*, p. 7.

²⁾ Gérard de Rialle, p. 363.

Apoi chiar dacă, pe ici pe colo, am fi împrumutat slavilor câte o credință, mai tot d'a-una prin comunitatea ideilor religioase, lucrul n'ar proba nimic.

Slavii și Latini fiind de origină Ariană, aș naturalmente superstițiunii cari le sunt comune.

Dar cu cât obiceiurile și tradițiunile românilor se vor studia mai bine, și într'un mod nepărtinitor și desinteresat, cu atât se va dovedi mai bine că ele aș fost mosce-nite toate de la strămoșii noștri români.

Resping dără, în cea-ce ne privesce, teoria respectabilului meu fost profesor Gaston Paris, care afirmă că: „basmеle Albanesilor, ale Românilor și ale Grecilor moderni sunt fără îndoială împrumutate slavilor, ca și cea mai mare parte din mitologia populară a acestor națiuni.“¹⁾

Când, în 1875, D-sa scria aceste rînduri emitea numai o ipotesă, căci nu putea cunoște atunci mitologia populară a României.

De ce am atribui Slavilor nisce obiceiuri și superstițiuni pe cari le găsim și la Români, și de la care, prin urmare, le am putut păstra? Ne este destul a întâlni la stră-

¹⁾ Le Petit Poucet, p. 52.

bunii noștri superstițiunile noastre pentru a fi autorisați de a conchide că naturalmente de la dênși le conservăm.

Aceste credințe și superstițiuni sunt oglinda vieții popórelor primitive, sunt vocea suferințelor și a speranțelor lor; pentru noi ele constituiesc nisce documente fôrte prețioase, mai prețioase de cât or-care alte înscrise. Fac déră apel la toți ca să mă ajute să le adunăm ¹⁾. Trebuie însă să ne grăbim căci ele dispar pe zi ce trece, și în curênd etnograful cercetător va fi nevoit să alerge la țară, pentru ca să mai afle ceva; și acolo încă a început să se audă *bonjour* și *merci*!

Sfîrșesc cu o mică poveste a lui George Sand, care écă ce ne spune în acéstă privință: „Mai deunăzi întêlni o zînă care alerga ca o smintită, cu tótă bătrânețea ei. — De ce esci așa grăbită să ne lași, cucónă zînă? — Aoleo, lasă-mă, îmi răspunse dênșa. Sunt câte-va sute de ani de când nu mai vêdusem lumea vóstră măruntă, și adî nu mai pricep nimic. Eú daú fetelor frumusețea, flăcăilor

¹⁾ Rog pe acei ce cunosc asemenea superstițiuni populare, care nu sunt menționate în acest studiú, să mi le împărtășească; adresa mea: la Ministerul Afacerilor Streine.

vitejia, bătrînilor înțelepciunea; daŭ bolnavilor sănătatea și tinereței amorul, în sfîrșit tóte bunurile pe cari o darnică Zîna le póte hărăzi ómenilor; și vedî minune! toți mē resping. — Eî mē întrébă: Aî aur și argint? noi nu dorim alt-ceva. Fug déră, căci 'mie témă ca trandafirii din rësurre sē nu'mî céră podóbe de diamant și fluturii sē nu năzu-iască a se plimba pe câmpie în caretă. — Nu, dragă Zîna, strigară rîdēnd mǎrgărită-relele, care audiseră jalba Zînei; noi avem picături de rouă pe foi. — Și noi, điseră fluturii, avem destul aur și argint pe aripî. — Iar Zîna đise plecând: Écă singurele ființe înțelepte ce las pe pămēnt.“

Eŭ nădăjduesc, Dómnelor și Domnilor, că, de și, cum đice Juvenal ¹⁾: „iubirea de argint a crescut ca și însă-și banii“, în țēră aŭ rēmas încă nu numai mǎrgărită-rele și fluturî cari sē mulțumească pe Zîna bunelor tradițiunii populare, déră și inimî românescî cari sē înțeleagă însemnătatea credințelor poporului și a moravurilor lui, tinerî cu ilusiunile încă neprihănite de străinism, cari sē nu se hrănescă numai și nu-

¹⁾ XIV, v. 139.

mai cu ródele oflitate ale civilisaţiunei exotice, déră cari íşi vor împodobi bucuros fruntea cu aceste preţioase giuvaere mai strălucitoare de cât aurul şi arginiul, cu cântecele, basmele, legendele şi superstiţiunile populare.

OPERELE CITATE

- L. LALANNE. *Curiosités biographiques*, Paris, 1858, in-16.
- A. DE CHESNEL. *Dictionnaire des Superstitions, erreurs, préjugés et traditions populaires*. Paris, 1856, in-4.
- Curiosités théologiques*, par un bibliophile, Paris, 1861, in-16.
- LAISNEL DE LA SALLE. *Croyances et Légendes du centre de la France*. Paris, 1875, 2 vol. in-8.
- B. SOUCHÉ. *Croyances, Présages et Traditions diverses*. Niort, 1880, in-8 de 32 pag.
- A. DE GUBERNATIS. *La Mythologie des Plantes*. Paris, 1882, 2 vol. in-8.
- E. TYLOR. *La Civilisation Primitive*, trad. par P. Brunnet et E. Barbier. Paris, 1876, 1878, 2 vol. in-8.
- D. MONNIER. *Traditions populaires*. Paris, 1854, in-8.
- GIBARD DE RIALLE. *La Mythologie comparée*, 1878, t. I, in-18.
- P. SÉBILLOT. *Traditions et Superstitions de la Haute Bretagne*. Paris, 1882, 2 vol. in-16.
-

INDICIU ALFABETIC

DE

SUPERSTIȚIUNELE ROMÂNE

- Alun*, bun de dragoste, p. 176.
Animal mort, 175.
Apa, se udă la St. Ion cu apă, 145.
„ când se bea se varsă puțină, 157.
Aurora boreală, semn de rebel, 188.
- Banchete funerare*, 156.
Banul în cosciuge, 154, 156.
Barza, 163.
Bocetele la înmormântări, 155.
Bradul „ „ 159.
Busuiocul, 177.
- Cadavrul môle*, 159.
Cănele urlând, 171.
„ săpând gropă, 172.
Căsătoria oprită în Maiu, 152.
„ se nu se facă două în aceeași zi și în aceeași casă, 153.
„ Să nu se întâlnească două la biserică, 153.
- Chibriturile* trosnind, 187.
Copilul, nu e bine să treci pe deasupra lui, 187.
Cucuveava, 171.

II

- Deochiu*, 140—143, 146.
- Epurele*, 169.
- Erba ferului*, 179.
- Femea lăuză*, 141.
- Fereastra deschisă la morți*, 159.
- Fluerari* la înmormântări, 154.
- Foca* (sântul), 186.
- Focul* de la 40 Mucenici, 185.
- „ pentru curățirea vitelor, ib.
- „ nu e bine să scuipi în foc, 186.
- Gărgărita*, 169.
- Greerul*, 170.
- Gușter*, 148.
- Icônele trosnind*, 187.
- Inmormântări*, 154—156.
- Leacurile babelor*, 147—152.
- Luna mâncată de vâcolaci*, 181.
- „ nouă salutată cu argint, 182.
- Lupul*, 167.
- Mâna stângă e rea la beut*, 188.
- Mâni*, să nu te uiți la ele, ib.
- Mâncările pe morminte*, 155.
- Martia* să nu pleci, 187.
- Măsurarea persónelor seú a umbrelor e oprită*, 160.
- Mobilele trosnind*, 187.
- Morți*, li se închid ochii, 155.
- „ portretul pe colivă, ib.

- Morți*, neîngropați, 154.
 „ spălați cu apă caldă și unși cu unsori, ib.
 „ așezați cu picioarele spre ușă, ib.
- Număratul* persónelor e piază rea, 144.
- Oile*, nu se spune numărul lor exact, 144.
- Păiangeni*, 175.
Pêrul sê nu fie asvêrlit jos, 188.
Piciorul stâng, 127, 134.
Pisica, are 7 suflete, 172.
 „ de ce i se taie urechile, ib.
 „ sê nu fie luată la mutat, 173.
 „ barometru, ib.
 „ sê nu sară de-asupra mortului, ib.
- Plopul*, 177.
Poftele femeilor îngreunate, 137.
Pomenile, 155.
Popa sê nu'ți ésa înainte, 188.
Porumbei, 173.
- Rôndunelele*, 162.
Roșul contra deochiului, 143.
- Sarea*, 138—140.
 „ în băile noilor născuți, 138.
 „ și pâne nu mai mănânc cu tine, ib.
 „ vêrsată la masă, ib.
 „ descântată pentru vite, ib.
 „ nu se ia în mână la Pasce, ib.
- Sbenghiu*, 142.
Sburătorul, 188.

IV

- Scuipatul* la deochiu, 143.
" în sîn, 144–145.
" în angagiamente, 145.
" în jurăminte, ib.
Șerpii de casă, 165.
Șopârlă, 149.
Stafii, 160.
Stelele căzînde, 183.
Sughitu, 187.
- Tăcere* generală, 135.
Tărâna (să-ți fie) ușoră! 154.
Trei lumânări, 187.
Trei-spre-zece la masă, ib.
- Unghiele*, 187.
Urechia când ține seții se roșește, ib.
Urs, pîrul lui, bun de leac, ib.
Ursitoarele, 141.
Usturoiul contra duhurilor necurate, 178.
- Vas* plin, 187.
Vîrcolaciă, 181.
Vinerea să nu pleci, 187.
- Zidirea* de vii, 160.

332.4/5
338.97

323379

XIV

N. AT. POPOVICI

CRISA MONETARA

Conferință ținută la Athenei, la 9 Decembrie 1884.

CRISA MONETARA 1)

Domnilor,

Nu a perit Românul în vârtejul seculilor, nu a perit în vremuri de domnie străină și vitregă, când țera era sleită de avuțiile ei ca să se umple pungile celor din Fanar, unde aveam să ne plătim vasalitatea și pof-ta de domnie, adică slăbiciunea și păcatele noastre.

Peri-vom ore din cauza crisei ce ne bân-tue astă-dî?

Nici nu trebuie să ne temem.

Resbele, revoluții, crise... toate au trecut ca apa; noi am rămas ca pietrele.

Totuși, Domnilor, trebuie să o recunoscem, astădî nu stăm tocmai bine.

1) Notele nu aparțin Conferinței.

Din norocire, lucrul s'a priceput : de la un capăt la altul al țării cestiunea crizei preocupă spiritele, se agită prin jurnale și broșuri, se discută în parlament, se tratéză în conferințe publice.

Semn bun.

Unii afirmă că se pot cunósce cauzele cari aũ produs actuala crisă și propun mészuri de îndreptare. Alții din contră cred că nici cauzele nu sunt cunoscute : cum puté-vom combata efectele ?

In cât mă privesce, eũ unul socotesc că dacã e adevérat cum că ușor se pot combata urmările unui réu când i se cunosc cauzele, apoi de sigur, cu ajutorul celor mai puternici de cât noi, vom isbuti să scãpãm și de acéstă nevoieã, precum am scãpat de atâtea altele.

*
* *

Cestiunea nu este ușorã : ea este tehnicã, este complexã.

Avem să studiem cu acéstă ocasiune o parte a sciinței economice și o parte a sciinței financiare.

Și ori de câte ori facem sciință, cautã neapãrat să nu ținem nici o sémã de pre-

judiții, să nu ne influințăm câtuși de puțin de interesele noastre personale, și mai ales — cea ce este indispensabil — să nu lăsăm a se strecura în discușiune politica militantă: când ne convingem că am urmat un drum greșit, trebuie să o recunoscem față chiar cu adversarii noștri politici; când ne încredințăm de eficacitatea unui remediū, să nu ne sfim de a'l adopta orî-cari ar fi opiniunile politice ale celor ce ni'l propun; căci legile economice sunt legi naturale și deci inesorabile: după cum ele ajută pe cei-ce urmază curentul lor, tot ast-fel înfrâng pe aceia cari se încercă a li se opune.

Cestiunea de care ne ocupăm mai presintă o dificultate. Nu este vorba de un rău local, numai de la noi din țeră, și pe care șe'l putem vindeca repede prin propriile noastre forțe: cestiunea crisei este, așa dicînd, țesută în relațiunile noastre cu străinătatea.

„Patria și dreptul meu“ étă devisa comunei Bucuresci. 'Mî permit se-'i fac aci o aplicațiune *sui generis*. Orî de câte orî patria 'mî va fi în pericol voiū renunța în cât-va la dreptul meu ca se'mî salvez țera; când însă nu ne este țera în pericol, trebuie să ținem din tóte forțele la drepturile noastre,

fie pământenii, fie străinii aceia de la cari revendicăm ce ni se cuvine.

* * *

Pentru că cestiunea este economică, este financiară, și tot-de-o-dată este internațională, nu e rău să deschidem aci o parantesă, pentru a accentua pericolul cel mare ce, astăzi mai mult de cât altă dată, amenință pe popóarele cari nu'și deschid ochii din vreme.

În alte timpuri, cuceririle se făceau numai cu arma în mână. Pe atunci chiar țările cele mai mici cu greu puteau fi cotate, căci aveau timp să se prepare, să se apere, și póte că îi mai venia în ajutor vre un stat mai mare și mai puternic, sau din dragoste — lucru ce s'a întâmplat cam rar, ce e drept — sau mai adese ori din cine scie ce interes, astfel că lesne putea scăpa din pericol.

Asemenea cuceriri, deși se mai întâmplă și astăzi, au început însă să se împuțineze, să dispară, pentru ca să lase loc la altele: la cuceriri diplomatice. Adese ori două state se certy și un al treilea trage profit fără nici o luptă. Istoria modernă e plină de ase-

menea exemple. Cele trei împărțiri ale Poloniei, Nizza și Savoia luate de Franța, luarea Bosniei și Herzegovinei de către Austria, luarea Ciprului de către Englezi, sunt tot cuceriri mai mult diplomatice de cât rebelnice.

În fine, un al treilea fel de cucerire, care astăzi mai mult de cât ori când se află la ordinea zilei, este cucerirea economică, de care trebuie să se îngrijescă cu deosebire statele cele mici, ca să nu pățescă întocmai ca nenorocitul căruia într'un timp îndelungat i se tot administră otravă în doze mici, încet cu încetul, pînă ce pe nesimțite se operază într'ênsul ceea-ce se chiamă în termenii medicali intoxicațiunea lentă...

* * *

Dar să revenim la crisă.

Crisa pôte fi de mai multe feluri.

Este crisă *industrială*, în țările cari au industriă, atunci când ele se găsesc cu o cantitate de producțiune mult mai mare de cât acea pe care o pot desface, adică — cum se dice în Economia Politică — atunci când producătorii n'au la îndemână destule debușuri.

Este crisă *comercială* ori de câte ori suferă comerțul fie din cauza unui resbel, fie din împiedicarea comunicațiunilor, fie din alte cauze, cum vom vedé numai de cât un exemplu.

Crisă *agricolă*, fie din cauza secetei ori a ploilor multe, fie din cauză că nu esporțăm produsele, fie din alte multe împrejurări.

Crisa financiară are loc când se creéză o perturbațiune în credit, fie vorba de creditul statului, fie vorba de creditul privat. În Turcia găsim cel mai bun exemplu: de la stat pînă la particular s'aũ găsit și se găsesc în crisă financiară.

Eũ nu am sã mă ocup în acéstă conferință de nici una din aceste deosebite specii de crisă în parte. Mă voiũ mărgini a vë întreținé numai despre cea-ce se chiamă *crisă monetară*.

Dar ce este acéstă crisă monetară?

Când într'un moment dat instrumentele de schimb, între cari intră și moneta metalică, încep sã lipsescă într'un Stat, avem atunci o crisă monetară.

Intr'un asemenea cas ce vedem că se întâmplă?

Vedem că toți vor să se liquideze diferitele operațiuni anterioare numai pe bani gata, toți din toate părțile se grăbesc a vinde; iar cumpărătorii, spăimântați de atâta ofertă, stau pe loc și își țin banii în ladă pînă la momente mai liniștite.

Lucrul e foarte natural și se explică.

Dați-mi voiă să vă amintesc teribilul incendiu care a avut loc la Ring-Teater din Viena. Se aude că teatrul a luat foc. Toți năvălesc la uși și silindu-se fiecare să scape cât mai îngrabă, se înbrăncesc unii pe alții din ce în ce mai mult, astfel că se îngheșuesc pînă într'atâta dinaintea ușilor, în căt nu mai au pe unde trece ca să iasă și ard pe loc sau rămân asfixiați.

Tot așa se întîmplă și în momentele de crisă financiară. Îndată ce se aude de un foc economic sau financiar, toți năvălesc cu grămada ca să se desfacă marfa, efectele, și să se încasseze banii pe unde îi au împrăștiați. În asemenea împrejurări nu mai găsesc cumpărători, nu mai poți vinde, poți ajunge chiar în pericolul de a peri ca nenorociții spectatorii din Ring-Teater.

* * *

Crisa monetară de care suferă astăzi țera noastră nu se datorează unei cauze unice : ea este efectul a o mulțime de cauze.

Lucrul s'ar pute remedea cu ușurință dacă atât Statul cât și particularii, ar avea fiecare, în acest moment de crasă intensă, un credit însemnat, un credit care să ne facă să avem la îndemână bani în abundență, ca să putem ține pept crisei cel puțin pentru un moment. Nu ne găsim însă tocmai în asemenea condițiuni, după cum vom vedea.

S'ar mai pute preîntîmpina crisa de astăzi dacă cel puțin am avea esport : am prefera o pierdere de $\frac{1}{2}$, 1, 2 % și cu această pierdere am trimite mărfurile noastre în străinătate și în schimb am lua aurul cu care am face față diferitelor nevoi și, obtemperând crisei, am merge așa mai departe așteptând timpuri mai bune.

Nu ne găsim însă nici în această condițiune.

Pentru a studia cestiunea în întregul ei, avem trebuință să căutăm diferitele cauze cari au produs crisa de astăzi, să le analizăm, să vedem care este intensitatea acestei

crise, se trecem apoi în revistă mijlocele ce s'au propus pentru remedierea răului, și în fine se cercetăm care anume din toate acele mijloce ar fi cele mai eficace pentru a îmbunătăți actuala stare a lucrurilor.

* * *

Ca se găsim diferitele cauze din cari și-a luat nascere criza, e necesar să facem puțin istoricul celor petrecute la noi în acești câțiva ani din urmă.

Înainte de rebel și în timpul rebelului nu am stat tocmai rău. Agiul, putem afirma că nu esista mai de loc. Toți aveam îndestule mijloce ca să ne satisfacem nevoile și să ne plătim toate dărilor către Stat. Statul la rîndul său, încassând toate dărilor curente, ba încă și multe din rămășițele trecute, avea mijloce cu cari să pîta plăti.

Ceva mai mult. În loc să ni se întimplă ca altor State în timp de rebel, să intrăm adică în datorii și să facem sacrificii enorme ca să putem suporta sarcinile ce rezultă din un asemenea rebel, noi ni s'a făcut pozițiunea mai ușoră prin împrejurarea că ne-a venit în țară o armată numerosă care, dispunînd tot d'a una de mulți bani în ase-

menea ocaziuni, și stând la noi mai mult timp, a făcut ca în țară să nu se simtă lipsa, ci din contra să se simtă abundența.

Imediat după rebel am văzut cu toții circulând și urcându-se toate efectele de Stat, am văzut începându-se clădiri, am văzut câte-va industrii luând o oarecare dezvoltare, am văzut comerțul prosperând. Tot pe atunci am asistat la înființarea atâtor instituțiuni mari, cari încă nu esistau la noi, precum: Banca Națională, una dintre cele mai puternice instituțiuni ale unei țări, Creditele agricole cari avantagază atât de mult agricultura, Casele de economie ale Statului menite a dezvolta și încuraja spiritul de economie pînă în sinul populațiunii celei mai puțin avute, și așa mai departe. Intr'un cuvânt, mergeam bine!

Să vedem acum de ce suntem noi culpabili, ca din o asemenea stare materială bună să ajungem într'un timp așa de scurt la o crasă așa de intensă.

* * *

Voiu arăta cauzele crizei.

Voiu începe cu Convențiunea comercială care o avem cu Austro-Ungaria și'i voiu

atribui una din cauzele care își reflectă efectele în criza monetară de astăzi.

Austro-Ungaria este protectoarea drepturilor ei și noi suntem liberali. Țăta pericolul. Ca să introducem mărfurile noastre în Austro-Ungaria trebuie să plătim trei, patru ori cinci și ca să aducem mărfuri la noi în țară trebuie să ni se plătească unu ori doi.

Ce vedem de aci? De concurență nici pôte fi vorba. Dacă esportăm 100 kilograme zahăr, vom plăti Austro-Ungariei 20 florini adică 50 lei. Dacă importăm 100 kilograme zahăr din Austro-Ungaria se va plăti Statului nostru drept de intrare 20 lei. Este evident că industria străină va omori industria națională.

Dacă luăm ast-fel mai multe exemple din diferite ramure de industrii o să ne convin-gem că nu putem ține piept, face concu-rență Austro-Ungariei; industriile noastre nu numai că nu se pot desvolta, dar nici se pot nasce.

Dacă privim cifrele din tablourile noastre statistice, vedem că importul nostru se în-sumează în cifră rotundă de 300 milioane; ei bine, pentru 150 milioane importăm mărfuri de la vecina noastră Austro-Ungaria. 1)

1) COMERCIUL EXTERIOR AL ROMÂNIEI

Valoarea în Lei a obiectelor importate pe anii 1871 — 1883

ANII	IMPORT	EXPORT	DIFERINTE
1871	82.927.288	177.682.782	+
1872	109.327.780	166.577.104	+
1873	97.867.167	157.570.732	+
1874	122.794.114	134.713.818	+
1875	100.834.169	144.962.079	+
1876	165.933.503	235.256.286	+
1877	335.548.999	141.081.100	-
1878	306.582.302	217.041.727	-
1879	254.482.629	238.650.006	-
1880	255.336.415	218.918.878	-
1881	274.757.458	206.518.317	-
1882	268.851.921	244.730.199	-
1883	359.957.178	220.650.279	-
			94.755.494
			57.249.324
			59.703.565
			11.919.704
			44.127.890
			69.322.783
			194.467.899
			89.540.575
			15.832.623
			36.417.537
			68.239.141
			24.121.722
			139.306.899

Va să dică pe de o parte noi suntem liberali, după cum am spus, și Austro-Ungaria este conservatoare, protectoare a drepturilor ei; și pe de altă parte ea ne procură noie atât cât ne procură toate celelalte state ale lumii.

Vedeți bine dar că trebuie să fim în jenă din mai multe puncte de vedere.

Avem tarife basate pe idea inegalității ear nu pe principiul egalității. Să luăm un exemplu: O marfă costă pe producătorul nostru 100 și același fel de marfă costă pe producătorul austriac tot 100. Dacă când noi importăm marfa străinului plătim la vama noastră 20, și când esportăm se plătesce la vama austro-ungară 50, rezultă că marfa austriacului costă la noi 120, ear marfa românului costă în Austria 150. Esportul nostru este imposibil și deci industria nu se poate stabili la noi.

Dacă ar fi ast-fel, tot am avea marfă de vândut la noi în țară, căci pe noi ne-ar costa 100, ear pe Austro-Ungaria 120 plus transportul. Dar nu este așa: pe densa, țară bătănată, industrială, o costă marfa 98 aci, și pe noi 100, deci ne bate și în acest cas.

Ast-fel nu numai că nu putem face concurență vecinei noastre, dar încă ea ne face

concurență de mórte. Decî industriile nóstre nu se pot nasce, și așa rămânem pentru tot-d'a-una tributari străinilor¹⁾.

Și lucrul se verifică cu prisos : Din tablourile statisticeí nóstre oficiale vedem că noi o țéră agricolă care ar trebui să dăm peste hotare atâtea produse derivate din industria agricolă, cum ar fi de exemplu brănzeturile și altele, vedem că noi importăm aceste lucruri. Privim cum câmpiile nóstre staū góle, nici în nici cānepă nu cultivăm și noi importăm, fringhii, ștréngurii, sforile cele mai rudimentare, din Austro-Ungaria. Mai constatăm că noi avem păduri seculare virgine și importăm lemne ordinare de construcție din străinătate. Și dacă mergem ast-fel din articol în articol ne bagă în gróză și nu știu

¹⁾ În acest sens trebuie să dicem că suferim din cauza importului, căci importul mărfurilor străinilor la noi în raport cu esportul mărfurilor nóstre la ei este atât de favorizat în cât dacă tolerăm acésta, este pentru noi ruină. Avuțiile nóstre zac în stare de materii prime sau brute, ori nu le scótem de loc la ivélă, nu creăm avuții și ne mulțumim a plăti scump străinilor mărfurile lucrate cărorora póte tot noi le dăm pe nimic materiile brute. Iar nu se susținem eresia economică că o crisă intensă póte proveni într'o țéră din acésta că importul este mai mare de cât esportul.

când o să ne bage o dată atăta gróză în cât
 să trecem de la vorbe la fapte, să ne punem
 pe muncă ca să facem să înceteze această
 stare de lucruri.

* * *

Afară de multe cauze legale, convenționale,
 cari ne țin în acest cșec economic, mai sunt
 și altele de fapt, de cari trebuie să ținem
 sémă de aprópe.

Mai de-ună-đi în Senat se discuta o ce-
 știune. Unii pretindeau că Austro-Ungaria
 ne împedica esportul vitelor și porcilor și
 după urma acestei împedícări avem noi țera
 o pagubă de vre-o 30 milioane. ¹⁾ Alții răspun-

¹⁾ Etă datele cari represintă esportul nostru de
 vite și produse animale în Austro-Ungaria, de la
 1871 și până la 1884 esclusiv :

Anii 1871	26.418.717	Leï
„ 1872	34.741.602	„
„ 1873	30.915.872	„
„ 1874	27.094.730	„
„ 1875	25.523.479	„
„ 1876	29.671.368	„
„ 1877	28.551.167	„
„ 1878	24.554.039	„
„ 1879	23.641.266	„
„ 1880	19.829.942	„
„ 1881	21.510.768	„
„ 1882	14.757.702	„
„ 1883	13.995.735	„

(Din „Economia Națională“ 18 febr. 1885).

deaŭ că nu avem ce face, trebuie să suferim această pagubă pentru că este în țară la noi o bôlă de vite și o bôlă de unghii la porci în cât Austro-Ungaria cu drept cuvânt, în virtutea regulamentelor de poliție sanitară ce are, nu ne primesce această marfă.

Va să ȃică și unii și alții aŭ atestat acest lucru că neguțătorii de la noi din țară aveau un capital de 30 milioane pe acest esport; astăđi nu'l mai aŭ. ¹⁾

Nu'mi este dat mie aci ca să vęd cine are dreptate. Avem un guvern care funcționază regulat, el trbuie să ia tóte măsurile pentru ca să facă să reîncépă acest esport și să ne arate unde e greșala. De cât, cea-ce constat eŭ aci este că și unii și alții sunt de acord de a ne spune că aceste 30 milioane le avem mai puțin astăđi.

Apoi, étă o altă cauză economică al cărei efect a produs crisa monetară.

* * *

Maí cu sémă de vre-o doi ani de ȃile su-

¹⁾ Ar fi prea malițios să se susțină că neavând capitalul în bani, 'l avem în marfă și tot acolo eșim. Marfa este capital numai într'atât câte debușeuri are; nu are nici un debușeu, este capital mort.

ferim la partea care ne dore pe noi mai mult, ca țără agricolă, ca țără care din exportul cerealelor are suma cu care se întreține marea parte a cheltuelilor. De vre-o doi ani de zile ne găsim în jenă agricolă, atât în ce privește cantitatea producțiunii cât și calitatea grânelor. După ce am avut abundență, ne găsim acum în fața unui pericol aprópe iminent.

Indiile, America, Rusia, ne fac concurență pe acest tărâm.

Acésta este o nouă cauză al cărei efect se găsește în crisa de astăzi. ¹⁾

¹⁾ Multe consilii am putea da în acésta privință : trebuie să ne dezvoltăm și să ne perfecționăm mijlocele de cultură, adică să ne cultivăm câmpiile dupe regulele științei, ear nu dupe rutina seculară. Mai trebuie să avem spirit negustoresc, să pricepem repede ce se petrece în lumea întrégă în privința tîrgurilor de grâne. Când simțim că sunt căutate, să le ținem la preț, dar să nu facem pe dos, cum s'a întemplat chiar în anii din urmă la noi în țără : toți din tóte părțile, din tóte continentele, își desfăceau grânele lor îndestulând piețele și noi țineam la preț. Acésta lipsă de tact negustoresc á adus țerii o pagubă enormă, căci produsele nóstre erau o marfă care la un moment avea valórea de 100 și nu am voit să o vindem ; mai în urmă valora 80 și încă nu ne-am îndurat a ne desface de ea ; mai târziu când nu

* * *

Cholera care voiagéză în Europa de câțva timp are și ea o părțică de influință în cestiunea ce ne ocupă, în sensul acesta că aduce o panică financiară care produce crisa.

Neapărat, dacă o piață așa de mare ca piața Parisului ar fi în disperare, și dacă s'ar închide casele atător Bănci de acolo cari aũ cu tótă lumea relațiunii și prin urmare și cu noi, crisa ar fi teribilă.

În parte deja s'a manifestat.

* * *

Deși în mică parte, totuși voiũ atribui și celei mai mari Bănci de la noi cauza al căreia efect 'l găsim în crisa de astăzi.

S'a vorbit mult despre marea instituțiune a țerei nóstre, Banca Națională. Unii aũ dis că ea este tótă cauza crisei în care ne găsim astăzi, alții susțin că nu a avut nici

avea alt preț de cât 70 și chiar 60, unii aũ fost nevoiți să o desfacă, alții încă aũ rămas cu ea în magazine, din care causă o parte s'a și stricat. Acesta în Economia politică se numește destrucțiunea capitalurilor și deci sărăciă.

o înrîurire și că crisa nu este de cât economică.

Când m'am suit la această tribună am declarat că atunci când facem știință trebuie să depărtăm și prejudițiile și interesul personal și să nu facem politică, să judecăm cestiunea numai științificesce. Să vedem după aceste criterii dacă Banca Națională poate fi în cât-va de vină și dacă fiind așa, în câtă părțică este de vină, și dacă în această părțică se poate aduce un remediū imediat.

Mai nainte de tôte voiū să scot din cestiune un lucru : când combatem un articol din statutele Băncii, o parte a regulamentului Băncii, o dispozițiune a administratorilor Băncii Naționale, să nu fie cine-va așa de neleal în cât să ȳică că combatem instituția chiar.

În ce privesce instituțiunea, trebuie să o scótem din desbatere. Ea este mai presus de discussiunile nóstre. Și cine nu a putut să vedă pênă astăȳi interesul unei Bănci Naționale în orî-ce parte a lumii civilisate, în orî-ce țără, eū cred că nu póte să mai vedă nici în viitor.

Étă acum Domnilor ce voiū să ȳică despre această instituțiune.

Se înființază pe la 1880 la noi în țară Banca Națională.

Pe la 1876, 1878, 1879, ce dobândi mergeau la noi în țară nu trebuie să vi le spun eu. Când vom lua dobânda pe simplă iscălitură, o să vedem că era atâta cât credit voia creditoru care număra banii să acorde debitorului care semna polița sa înscrisul: 18, 20, 40 %...

Dacă ipoteca cine-va lucrul său, se poate vedea la tribunalul de notariat din București și la toate tribunalele din țară, că se plătia dobândă 12, 10, 9 %.

Cu cea mai bună garanție, adică depunând cine-va efecte la un bancher sau la o bancă, lua bani cu 10, 9, 8 %.

În această stare de lucruri vine Banca Națională și spune: „Omenilor, români și străini — comerțul este de dreptul ginților — vă dau bani cu 4 %.” Se naște o întrebare: pentru ce dai cu 4 și nu cu 2 % dacă este vorba să faci pomană? De ce dai cu 4 % și nu cu 7, cu 8 % cum dau și toți ceilalți bancheri cari iau cele mai mari siguranțe? Nu se poate răspunde alt-ceva de cât că pentru ajutorarea industriei care era născută sa se va naște, și pentru ajutorarea comerțului este bine ca să se dea bani cu

o dobândă mai mică ca să prospereze și industria, să prospereze și comerțul.

Eū cred că acești 4 % cu care fie-care om pôte, în ore-carī condiții pe carī le vom vedé, să ia banī de la Bancă, a fost un rēū, care se reflectéză în crisa de astăđi într'o mică pãrticică. ¹⁾

Cunósceți toți modul de manipulație al Bãncii Naționale : pune bilete de bancă în circulațiune pe garanția ce are, care este reserva băncii, de a treia parte din biletele ce pune în circulațiune. Aceste bilete le emite mai cu sémă prin scont și prin avansurī pe deposite. Cu alte cuvinte ea dă banī împrumut cu 4 % dobândă anuală. ²⁾

¹⁾ Nenorocirea este că sunt ómenī fórte inteli-genți dar așa de încãpãținați în cât nu aū voit să pricépă, deși era așa de ușor de înțeleș, că și dobânda este o cestiune economică de ofertă și cerere. Sunt multe capitalurī, carī se oferă a se plasa? — Dobânda scade. Nu sunt? — Se urcă.

²⁾ Art. 25 din Statutele Bãncii Naționale sună ast-fel : „Operațiunile băncei sunt :

1. A scompta saū a cumpăra polițe, bilete la ordin saū alte efecte avënd de obiect operațiuni de comerțiū, în marginile acestor statute;

2. A scompta bonurī de tesaur pînă la concurența de 20 la sută din capitalul vërsat;

În ce privesce scontul, se vor încuragia câțiva comercianți să aducă mărfuri multe. Ei raționează ast-fel : „aducând mărfuri multe avem să câștigăm mai mult“ la un moment însă de crasă nu pot să se desfacă marfa și ast-fel ajung în jenă. Asemenea și cu industria. Acei cari au avut bani cu 4% s'au înaintat în ore-cari industriei în speranță de a câștiga mai mult. La un moment de crasă însă neputând continua industriile, au o mare pierdere. Acesta este un mare inconvenient.

Un alt inconvenient este la depozite, trebuie să-l recunoștem cu toții, pentru că chiar Banca Națională l'a recunoscut căci astăzi

3. A face comerțul materiilor de aur și de argint;

4. A se însărcina cu încasarea efectelor ce îi vor fi încredințate de particulari sau de diferite stabilimente;

5. A face avansuri de fonduri pe bucăți sau pe emanețe de aur ori de argint;

6. A primi sume în compt curinte, și în deposit titluri, metale prețioase și monete de aur și de argint;

7. În fine a face avansuri în compt curinte sau a face avansuri pe termene scurte pe depozite de efecte publice naționale, scrisuri funciare sau alte valori garantate de Stat.....

nu se mai p \acute{o} te lua bani pe deposite de c \acute{a} t cu 6 %.

Ce se int \acute{e} mpla ins \acute{a} ?

Era \acute{u} pe pia \acute{t} ă efecte cari da \acute{u} 5, 5 $\frac{1}{2}$, 6 %, 7 % deb \acute{e} nd \acute{a} . Trebuia \acute{u} pl \acute{a} tite \acute{i} n aur. Unii speculatori cari avea \acute{u} la \acute{i} ndem \acute{a} n \acute{a} o sum \acute{a} de c \acute{a} te-va mii de lei, cump \acute{a} ra \acute{u} pe aur, f \acute{a} r \acute{a} s \acute{e} aib \acute{a} aur, 100,000 lei efecte, le ducea la Banc \acute{a} , lua pe ele bilete depun \acute{e} ndu-le pe un curs mai jos de c \acute{a} t cursul di-lei, cu biletele de banc \acute{a} se ducea \acute{u} , fire \acute{s} te, \acute{s} i c \acute{a} uta \acute{u} aurul ca s \acute{e} pl \acute{a} t \acute{e} s \acute{c} ă efectele cump \acute{a} rate apr \acute{o} pe f \acute{a} r \acute{a} parale, pun \acute{e} nd diferen \acute{t} ă de c \acute{a} te-va mii de lei.

Va s \acute{e} dic \acute{a} , \acute{e} t \acute{a} o specul \acute{a} nou \acute{a} , f \acute{a} r \acute{a} multe parale! Mul \acute{t} i avea \acute{u} h \acute{a} rtii depuse cu 4 % \acute{s} i lua \acute{u} deb \acute{e} nd \acute{a} 5, 6 \acute{s} i 7 %. Dar ce inconvenient rezult \acute{a} din acest fel de specula \acute{t} iune? Result \acute{a} mai \acute{a} nt \acute{e} i \acute{u} r \acute{e} ul c \acute{a} f \acute{a} r \acute{a} mult \acute{a} munc \acute{a} c \acute{a} stiga \acute{i} 1 $\frac{1}{2}$ —2 $\frac{1}{2}$ la sut \acute{a} . Ac \acute{e} sta nu e comer \acute{c} i \acute{u} , nici industrie. Comer \acute{c} i \acute{u} sa \acute{u} industrie este acolo unde intr \acute{a} factorii produ \acute{c} tiunii, unde 't \acute{i} bag \acute{i} capitalul, munca, intelig \acute{e} n \acute{t} ă.

Asemenea se mai produce r \acute{e} ul c \acute{a} cump \acute{e} r \acute{a} nd mere \acute{u} efecte, efectele cerute se urca \acute{u} \acute{s} i cursul le era factice, c \acute{a} c \acute{i} urcarea nu era basat \acute{a} pe cerere seri \acute{o} s \acute{a} care are loc

când sunt în societate capitaluri disponibile ce cată a fi plasate. ¹⁾

Ce inconvenient mai ese d'aci? Mai reese că Banca pe aceste depozite nu da de cât bilete de ale séle și cu aceste bilete trebuia să te duci în tîrg să cauți aur; dar, dacă

¹⁾ D-nu I. C. Brătianu, președinte al Consiliului, în ședința Camerii Deputaților de la 29 noembrie 1884 mai arată un motiv pentru care Banca Națională a dat bani cu 4%, acesta este a menținé cursul efectelor de Stat. Étă propriile séle cuvinte: „Acțiunile Băncei Naționale, după statutele ei, nu se primesc la Bancă ca deposit, și astfel ele se depun de proprietarii lor la bancheri saũ la particulari. Unul din cei mai puternici bancheri la espirare a cerut banii și atunci a aruncat pe piață mai multe sute de acțiuni ale Băncei, astfel că îndată acțiunile aũ scăđut cu câte 100 și 200 lei. Acésta se póte întîmpla cu tóte efectele publice. D-lor, cea ce ține creditul efectelor publice din tóte țerile luméi sunt institutele de credit, sunt casele puternice de bancă ale Statului și particulare“.

Noi împărtășim numai în parte acéstă părere. Este bine să se protégă în cât-va efectele de Stat. Dar alt-ceva este a menținé cursul și alt-ceva a facilita specula. Cu 6% și în timpuri de nevoi cu 7 și 8% se menține cursul dacă proprietarii de efecte aũ unde le depune și nu sunt nevoiți a le vinde în timpuri grele. Cu 4% se încuragéză specula.

cerem aur mult el se urcă. ¹⁾ Acest exemplu trebuie să'l generalisăm : ceea-ce se putea face de una și aceeași persoană se repeta de 3—4—10 persoane. De aci vedem efectele urcându-se, dar pe de altă parte agiul asemenea 'l vedem urcându-se, căci cu biletele de bancă ca să cumperi aur trebuia să plătesci o diferență care devine din ce în ce mai mare cu cât aurul este mai căutat.

Acésta cred că a fost încă un inconvenient care a turburat piața după atâtea turburări ce a avut. Ei bine, răul la care trebuia să ne gândim ca să'l remediem nu mai există astăzi. Banca s'a convins și a ridicat

¹⁾ Mi s'a obiectat că operațiunea arătată nu pôte avé de efect urcarea agiului pentru că acea cantitate de aur care se cere, se revérsă imediat pe piață, ast-fel aurul nu se duce nici nu se ascunde, și prin urmare nu e cauză de urcare a agiului.

Se pôte răspunde.

Piața noastră este foarte mică și se influințéază ușor cursurile. In momentul când se depun la Bancă două milioane efecte și se cere aur, momentan cel puțin aurul se urcă. Când vëndătorii de efecte unesc astă vëndare cu specula aurului, ei mai ăntăi ascund aurul și apoi urcându-se 'l vënd. De aci două rele : speculă asupra efectelor fără cauză seriósă, speculă asupra aurului.

Se mai pôte încă răspunde dar nu într'o notă.

dobânda pentru depozite la 6 0/0, și cum nu avem hârtii multe cari se ne dea 7 0/0 în cât speculatorii se mai găsescă încă un mijloc de câștig în acest procedeu, nu mai putem avé nici o témă, réul este deja remediat.

* * *

Maï este Domnilor o causă al cărei efect îl găsim în crisa de astăzi: este datoria enormă ce o are Statul român în străinătate și pentru care trebuie să plătim pe fiecare an câte 50 milioane aur.

* * *

După ce am analizat una câte una cauzele crisei, vin la această cestiune: crisa acesta de care suferim astăzi de ce intensitate este ea?

Intensitatea unei crise, D-lor, are două cauze. Una este reală: avem *perdere*, avem *lipsă*, și de aci nevoia de bani pe cari nu'i avem la îndemână; a doua causă care nu este reală, este *panica* care se produce la un moment de pierdere, la un moment de lipsă. Acestă panică singură face pôte mai mare réu de cât cauza reală, lipsa, pierderea.

Panica este încurajată de o a treia causă,

de *speculațiune*. Acésta vine în curentul panice și o face mai mare.

Mi-am rezervat o ultimă cauză ca să o leg cu cestiunea intensității crizei, ca să vă esplic lucrul în mod complecs. Se anunță în străinătate un foc economic sau financiar, cum spusei în comparația făcută cu Ring-Teater, un faliment enorm de 14—20 milioane. Acest faliment lovesce și piața noastră cu câte-va milioane. Neapărat că suntem în lipsă. Pentru că dacă această Bancă din străinătate cădută în faliment avea un creditor la Bucuresci, acesta care avea să ia 100, nu se scie dacă va mai poté lua un dividend cel mult de 15 sau 20 %. Și póte că acest creditor de la Bucuresci nu avea în ladă banii dați Băncii falite, póte că și el la rîndul lui s'a împrumutat la alții, și cum pe de o parte la faliment nu póte să ia nimic deocamdată, și pe de altă parte i se cere de către cei-ce i-au numărat acești bani, creditorul falimentului se găsesce în crisă.

Ei bine, pentru că mi-am propus în această conferință să nu fac teorii, să nu deschid cărți, ci să vorbesc numai după propria mea observațiune din ce am vădut că se petrece la noi în țéră în această cestiune, vă voi

aręta cea-ce se petrece, care a fost rezultatul acestor falimente cari în adevęr s'aũ anunțat în piața nóstră. Étă cum s'aũ petrecut lucrurile. Creditorii de la noi din țeră care pe neașteptate aũ fost nevoiți să acopere suma enormă de câte-va milióne, aũ început să cęră aur, pe care și l-aũ procurat saũ cu efecte pe cari le-aũ vęndut saũ depus la diferite Bănci saũ cu bilete de bancă dacă le avea în casa lor. Ast-fel fie-care merge pe piața cu bilete de bancă saũ cu efecte și cere aur; étă cum se esplică că șilele trecute, lucru neașteptat, s'a vędut de o-dată că s'a ridicat agiul la 15 %.

Panica a făcut mai mult ręu, pentru că nesciindu-se sigur cine sunt acești creditorii falimentelor din străinătate, fie-care putea să se întrebe: pot ei saũ nu să suporteze paguba? Sę dicem că este o primă bancă din Bucuresci, dar óre acéstă primă bancă nu are la rëndul ei și iscăliturile altora în lada ei, cu cari și ea trebuie la un moment dat să cęră parale? Acești alții putea-vor plăti? Ei bine, de aci, din acéstă panică se întęmplă că bancherii se găsesc siliți să scótă hărțile lor pe piața ca să pótă dobândi numerar, și ast-fel ni se oferă efecte de vęndare fără cumpărători și de aci se

ajunge la scăderea enormă a tuturor efectelor cum și la o urcare enormă a agiului; acestea, după cum am spus, din trei cauze, dintre cari una reală, lipsa, perderea; al doilea o cauză óre-cum factice, panica, și al treilea specula care merge alături cu panica.

Cauza reală încetând, cele-l-alte încetéză de sine.

Astfel, deși intensitatea crisei este considerabilă, deși piața noastră a avut mari pierderi și a făcut mari sacrificii, totuși lipsa ce am avut de aur a încetat și crisa nu ne mai pare periculósă.

* * *

Acum sē vedem ce s'a propus ca sē ușurăm acéstă stare de lucruri. ¹⁾

¹⁾ Cu părere de rău constatăm că la noi nu se face ca în alte țeri în asemenea casuri. Éta circulara ministrului frances publicată în „*Journal des Economistes*“ din decembre 1884:

Monsieur le préfet,

Toutes les fois que l'industrie ou l'agriculture française *subit une crise*, les intérêts dont le ministre de l'intérieur a la garde lui font un devoir de se tenir exactement au courant de la situation. Je désirerais recevoir un rapport très étudié sur l'état actuel de ces deux branches de l'activité nationale dans votre département.

Maî ăntăiŭ, uniŭ ăŭ diŭ că Statul nu are de căt sĕ decreteze că impositete de ăđi

Vous voudrez bien m'exposer la nature des principales industries locales, les conditions dans lesquelles chacune d'elles se trouve aujourd'hui, le nombre d'ouvriers qu'elle occupe habituellement et le nombre de ceux qui sont employés maintenant, l'état normal de sa production comparé à la production actuelle.

En ce qui concerne la situation de l'agriculture, vous voudrez bien me fournir des renseignements analogues, m'indiquer quelles sont les différentes cultures qu'on exploite dans votre département, quelle a été, cette année, la qualité de leur rendement par rapport au rendement moyen des dernières années, quel est pour les divers produits, et particulièrement pour le blé, le prix auquel ils se vendent comparé au prix de revient, quel est le prix du pain, etc., etc.

Vous complétez cet exposé en me faisant connaître l'impression générale produite par la crise et en consignnant dans votre rapport tant l'avis des personnes compétentes que l'opinion qui prédomine dans la masse du public sur les moyens propres à rémédier à l'état des choses.

Pour le cas d'ailleurs où la situation économique telle que vous me l'aurez signalée viendrait à se modifier ultérieurement et entrerait dans une nouvelle phase, vous auriez soin de faire suivre votre premier travail d'un rapport complémentaire.

Recevez etc.

Le ministre de l'intérieur, **Waldeck-Rousseau.**

Înainte să se percépa în aur. Vom avea astfel destul aur la îndemână și vom ușura situațiunea.

Facile dictu, difficile factu !

Acest lucru nu ar însemna alt-ceva decât că Statul ar spori impozitele. Dar este constant în știința financiară că tomai în timpuri de crasă impozitele nu se augmeneză ; este mai prudent din partea Statului ca să recurgă la economii sau chiar la împrumuturi. Dar astăzi pe de o parte ne găsim în crasă și nu putem urca impozitele, pe de alta ne găsim destul de încurcați cu datoriile din trecut pentru ca să ne mai încurcăm cu un nou împrumut. Prin urmare, pentru a alerga la aceste măsuri ar fi ceva foarte împovărător pentru țera noastră. ¹⁾

* * *

S'a propus alt ceva. Comercianții cari se plâng că plătesc un agio la care nu se așteptau pentru ca să pótă să'si aquite ce datoréză pe mărfuri în străinătate, nu au

¹⁾ A se vedé „Romănu“ din 5 Ianuár 1885 unde vorbind despre proiectul de lege relativ la perceperea taxelor vamale în aur, am arétat inconvenientele propunerii de care ne ocupăm și ce ne învață știința să facem în timpuri de crasă.

de cât se ridică prețul mărfurilor, în acest mod ei vor încasa acea ce astăzi perd în agio.

Förte ușor de ȃis! de cât, este o regulă elementară în economia politică: în timp de crisă nu se pöte pune în factură cheltuelile, după cum ȃicea Franclin că tot comerciantul 'și pune în factură impozitele.

Acésta nu este admisibil pentru timpul de astăzi, fiind-că în timp de crisă comercianții ca să'și pötă sustine plățile mai cu înlesnire aũ obiceiũ chiar a scăde ceva din prețul curent al mărfurilor, și astfel se nasce între dênșii o concurență care'ı împedică de a pune în factură impozitele.

Prin urmare nu este nici acesta un remediu serios.

* * *

Sunt două propozițiuni seriose, nu rămäre de cât se ne ocupăm cu dênsele ca să vedem pentru care trebue să optãm.

Prima propozițiune este acésta: s'a ȃis că dacã este lipsă de aur și dacã agiul este așa de urcat, cea mai mare parte din rëu provine din acésta că la bursă se fac afacerile pe aur și nu pe bilete de bancă. Dacã am schimba acest sistem, nu s'ar cere atã-

tea milioane de aur câte se întrebuintează în operațiunile de bursă astăzi; acest aur ar fi disponibil și agiul ar fi scăzut. Cestiunea s'a tratat în cercuri autorizate și de ómenī competenți, dar într'adevăr nu s'a ajuns la altă decisiune de cât a se menține sistema ca operațiunile la Bursă să se facă pe aur.

Și bine s'a decis.

Dacă urmăm cu atențiune șirul raționamentelor făcute, ne putem convinge că trebuie să conchidem pentru părerea de a se face pe aur operațiunile la bursă.

Tóte efectele și acțiunile diverselor societăți financiare ce avem în țeră, precum renta perpetuă și amortisabilă, scrisuri funciare rurale, scrisuri funciare urbane, acțiuni ale Băncii Naționale, acțiuni ale Societății Creditului mobilier, ale Societii de construcțiuni și lucrări publice, ale societăților Dacia și Naționala, toate aceste efecte și acțiuni ce se negoțiază la bursă, trebuiesc plătite în aur. Ce rezultă de aci? Resultă că fiecare bancher din tērg trebuie să aibă la îndemână o sumă însemnată de aur cu care dacă găsesce convenabil să cumpere efecte saū dacă nu găsesce acēsta convenabil, să înlesnescă aurul lor altora carī aū efecte, priimindu-le în deposit saū făcēnd reporturi

de bursă. Aşa, de la înfiinţarea bursei şi pînă astăzi avem un stoc metalic de aur în ţeră care, ca să nu'l esagerăm nici cu o centimă, se urcă la 30 milioane. Póte să fie mai mult, nu l'am numărat, dar pe cât l'am vėdut în tērg de la înfiinţarea Bursei şi pînă astăzi cred că există un stoc de aur în piaţa noastră de 30 milioane care se ține continuu în lăđile bancherilor, fie prin una fie prin alta din operațiunile ce le-am indicat.

Intr'un moment de crisă aurul este mai scump, el este mai căutat aiurea de cât în operațiunii de bursă. Atunci bancherii se găsesc mai interesați ca să renunțe la operațiunile de bursă pentru a'și întrebuinta aiurea aurul. Țtă dar o cantitate de aur la îndemăna celor ce aũ nevoie și cari sunt ajutați la timp de crisă. Cred că săptămăna trecută numai acéstă circulațiune a aurului la bursă a făcut să scape piața noastră de o catastrofă.

Ce s'a întemplat? S'a cerut la moment, în 24 ore, câte-va milioane de aur. Dacă bursa ar fi lucrat pe bilete de bancă, de unde óre s'ar fi putut găsi aceste vre-o câte-va milioane fără ca agiul să se urce nu la 15% ci mult mai sus? Era să fim într'o mare

nenorocire, în pericolul de a nu găsi nicăeri aceste 3—4—5 milioane de aur în 24 ore. Dacă nu ar fi fost aurul de la bursă ca să satisfacă cerințele momentane fără ca agiul să se urce la mai mult de 15 0/0, aurul ar fi făcut primă de 18, 20 0/0 și mai mult și atunci am fi căzut pôte într'un pericol de care nu'si pôte da sémă de cât acei ce cunosc diferitele împrejurări financiare prin cari au trecut alte state în diferite epoce.

Étä, D-lor, mai întéiü care este réul. Dacă avem nevoie de aur și nu'l găsim, putem face o plată și în argint, cum am dice dacă avem convențiune să dăm grü și nu'l avem, dăm porumb în schimb, dar și cu prețul lui: vom da grü pe 60, pe 70 leichila, și porumb pe 30, pe 40 lei, vom face socotéla și ne vom aquita de datorie. Tot astfel e și cu moneda. Valórea monedei, mai cu sémă în timp de crisă, este prin forța lucrurilor conventională. Nu se chiamă valóre cea-ce se decretézá într'un timp dat, lucru ce s'a întemplat și la noi și în alte state. Am decretat astădi ca cutare fel de monedă să aibă valórea de 20 lei, alta valórea de 10 lei. S'a întemplat ca una să aibă valórea de 10 lei și cea-l-altă de 5 lei numai, și alte monede să rămână chiar fără

valóre cu tot decretul ce s'a dat. Prin urmare, moneda, metalele, sunt și ele o marfă. Adică, dacă te adresezi în ori-ce piață a Europei ca să ți spue cât aur îți dă pe argint, atunci negustorul socotesce argintul în aur, îți spune prețul argintului față cu aurul, dicându'ți trebuie să'mi dai atâta argint ca să poți lua atâta aur. Acesta se întâmplă mai cu sémă acum la noi, unde Banca Națională nu este obligată să ne dea pe biletele de bancă aur ci argint căci el este moneda noastră. Dacă Banca Națională ar fi avut stocul metalic în aur, n'am fi ajuns aci, n'am fi fost siliți să dăm biletele de bancă pe argint și să mai dăm atât la sută pentru ca să căpătăm aur.

Eū, D-lor, cred că făcându-se la bursă operațiunile în aur, am putut avea acest metal prețios la îndemână în momente de crisă și astfel acesta ne-a pus în poziție să nu ajungem la o catastrofă.

Ce se putea întâmpla ?

Dacă agiul ajungea ceva mai urcat de cât raportul dintre aur și argint, considerate aceste metale ca marfă, adică dacă trebuia să plătesci 20 $\frac{1}{2}$ agiū ca să ieși aur pe bilete de bancă și dacă 20 era raportul dintre argint și aur, atunci fie-care avea interes

să'și ducă biletele la bancă și să cêră argint care să'l schimbe pe aur mai eftin de cât ar schimba biletele de bancă pe aur. Dar, fiind-că Banca Națională a pus în circulație de trei ori mai multe bilete de cât are argint în casă, nu și-ar fi putut susține plățile și ar fi trebuit să se recugă la curs forțat, cea mai mare calamitate pentru țera noastră care are multe plăți în străinătate. Aurul atunci s'ar cumpăra după prețul fixat de cine'l are. Agiul, fără să ne pue în mirare, ar putea fi 20 ca și 25 și chiar 30 %, lucru care s'a întemplat și în Statele-Unite din America și în Italia și în Austria și în Rusia.

Să vă citez un cas celebru.

Ce s'a întemplat Englesilor cari aveau etalonul de aur, a fortiori ni se putea întempla noă, cu etalonul de argint.

În Anglia la 1824 era etalonul de aur. A avut loc o emisiune de bilete de bancă atât de disproporționată în raport cu aurul din lățile Băncei Angliei în cât numai că s'a simțit că circulațiunea este prea mare și s'a născut o diferență de câte-va centime între biletul de bancă și între aur; astfel din aceste câte-va centime de diferență s'a ivit speculațiunea biletelor pe piață. Specu-

latorii luaū biletele de pe piața, le duceau la bancă și luaū aur, câștigând acele câte-va centime; în vedere că fie-care cu aceste bilete ridica aurul de la Bancă, s'a făcut o astfel de panică în cât Banca Angliei nu a putut să mai ție, a căutat să satisfacă pe toți, să cumpere aur din străinătate cu orice preț, s'el bată în timp scurt ca monedă cu orice preț, ca să închiđă acéstă panică. Cu tóte sfortările ce a făcut, totuși nu a putut să satisfacă tóte cerințele și să nu ajungă la crisa financiară care s'a produs mai ales în anul 1825. Și pentru ca să vă pun în evidență și mai bine acest lucru, s' 'mă dați voiă să vă citez un pasagiū fórte instructiv dintr'o scriere a lui J. B. Say, asupra acestui cas celebru din istoria băncii Angliei.

„Crisa comercială care a avut loc în Anglia este cel mai nemerit esemplu care ne face să simțim inconvenientele ce pot nasce din făcúitatea ilimitată de a multiplica agentul circulațiunii. Băncile aū abusat de acéstă facilitare și s'aū servit de biletele lor pentru ca să esconteze o prea mare cantitate de efecte de comerčiū. Capii multor întreprinderi aū putut, prin aceste sconturi, să dea întreprinderilor lor o estensiune dispro-

porționată cu capitalurile lor. Multiplicațiunea agentului circulațiunii a făcut să cadă valoarea unității monetare mai jos de valoarea aurului care trebuie să se găsească în ea. O livră sterlină în aur, prețuind încă din acest moment ceva mai mult de cât o livră sterlină în bilete, portorii biletelor s'aun precipitat la bancă ca să fie plătiți. D-nu Senior, profesor de Economia politică la Universitatea din Oxford asigură că exportatiunea aurului, numai în anul 1824, s'a ridicat la 4,400,000 livre (110,000,000 lei pentru anul 1824!). Banca obligată prin legi să plătescă biletele séle în numerar metalic, s'a văduț constrinsă să cumpere aur, cu orice preț, și sé'l bată în monedă cu perderi și cheltueli considerabile; pentru a evita aceste perderi, ea a făcut sé'i între biletele séle, și a încetat de a le mai pune din nou în circulațiune. A trebuit dar să înceteze de a sconta efecte de comerciu. Băncile provinciale aun fost constrânse în urmă să facă la fel, și comerciul s'a găsit privat de o dată de avansurile pe cari contase, fie ca să formeze întreprinderi noi, fie ca să dea mai multă estensiune celor vechi. Cum ajungea la scadență angagiamentele pe cari negustorii le scontaseră a trebuit să le aquite;

și ne mai gășind avansuri la bancheri, fie care a fost forțat să useze de toate resursele de cari putea dispune; s'aũ vëndut mărfurile pentru jumătate de ce costaseră; nu s'a putut vinde pe nici un preț fondul întreprinderilor; tot felul de mărfuri scădënd mai jos de cheltuelile lor de producțiune, o mulțime de uvrieri aũ rămas fără lucru; aũ fost declarate multe falimente de negustori și bancheri cari, avënd puse în circulațiune bilete la purtător pentru o sumă mai mare de cât acea de care putea să răspundă averea lor personală, nu mai aveaũ pentru gagiũ al emisiunilor lor de cât angagiamente d'ale particularilor dintre cari mai mulți eraũ faliți".¹⁾

De la Octombre 1825 pênã la Februar 1826 aũ fost declarate 59 bancrute de bănci de provincie și aũ avut loc de patru ori atâtea învoeli.²⁾

Astfel, D-lor, primul motiv ce l-am vëndut pênã acum ne dă convincția că este bine ca operațiunile la bursă să se facă pe aur,

¹⁾ *Jean-Baptiste Say*. — Cours complet d'Economie politique pratique. 1852. t. I. p. 474.

²⁾ *Ibid.* p. 475. nota 3.

pentru că în timp de crisă avem un stoc metalic de mai multe milioane cu care ne putem servi.

Nu este numai acest motiv. Hărțile noastre, grația creditului de care ne bucurăm astăzi, se plasază în străinătate foarte bine: avem efecte de stat precum renta perpetuă, renta amortisabilă, cât și acțiuni ca cele ale societății creditului mobilier, cari se cotează în străinătate, sunt valori internaționale. Ajungem dar la rezultatul că sunt unele valori ale noastre ce se pot cumpăra de străinătate, și altele cari se pot depune la străini pentru o sumă oarecare. Ei bine dacă vom face pe bilete de bancă operațiile de bursă atunci străinătatea nu ar mai avea încredere de a primi efectele noastre, căci la un moment de crisă vîndătorii nu vor pute să facă nicăeri vre-o plată, nimeni nu va ști ce are să ia pe acele efecte, astfel în cât această nesiguranță ne-ar face cel mai mare rău. De aceea este bine să fie, să rămână pe aur operațiile la bursă.

Un al treilea inconvenient ar fi că la un moment dat când s'ar începe operațiile pe bilete de bancă ar trebui să avem o mare cantitate de aur ca să plătim toate opera-

țiile din trecut ca să nu se dea loc la panică. Și ca să nu se întâmple acésta, s'a propus a se face operațiunile pe aur dându-se drept cumpărătorului să se libereze pe bilete după cota agiului; dispozițiune éráși periculósă ca să se pótă libera în bilete de bancă luându-se de normă cota unei țile. Lucru fórte dificil, pentru că acéstă cotă se pótă falsifica de către cei ce au interes, și acéstă cotă falsificată nu trebuie să serve de normă pentru vëndărea efectelor.

Un alt inconvenient ar fi nesiguranța în care punem piața : contractez pe aur și mi se plătesce în bilete de bancă; agiul în cotă este de 10 % și când merg în piață să cumpăr o sumă mai mare de aur nu'l găsesc nici cu 12 %.

Un alt inconvenient și mai mare ar fi că tot acest aur cu care s'ar plăti operațiunile din trecut ne mai găsind întrebuintărea ce avea pênă adă în țără, fuge; și la nevoie, când vom umbla după el, 'l vom găsi și mai scump de cât astăzi.

Precum vedeți, este plină de pericole acéstă propunere.

* * *

Domnilor, doué lucruri voiă să pun în relief din cele țise pînă aci :

1) Că panica a dat mai multă intensitate crisei și specula care merge alături cu panica îi dă mai multă intensitate de cât cauzele reale ale crisei.

2) Cu cât în țară avem un mai mare stoc de aur, cu atât la un moment de crasă putem să 'l avem la îndemână pentru ca să ne facem trebuințele. Ast-fel, Domnilor, sunt de părere că precum la societatea creditului funciar rural, creditului funciar urban, la bursă, toate operațiile se fac pe aur, precum atâtea contracte de arendare și închiriere, se fac pe aur, precum mai totă piața are stoc în aur cu care 'și face operațiile, tot așa, ar fi de dorit ca, generalisând acest regim, toate plățile să se facă în aur ca să avem în țară și mai mult aur pentru ca la nevoie să 'l putem găsi. De aceea mi-am pus întrebarea, precum și-a' pus-o și alții: ore această ultimă propoziție ce se face de a schimba etalonul și a face un etalon unic de aur, adică de a face obligatoriū pentru toți ca să 'și facă plățile în aur nu ar fi mai bine de cât situațiunea în care ne găsim astăzi? Ore dacă Banca Națională ar avea la spatele biletelor pe care le pune în circulație, un stoc de aur, n'ar fi mai multă siguranță în societate, panica și specula ar

mai avé ele atâta înriurare asupra intensității crizei? Óre dacá aceste bilete ar fi garantate de un stoc în aur nu ar trece ele frontiera precum trec biletele franceze, precum trec chiar hártille nóstre: renta perpetuá, renta amortisabilá etc., numai fiind cá stráinii áu acéstá basá de siguranță cá capitalul le va fi plátit în aur?

Ei bine, și biletele nóstre de bancá, dacá ar circula ca aur și dacá s'ar sci cá este un stoc metalic de aur care se le garanteze, ar trece frontiera, și în timp de crisá cu acest mijloc ele ar circula în țerá, póte și în stráinatate, ca aur, fárá se ne espunem la pericolul de a se invada Banca Naționalá ceréndu-se pe ele numerar pentru o sumá mare. Domnilor, párerile mai multora din tóte párțile Europei áu fost pentru etalonul unic de aur.

Cáte-va țeri fácénd parte din cea ce se chiamá Uniunea latiná a admis principiul bimetalismului, astáđi însă áu vedúť cá áu fácúť réu și unu cáte unu din aceste state se vor întórce la etalonul unic de aur.

În Franța de fapt nu este dublu etalon. Acolo nu esiste agio, biletele de bancá circulá ca și metalul prețios de care vorbim.

S'a dispus ca Banca Italiei se aibá o bună

parte din stocul ei metalic în aur, și așa mai departe.

Acestea sunt, Domnilor, regulele practice pe cari avuiú onórea să le supun și la apretiere Domniilor vóstre. Acestea sunt regulele ce ar trebui să urmăm.

Având etalonul de aur, nu mai póte fi vorba de agio. Atunci vom avé rar, numai în timpurî de crisă, să ne procurăm adevérata valóre care ne lipsesce, aurul, ear nu prin panică și speculă să ni se céră de două orî și de trei orî mai mult de cât trebuie.

Idea dar - ce voiú să propun, umilă propoziție ce pot face grație pușinelor cunoscințe teoretice și practice ce am, idee ce trebuie să realisăm de urgență, este următórea :

1) Stocul Băncii naționale să nu mai fie argint ci aur.

Sunt însă de părere să facem ca reserva băncii să fie jumătatea valorii biletelor de bancă puse în circulațiune.

Să începem a pune acésta în aplicațiune imediat dacă se póte.

Dacă nu avem nici un mijloc de a ne procura metalul prețios de îndată, trebuie ca Banca Națională să retragă din circulațiune

pe cât se póte mai multe bilete; ast-fel biletele devin mai rare și aurul nu face o primă periculósă în raport cu argintul.

2) Să se ridice scontul.

Cine va avé nevoiă de parale, va alerga cu efecte la bancă ca să capete bilete și această se va întîmpla cu atât mai des cu cât crisa va fi mai intensă, prin urmare banca asemenea va trebui ca în proporție cu crisa să ridice și scontul. Mai cu sémă pentru depozite trebuie ridicată taxa.

Este necesar a existe o diferență între taxa pe depozite și scont, căci prin scont se înțelege înlesnirea comerciului; prin depozite se încuragéză orî cine are efecte ca să 'și mărescă profitul său. Și am vedut cum depune la bancă efecte și ia bilete pe dênsele; de la efecte ia dobândă mai mare de cât plătesce băncii și profită de diferență. De aceea taxa depozitelor trebuie urcată.

Trebuie urcată taxa depozitelor și dintr'un alt punct de vedere. Toți acei cari au efecte, vedënd dobînda ce o plătesc la bancă nu vënd efectele pentru a'și îndestula trebuința ci le aduc în deposit. La un moment de crisă se găsesc multe efecte flotante, adică în mănî slabe, de aci scăderi disproporționate.

Prin urmare, ca să nu mai fie acest inconvenient, banca urmază să nu mai continue cu dobînda de astăzi: să ridice taxa pentru depozite, să și ridice scontul. Astfel posesorii de titluri nu vor mai avea interes să deponese efectele lor în deposit și sumele date pe semnături comerciale erau și se vor împușina, prin urmare nu va mai fi loc ca multe bilete să iasă din bancă.

Apoi, Domnilor, cu cât o bancă națională ridică scontul, cu atât scontul pe piață se urcă și este în interesul capitalurilor străine care produc mai puțină dobîndă acolo ca să vie la noi fie prin cumpărarea efectelor noastre, fie prin depozitele valorilor noastre, fie prin împrumuturi pe semnături comerciale. Astfel panica la noi n'ar mai exista cu aceeași forță, nici agiul nu ar fi unde este, căci ne-ar veni din străinătate aurul cu care ne-am satisface nevoile.

Acésta ar fi trebuit să se preocupe pe toți financierii noștri, să vedă că dacă în Banca Națională ar fi aur și celelalte operațiuni s'ar face pe aur, acest metal prețios s'ar găsi mai ușor în țară.

Acéastă serie de adevăruri științifice trebuie să ne dea convincțiunea ca într'un timp foarte scurt să ajungem a admite sistemul

de a face toate operațiunile noastre numai pe aur,

Vă voi da, Domnilor, și alte exemple ca să vedeți în ce stare ne găsim.

Noi cumpărăm de la Engleși stofe pentru un milion și exportăm lor grâne pentru un milion. Națiile străine s'au învățat că la noi esteagio urcat și trămit misionari cari cumpără grâne pe moneda noastră națională. Atât grânele cât și toate mărfurile noastre se vând pe bilete de bancă, astfel că dacă am avea etalonul unic de aur, toate cumpărările s'ar face de către străini pe aur; prețurile pe aur devenind cu timpul aceleași cari azi sunt pe bilete vom avea o plus valută în mărfurile ce esportăm.

Mai sunt, Domnilor, o sumă de motive însemnate, de natură a ne face să ne pronunțăm pentru aur ca etalon. Nu am timpul să le espun toate acum, acesta ese din cadrul unei conferințe intitulată, „crisa monetară.“ Dar din cele ce am avut onórea a spune pînă aci cred că vă puteți forma convincțiunea că trebuie să avem cât se poate mai mult aur pentru a satisface necesitățile noastre comerciale și de tot felul. Pentru acesta însă nu trebuie, cum am făcut

pînă acum, să lăsăm ca să ajungă crisa la intensitatea de astăzi pentru că atunci avem trebuință de un timp tot atât de îndelungat ca să o combatem.

* * *

Ei bine, Domnilor, să presupunem că am puté la moment să schimbăm etalonul făcendu'l de aur; am remediat totul? Putem imediat trece de la starea de crisă, de lipsă, în care ne găsim, la o stare de abundență?

Nu, Domnilor, să nu ne facem iluziuni.

Trebue să facem să înceteze cauzele pentru ca să ajungem a vedé efectele încetând.

Am vădut că sunt multiple și de diferite ordine de idei cauzele crisei; trebue să le combatem pe tóte ca să putem ajunge la o stare mai bună.

Astăzi avem trebuință de muncă, avem trebuință să ne perfecționăm comerciul nostru, să ne desvoltăm industria în țeră, să începem a deveni țeră económă. Și dacă pentru aceste tóte va fi de trebuință să alergăm la sistemul protecționist ca să ajungem să scăpăm de acéstă crisă, să o facem; dacă avem trebuință de tóre cari sacrificii, să le facem; și cu tóre aceste mijlóce să ajungem la desvoltarea noastră națională.

